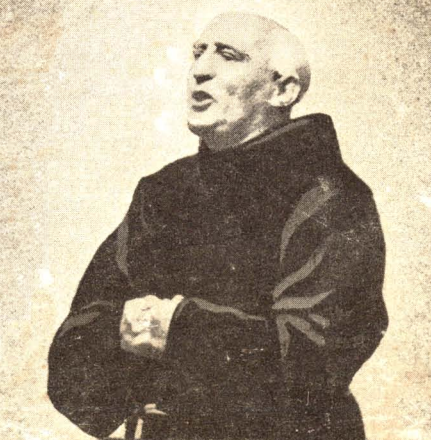

KOEPGEN-ENDORFALVY

A SZÓ HATALMA

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

GEORG KOEPGEN

A SZÓ HATALMA

(MACHT ÜBER DIE HÖRER)

FORDITOTTA

ENDREFALVY OTTÓ

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

A mű német nyelven
GEORG KOEPGEN:
MACHT ÜBER DIE HÖRER
cimmel
Ferdinand Schöningh Paderborn kiadásában jelent meg.

Nihil obstat. *Dr. Michael Marczell*, censor diocesisanus. Nr. 1864/1939.
Imprimatur. Strigonii die 18. Martii 1939. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius
generalis.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.

Felelős : ifj. Kohl Ferenc.

A FORDÍTÓ AZ OLVASÓHOZ.

Fenyő és tölgy terem a német erdőn, akácot és tölgyet terem a magyar föld. Ha különbözik is a kétféle föld és lélek, annyi közös vonás van a kettőben, hogy a katolikus lélek lényegében véve mindenütt ugyanaz. Ezért talán szabad volt és jó lefordítani ezt a «katolikus» német könyvet, mely ott a *ma* homiletikájának könyve. Nálunk talán a *holnap* beszédstílusának használható útmutatója lesz.

Eggyel adós marad a fordító, de ez már nem az ő feladata. A *magyar* katolikus prédikációról szóló fejezet hiányzik ebből a fordításból. A fordító nem merte meg-rajzolni, Pázmányból vagy Prohászkból nem tudta kiválogatni. Se egyik nagy élő egyházi szónokunkat nem kérte fel megírására, mert minden nagy szónok külön egyéniség és önkénytelenül is a maga stílusára-képére alkotta volna meg a magyar prédikáció típusrajzát. Ez a könyv pedig nem zseniknek készült, hanem mindannyiunknak, akik tanulunk ugyan a zseniktől, de mégiscsak egyszerűen prédikálnunk kell és kiknek szájában hatalom lehet a Szó, az örök Ige üzenete a lelkekhez.

1939. Szalézi Szent Ferenc napján.

Endrefalvy Ottó.

ELŐSZÓ.

Homiletikánk újjászületése nem egy pillanat műve vagy egy könyv eredménye ; a nemes bor is hosszabb ideig forr, amíg kitisztul. Magam mai prédikációink reformjának szükségességét csak bizonyos megszorításokkal vallom, amennyiben minden kornak szüksége van bizonyos reformokra. A mult prédikációs stílusának kárhoztatásával nem tudok csak úgy egyszerűen egyet-érteni. Azt sem szabad a kritizálás hevében elfelejtenünk, hogyha talán az 1900-as évek prédikálási módja unalmas és stílustalan volt, épp olyan unalmas és stílustalan volt akkor az egész élet. Ha az ember poros kézikönyvekben lapozgat, amelyeknek prédikációit megboldogult atyáink és nagyatyáink gyönyörűséggel hallgatták, mi pedig hamar kész vagyunk róluk lesújtó ítéletünkkel, akkor jó arra gondolni, hogy bennünket is könnyen utólérhet ugyanaz a sors. *Minden kornak megvan a maga prédikációs stílusa, amely hozzátartozik a korhoz.* Aki ezt nem veszi észre, elsiklik a kérdés lényege felett. Nem az a feladatunk, hogy letűnt embereket és irányokat elítéljünk, hanem inkább, hogy olyan tervekkel álljunk elő, melyek a más szolgálják. A jezsuita Longhaye munkája «A szentbeszéd»¹ talán hosszú időre

¹ G. Longhaye S. J.: Die Predigt, grosse Meister und grosse Gesetze, mit einer Vorbemerkung von Pfarrer Dr. Otto Miller. Mainz, 1935.

határkövet jelent a homiletikában. Mi szükség van hát egy újabb könyvre? Ezeknek a fejtegetéseknek célja egészen másirányú: nem a homiletikai rendszerezés dómját akarják felhúzni, hanem könnyű és kézhezálló fegyvert kovácsolni a napi küzdelmek számára hosszú évek gyakorlati szónoki tapasztalataiból és elméleti kutatások tanulságaiból. Bizonyára sok olyat is leírtam, amellyel az Olvasó nem ért majd egyet. De ez nem is baj. Semmiesetre sem szándékom mindenben az utolsó szót kimondani, csak az ügynek válik hasznára, ha az ellenvélemények egyes kérdések elmélyítésére és tisztázásához vezetnek. A lelkipásztorkodás nem ismerhet egyéni szempontokat. «Mert ha esztelenek vagyunk, Istenért van az; ha eszesek vagyunk, értetek van az.» (2. Kor. 5, 13.)

Ezek az előadások egy papnövelde növendékeihez szólnak. A valóságban azonban sohasem hangzottak el. Hatásukról és eredményeikről tehát nem adhatok számot; de nem is volt más célom velük, mint hogy elmondjam mindazt, ami szívemen fekszik. Eckhardt mester is egyszer így fejezte be beszédét: «Akik megértették szavaimat, azoknak beszéltem. És ha senki sem értette volna meg itt, akkor is beszélnem kellett volna ennek a gyertyatartónak». Talán egyes előadásaim még kiegészítésre szorulnak. Azért is választottam a szabadelőadás formáját, mert így mélyebb hatást lehet elérni. De ha kispapokhoz is beszélek, fejtegetéseim alapján véve minden szónoknak szólnak. Miért választottam akkor ezt a megszorítást? Mert nem tudtam magamat elszánni, hogy ellentétbe kerüljek a saját magam által felállított alapelvvel: az a beszéd, amely

mindenkihez szól, tulajdonképpen senkinek sem szólt. Csak akkor jöhet létre lelki kapcsolat a szónok és a hallgatóság között, ha egy meghatározott hallgatóközösséget állítunk magunk elé, ami a «lelkipásztorok» tág körénél aligha lehetséges. Ehhez járul még valami, ami még fontosabb. Tudatában vagyok annak, hogy nem egy állításom ellenkezésre talál majd. Ezt a belső gátlást azonban csak növelné, ha ismeretlen létemre minden felszólítás nélkül másokat tanítgatni akarnék. De nem lesz-e ez a gátlás kisebb, ha ezek az előadások csak kispapoknak szólnak? A kezdőnek bátran adhatunk utasításokat; senki sem fogja ezt tapintatlanságnak érezni, legkevésbé ő maga. A kispap idealizmusa még hamvas, nem szürkítette el a praxis füstje-pora, hálásan és készséggel fogad minden segítséget az igehirdetésre való felkészülésben. Márpedig e nélkül a készség nélkül a hallgatóság részéről képtelen lettem volna egy sort is leírni. Valamikor a Dauphint azzal nevelték, hogy ha hibázott, helyette megverték előtte egy másik fiút. Talán kissé túlerős is a hasonlat, de esetleg megértik Oltártestvéreim és a végén hajlandók lesznek komolyan gondolkodni mindarról, amit nekik egyenesen nem merem volna szemükbe mondani. De «itt ültek és végighallgatták», amit kispapoknak mondtam. Egyúttal felidézheti ez a módszer bennük a kispap-évek buzgósgát, melyre szüksége van minden prédikációs reformnak, ha lélekben és igazságban gyökeredzik: «Aki *kész*, azzal nincs mit kezdenünk. Aki *készül*, az mindig hálás lesz».

Továbbá szeretném azt a félreértést elkerülni, hogy rendszeres homiletikát adok. Semmi esetre sem szándé-

kom a kipróbált kézikönyveket kiszorítani. Csak mellettük szeretném a homiletika egy-két elfelejtett fejezetét megszólaltatni. Ennek a tudománynak nagy alapelvei már évszázadok óta le vannak fektetve. De még azt a keveset sem meríti ki könyvem, ami változik és az idők változásától függ, abból is csak egy szempontból választottam ki egyet-mást: mi hat ma az emberekre? hogyan befolyásolhatjuk hallgatóságunkat? Ez és semmi más az én témám. Ha helyenként kitéréseket láttam jónak, az éppen ebből a szempontból történt. Utóvégre az efféle könyvekkel is úgy vagyunk, mint mikor egy vállalat igazgatósági értekezletén egy reklámplakátról tanácskoznak. Adva van a vázlatos terv rövid és velős felirattal. De a vezérigazgató egy más felírást kíván, a cégvezető a gyár védjegyét szeretné rajta nagyobbnak, a titkár a csomagolást emelné ki jobban, a fiókok vezetője a fióközletek címét is rányomatná, a pénztáros az árat. De milyen lesz a plakát, ha az összes kívánságokat kielégítjük? A jövő homiletikája is bizonyos szempontokból felemás lesz, elégedetlenséget fog hátrahagyni és nem tud szabadulni bizonyos egyoldalúságoktól.

Hogy az emberek ugyanazt gondolják és akarják, mint mi — ez a homiletika művészete. Nagy művészet, mely megérdemli a fáradságot. Mindannyiunkban ég a vágy, hogy hallgatóink érdeklődését felkeltsük, de sokszor éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk. Ha a szónoklás művészetében csak ez az alternatíva adódna: tehetség vagy tehetségtelenség, akkor ez a könyv felesleges lenne. De az a meggyőződésem, hogy a kettő közt még sok lehetőség foglal helyet; beszédeink hatását meg-

felelő eszközökkel jelentékenyen fokozhatjuk. Túl könnyen hajlunk arra, hogy sikeretelenségeinket a szószéken önmagunk előtt mentegessük. Mindenesetre álokoskodás lenne azt bizonyítgatni, hogy a szónoki készség, ügyes tárgyválasztás, beszéd-technika csak tehetőség dolga ; persze minden tanítási módszernél van egy határ, ahol vége a tanulásnak és kezdődik a zseni. Ezeknél az előadásoknál számba kell venni azt is, hogy sok tekintetben még csak első kísérletet jelentenek, mely még nem forrhatott ki. Venturis — «a készülőknek» ajánlom ezeket a gondolatokat, de egyúttal annak is, aki «felkészül» majd, hogy ezeket a kikezdéseket klaszszikus egésszé formálja és végiggondolja.

Krefeld, 1935 pünkösdjén.

Georg Koeppen.

A hallgatóság.

«És én gyöngeségben és félelemben és nagy rettegésben voltam nálatok ; és beszédem és tanításom nem állott az emberi bölcsesség meggyőző szavaiból, hanem a Lélek és erő bizonyítékából.» (1. Kor. 2. 3.)

I.

Uraim ! Őszintén megvallom, hogy bizonyos elfogódottsággal teszek eleget a megtisztelő meghívásnak, hogy Önöknek pszichológiai kérdésekről beszéljek. Nem tudom hogy mennyire vannak a témával megelégedve. Talán többen Önök közül annak az új iránynak a hívei, amely a vallási kérdéseket az *egészelvűség* vagy a liturgia szempontjából nézi és a szentbeszéd pszichológikus fel fogását olyan merényletnek tekinti, mely a természet fölöttit profán szempontoknak akarja alárendelni. Sok minden lebeg szemem előtt e pillanatban : látom a jövő papjának idealizmusát, melyet, véleményük szerint, kenyér helyett kövekkel akarunk táplálni.

Sőt, továbbmegyek, még azt is bevallom, hogy nemrég még magam is elleneztem, hogy a pszichológiát tegyük praxisunk útmutatójává. Ennek főoka az a módszer volt, ahogy a főiskolákon a pszichológiát művelik.

Legyünk csak őszinték : a sok fáradozásnak ugyan mennyi eredménye lett eddig? Még emlékszem arra az időre, amikor reggelente szorgalmasan vonultunk professzorunk pszichológiai külön-előadásaira. Persze akkor sem gondoltam soha arra, hogy később, káplán koromban valami hasznát fogom venni az egésznek. Nem is tudnám elképzelni, hogyan lehetne a Weber-féle törvényt, vagy értelmetlen szavak beidegzési idejének mérését később felhasználni. Mi, németek már az anyatejjel magunkba szívtuk, hogy a tudomány mindig valami «önmagáért való». Kant óta nincs is nagyobb bűn az igazi filozófia szelleme ellen, mintha valaki eretnek módon annak praktikus alkalmazása után mer kérdezősködni. És katolikus pszichológusaink is alig óvták meg önmagukat ettől, nehogy véletlenül a befolysátság vágyaival illessék őket.

Ha a vallás-pszichológia területére tekintünk, kezünkbe vehetjük Girgensohn klasszikus művét : «Der seelische Aufbau des religiösen Erlebens». Ha ezen a hatalmas erdőn keresztülvergődünk, félek, hogy a végén föltehetjük a kérdést : hát mi is következik most mindebből? És az eredmény nem áll a befektetett energiával olyan arányban, hogy föllálíthatnánk minden lelkipásztor számára követelményként egy ilyen munka ismeretét. Nemrégiben egy hitoktató a serdülő leányok lelkiéletéről írt könyvet, a kérdőíves módszer alapján. Katolikus és nemkatolikus körökben nagy sikert aratott. Ez is jellemzően mutatja helyzetünket.

Uraim ! Meg kell mondanom Önöknek, hogy majdnem teljesen kárbaveszett időnek tartom, ha ilymódon

akarunk előbbre jutni. Gondolják csak el az efféle módszerek naivságát! Mintha az átlagember egyáltalán képes lenne rá és meg volna hozzá a bátorsága, hogy belső világával számot vessen! Vegyünk csak egy asszonyt, aki messze áll a lelki élettől, nem jár templomba, nem él a szentségekkel és most adjon számot mindezekről. Talán oldalakon át mély problémákról fog írni a líceum hittanárának kétségekről, lelkiismereti ütközésekről, tragikus lemondásokról. Csupa olyan dolog, amelyre a lekiismeretes pszichológus mohón veti rá magát. Pedig hitközömbösségének igazi okát sohasem fogja leírni: mert hisz egyszerűen csak kényelmességről van szó. A valóság ugyanis sokszor olyan egyszerű, hogy egy előkelőbb köntös mögé kell rejteni. A mi asszonyunk sem akart hazudni, ő maga is komolyan meg van győződve azokról az okokról, amelyeket előhozott önmaga igazolására; a kényelmességet soha sem fogja önmagaelőtt és még kevésbé egy kérdőíven bevallani. Ezek után még csodálkozhatunk-e, hogy a lélektani kutatásokból nem sok gyakorlati hasznunk van?

II.

Azt hinné az ember, hogy ezek a jó urak lélektani módszereiket harmadrangú műkedvelői-színpadokról hozzák, ahol a cselekvő személyek terjengős monológokban számolnak be kötelességszerűen a nézőknek benső élményeikről. Valójában ez a technika époly kevésbé fog bennünket előbbre vinni, mintha Egyiptomban a mai fellahoknál érdeklődnék a piramisok keletkezése

után.¹ Általában az ember még kevésbé ismeri lelkének bensejét, mint testének belső szerveit. A mélységpszichológia feladata lenne ezt végre komolyan leszögezni. Így jutunk az első eredményhez, melyet Önök elé tárok: *a lélektan nézetem szerint nem annyira tudomány, mint inkább művészet*. Minden művészetnél nem annyira az elméleteken van a hangsúly, mint inkább a tehetségen: minden művészetnek megvannak a maga titkai, melyeket nem lehet fogalmakkal megközelíteni. Mi sem hajhásszuk most a szellemes vagy exakt fejtegetéseket, melyeket talán egy magántanári vagy doktorátusi értekezésben ki lehetne fejteni; *egyszerűen csak befelé keressük az utat a lelki magatartás tényeihez és állapotaihoz és keressük az utat kifelé is, hogy mi következik ebből cselekvéseinkre*. Talán még világosabban így fejezhetném ki magamat: *egyszerűen azt szeretném Önöknek elmondani, amit annakidején mint kispap magam is szívesen hallottam volna a prédikációról, de amit, sajnos, senkisé is mondott el nekünk* és így magamnak kellett aztán fáradságos munkával megkeresnem.

Ezért tárgyalásunkat *a hallgatósággal* kezdjük, azt keressük, milyen jelentősége lehet prédikációnk szempontjából hallgatóságunk pszichológiai vizsgálgatásának. Mint már említettem, gyakorlatilag akarunk eljárni, nem törődve azzal, hogy a merev módszerek esetleg kissé rosszuljárnak. Mindannyian tudjuk, hogy

¹ Természetesen nem akarjuk elvitatni, hogy egyes esetekben ezt a kérdőíves módszert is eredménnyel lehet alkalmazni. Hogy valaki szívesebben olvas-e lírai vagy epikai műveket, azt meg lehet tudni ezen az úton. De sohasem szabad ezt a módot a lelkiélet alapvető területein — és ide tartozik a vallásos élet is — alkalmazni.

a templomban vasárnap nem egyszer megkönnyebűlten sóhajt fel mindenki, mikor a plébános úr végre megtalálta beszédjének befejezését. Mi is valamikor ezek közé az unalmas szónokok közzé tartozunk? Ugye nem ! De ha ettől meg akarjuk óvni önmagunkat, akkor most kell őszintén a «mit» és «hogyan» után érdeklődnünk, elmélyednünk, olyan kérdéseket föltennünk, melyeket némelyek Önök közül talán kicsinyesnek vagy mellékesnek gondolnak. Hallgatóságunk pszichológiai megismerése nélkül beszédünk úgyszólván légüres térbe kiáltott szó, melynek nem lehet viszhangja.

III.

Mindjárt egy gyakorlati szabály : gondolj mindig hallgatóságodra ! A prédikáció kidolgozásánál állítsd szüntelenül szemeid elé hallgatóidat ! Állandó kapcsolat kell hogy létrejöjjön, állandó oda- és visszaáramlás a beszélő lelkétől a hallgatósághoz és viszont. Éppen ez a nagy különbség a szentbeszéd és egy tudományos értekezés kidolgozása között. Egy tudományos dolgozatnál nem kell a bíráló tanárra vagy a hallgatóságra gondolnunk. A beszédnél másként van. *Csak ha a beszéd kidolgozásánál élénken magunk elé képzeljük a hallgatóságot, csak akkor lehetséges, hogy lelkükbe hatoljunk.* Ezt azonban jókor el kell kezdeni, különben lélekismeretünk csak fellengzős szócséplés lesz.

A hallgatóság nem alaktalan tömeg, nem örökké tárgyyszerű elvont valami, hanem élő egyedek közössége. *A hallgatóság fogalmához hozzátartozik mindig az a meghatározott helyzet is, amelyben hozzájuk szólunk.* Teljesen

más, hogy férfiaknak vagy nőknek beszélünk, hogy egy nagy templomban vagy kis kápolnácskában vagyunk, hogy reggel vagy este, télen vagy nyáron, adventben vagy pedig a nagyböjtben van a beszéd. Mindezeknek nagy befolyása van a hallgatóság felfogó képességére és várakozására és ezért kihatással van a beszéd módjára, terjedelmére és fogalmazására.

Talán azt kérdik tőlem, hogy milyen szempontok legyenek ebben irányadók. Sajnos erre nem tudok kielégítő választ adni. A hívők lelkéhez nincs semmiféle titokzatos kuicsunk. *Csak ha a hallgatósággal benső kapcsolatban maradnak, fogják észrevenni, mennyire magától adódik mondanivalójuk helyes fogalmazása.* Bizonyos körülmények között eredményes lehet lélekben egyetlen egy hallgatónkhoz fordulni és őt magunk elé képzelni. Szent Pál gondolatvilágának egész ereje is azon nyugszik, hogy mindig meghatározott személyekből álló közösségnek ír. Épúgy Bismarck beszédjeiből és jegyzeteiből is kitűnik, hogy mindig egy ellenfelét látta maga előtt és azzal vitázott. Másrészt egyes pásztorlevelek szintelen lelkihatásának oka éppen az, hogy nem meghatározott hallgatósághoz szólnak.

Mindaddig, amíg hallgatóságunkat magunk elé képzeljük, elkerülünk egy veszedelmes hibaforrást: nem fogunk sohasem a távollevőknek beszélni. Uraim! Milyen sokat hibázunk éppen ezen a téren! Ha a politikában hasznos néha egy beszéd «a kerítésen kívülre», a homiletikában a Szentlélek elleni bűn! Karácsonyi beszédeket tartunk a jászol mellett, melyekben fejtegetjük, támadjuk és kárhoztatjuk a germán új-pogányságot. Kérem: van-e egy is a jelenlevők közül, aki

ebből valamit önmagára alkalmazhatna? Az oltár körül szorongó hívő tömeg nem többetérő cáfolat-e minden beszédnél? Karácsonykor mindenki a jászolhoz vezető egyszerű utat keresi, minden más felesleges. Mennyi mindent kellene prédikációinkból törölni vagy egészen másként fogalmazni, ha komolyan vennők, hogy csak a jelenlevőknek beszélünk !

IV.

Kénytelen vagyok egy kis lélektani kitérést közbeékelni. Az embereket többnyire mint szubjektív belső egységet képzeljük el, az ént élesen körülhatárolt terjedelemben gondoljuk el, mint lelkiéletünk tengelyét. Pedig a dolog nem is olyan egyszerű. Az énben különböző rétegek vannak, melyeket nem könnyű felismerni és még nehezebb különválasztani. Szokásos megkülönböztetések : az én, az énefeletti és a tudatalatti. Az én mindannyiunk előtt ismert ; öntudatos gondolkodásunk, érzésünk, cselekvésünk háttérében az én áll. Felette van az én-feletti, a katekizmus nyelvén a lelkiismeret. Oly réteg, mely nem függ az éntől, sokszor figyelmeztetőleg vagy kritizálva áll vele szemben. És milyen diktatúrára törhet az emberben, ha skupulista lesz !

A háttérben maradt még lelkiéletünk sötét oldala : a tudatalatti. Ez az öntudatlan és az ösztönszerű az emberben. A vallás mindig is ismerte, amióta csak létezik. A lélektan csak legújabban foglalkozik vele. Mindannyian jól ismerjük az ösztönök erejét az emberben és tudjuk, milyen tehetetlen sokszor az akarat

velük szemben. Látjuk tehát, hogy milyen az ember belső világa : nem harmónia és egység, hanem feszültségek és ellentétek dinamikája. Ne féljenek, hogy ezzel az akarat szabadsága ellen mondtam valamit ; a kötelesség- és felelősségérzet sokkal erősebb, semhogy le lehetne tagadni. Csupán az emberi akarat szabadsága eléggé szűk korlátok közé szorul ; az emberek vezetésére és befolyásolására aránylag kevés terünk nyílik. A lelkipásztorkodásnak nem egy, hanem több ismeretlen tényezővel kell számolnia. Hallgatóink nem az arisztotelési logika szabályai szerint gondolkodnak. A kezdő azt hiszi, hogy csak helyesen kell beállítani a dolgokat és a hatás biztos. Pedig éppen ellenkezőleg, hallgatóságunk képzetvilága egy nagy komplexum, vágyak, érdekek és álmok tarka szövevénye, amelyet a nevelés, életkor, származás, korszellem és a környezet határoz meg. A valóságban hallgatóságunk gondolkodásmódjában sokkal nagyobb szerepe van az akaratnak, mint tudományos elgondolások alapján gondolnánk : hallgatóink nem azt gondolják ami igaz, hanem amit szeretnének, azt tartják igaznak. Ezen nyugszik a demagógok egész stratégiája : addig beszélnek be a tömegnek, hogy mit gondoljon, míg végül már saját bölcsessége revelációjának hiszi.

Ebből is láthatjuk, hogy szavaink hatása sokszor egészen mástól függ, mint a mondottak logikai tartalma. Valószínűleg mindannyian résztvettek már a társaságokban szokásos ugratásban. Eleinte kedélyesen indul a dolog. Az ellenfelek szellemes megjegyzésekkel labdázunk. Aztán egyszerre jön valami, ami a hangulatot elrontja. A tréfa vége komoly nézeteltérés. Hogy lehet

az, hogy a jókedv éppen az ellenkezőjébe billent át? Megpróbálom megmagyarázni. Minden ilyen tréfálkozásnál annak lelkében, aki találva érzi magát, bizonyos ellenkezés gyülemlik fel, védekezni szeretne a támadások ellen. Ez az ellenkezés többnyire jelentéktelen, elfojtva marad és senkit sem zavar ; de azért megvan a tudat alatt. Végül is a feszültség túlnagy lesz, a gátlás nem elég erős : az ellenkezés kitör. Így lesz a pajzán tréfából egyszerre keserű megbántottság.

Alkalmazzuk ezt a a szentbeszédre, akkor kitűnik, hogy sok minden, amit helyesen és joggal mondhatunk, mégis a hallgatóságban olyan hangulatokat kelthet, amelyek távol állnak szavainktól. Így valamelyikünk például dogmatikus tudását viszi a szószékre. Úgy véli, hogy a hívek ezeket a tanításokat csak hálával fogadhatják hitbeli tudásuk elmélyítésére. A hatás mégis egészen más lehet : a hallgatóságot kínos érzés fogja el, ráeszmél önmaga hiányaira, megalázva érzi magát. Az egyszerű emberben rendszeren nem él tudásvágy, a kitaposott úton akar maradni. A nép új imakönyvektől, ha még olyan jók is, rendszeren húzódozik, nem akarja a megszokottat feláldozni. Egy lelkipásztor meg akarja nyerni az asszonyokat, hogy férjeiket valami alkalomra hozzák el a templomba. Ezért kidícséri a nők buzgóságát és kárpálja a férfiak hitközömbösségét. Meg van győződve, hogy nagyon ügyesen járt el. Csak azt felejtette el, hogy az asszonyok rendszeren nincsenek elragadtatva attól, ha nyilvánosan lebecsülik férjeiket. Öntudatlanul is a távollevők pártján lesznek és így a várt hatás elmarad. Egy munkás egyesületben nem sok hatást fognak elérni egy olyan

példával, melyben valamelyik amerikai milliomos megteréséről van szó ; a hallgatókban öntudatlan gátlások dolgoznak, melyek letompítják a hatást. Épígy a szentek életéből szóló példáknaál vigyáznunk kell, hogy megtaláljuk a hidat a mindennapi élethez. Sokszor csak azért csodálják meg az emberek az életszentség eszményét, hogy annál gyorsabban búcsút mondjanak neki : csak múzeumi értékes ritkaságnak érzik. Megcsodálják és tovább mennek.

V.

Különösen két dolog befolyásolja az emberben a gondolatok elfogadását : a hangulat és a korszellem. A hangulat belülről jön, a korszellem kívülről hat. Különösen a hangulat ! Talán ismerik annak a plébánosnak az anekdotáját, aki népmisziót akart tartatni és nem tudott hozzá szónokot szerezni. Azt írta a kolostornak : «Ha már pátert nem tudnak küldeni, legalább küldjenek egy barátcsuhát !» Világosabban aligha lehet a hangulat hatását kifejezni. Aki szerzetesi ruhában jelenik meg, máris megnyerte a hallgatóság rokonszenvét ; meg vannak győződve, hogy nemcsak beszél, hanem éli is mind azt, amit prédikál. És ez a misszió sikere szempontjából fontosabb, mint a legügyesebb szónoki fogások. Nem egy népmisziós szónokot hallottam, kinek átütő sikere volt nagyon közepszerű szónok létére is. Sokat tesz a hívek hangulata.

Gondolatmenetünk nem lenne teljes a következő szabály nélkül : *a hallgatóságot olyannak kell vennünk, mint amilyen a valóságban, nem pedig mint amilyennek*

mi szeretnénk. Mindenek előtt a vallásos ember is ragaszkodik a megszokáshoz. A kezdő szónoknak őrizkednie kell attól, hogy mindenféle visszaélést gyökerestől akarjon kigyomlálni. Sokan véreztek el már így haszontalan apróságokon, mert híveik természetét tévesen ismerték. Nem kell kétségbeesnünk ha a karácsonyi nagymisén a templom nincs tömve ; de abban a hamis idealizmusban sem szabad ringatóznunk, hogy híveink tömegét az átlagvallásosság fölé emelhetjük. Csak finom tapintat tud az adottságokkal számolni. Egészen más dolog, hogy egy újmisézés beszél a házasság visszaéléseiről vagy egy munkában megöszült lelkipásztor. «A mi káplánunk mindig csak a szerelemről beszél» — vélik a hívek az ilyen túlbuzgóról. A helyes tapintat sok esetben megnyeri a lelkeket. *A tapintat hatodik érzék az imponderabiliák iránt.* Köztudomású, hogy Bismarck ezeknek az imponderabiliáknak milyen jelentőséget tulajdonított még a magasabb politikában is. Ne mondják Önök, hogy ezek merőben emberi szempontok, amelyekhez a szentbeszédnek semmi köze ! Nekünk az Isten ígését félelem és emberi tekintetek nélkül kell hirdetnünk. Mire valók hát ezek a szabályok és megszorítások? Olvassuk csak el az Apostolok Cselekedeteiből Szent Pál beszédjét az Areopágban és rájövünk, hogy a nemzetek apostola is beszédjét az athéniek jámborságára való ügyes hivatkozással kezdte.

Ne úgy vegyük mindazt, amit a tapintatról mondtunk, hogy utóvégre ezekről a dolgokról is lehet egyszer beszélni, hanem hogy a prédikáció hatása szempontjából döntő szerepük van. A kezdőt rendesen teljesen leköti beszédének anyaga. Nem gondol a hogyanra,

hanem csak a tartalomra. Sajnos, sok szónok egész életében nem jut ennél tovább. Ahogyan a főzésnél elvesznek a vitaminok, anélkül, hogy észrevevődnék, épígy a hiányzó tapintat elveszi szavaink hatását, anélkül, hogy tudnók az okát. Szidni soha sem szabad a szószéken. Tulajdonképpen magától értetődő valami! És a gyakorlatban...? ! Pedig aki szid, annak sohasem adnak igazat, mert a megtámadott nem is védekezhethet. Arról, hogy milyen fogalmazásba kell öltöztetnünk a kárhoztatást, a következő előadásban még kitérünk. *A tapintat a hallgatósággal szemben nem egyszerű jól-elhatározás dolga, hanem inkább állandó belső magatartásé, melynek alapja a hallgatósággal való együttérzés. Csak akit szeretünk, azt ismerjük meg igazán.*

VI.

Térjünk át a korszemlekre! Hatását már a gyerekeken észrevehetjük. Minden szociális ellenvetés egyszerre szertefoszlott az iskolákban, amint a kommunista agitáció megszűnt. Még a teológiát is sokkal jobban befolyásolják a történelmi áramlatok, mint első pillanatra hinnők. Foglalkoztunk volna-e szóval és írásban olyan intenzíven szociális kérdésekkel, hogyha a szocialista agitáció nem döngeti annyira templomaink kapuit? Sőt azt látjuk, hogy még az Egyház életében is a koráramlatok sokszor erősebbek, mint a kormányzó tekintély. A Jézus Szíve ájtatosság is tulajdonképpen a hívekből tört fel, kezdetben Róma akarata ellenére. Épígy VII. Kelemen «Ad aures nostras» brévéje 1661 január 12-én rosszállotta a missalének népnelyvre való

fordítását. Itt is az ellenkezője ment át a gyakorlatba. Képzeljük csak el, mi lenne, ha nálunk is be akarná valaki vezetni azt az olasz szokást, hogy az előkelő személyiségeket éljenzéssel fogadják a templomban. Kétségtelen, hogy egy ilyen kísérlet menthetetlenül hajótörést szenvedne a hívek sziklaszilárd ellenállásán.

Tudják-e, hogy miben áll az angol világlapnak, a Times-nek óriási befolyása az angol közvéleményre és az egész világra? A Times a politikai eseményeket nem magasabb szempontok szerint ítéli meg, írói nem az oxfordi tudósok, hanem az átlagos angol polgár nézetét képviseli. Csodálatos pszichológiával az egész birodalmat behálózza bizalmi embereivel, akik kipuhatolják, hogy mi nyomja a kisembert és melyek kívánságai. Lényeges programja, hogy a középső osztályok és a közepes életkornak szócsöve akar lenni. A napnál világosabb igazságot és a józanságot képviseli, hangját akkor is meghallják, mikor a hordó tetejéről agitálók már rég berekedtek : 150 év óta uralja a Times Angliát, a kormány és parlament mellett elismert nagyhatalom.

Mi következik ebből prédikációinkra? Biztos, hogy nem beszélhetünk napi kérdésekről a szószéken. De eleven érzékünk kell hogy legyen a hallgatók lelke mélyén hullámzó rejtett áramlatok iránt. Sokszor úgy látszik, hogy hallgatóink csak a találó szót várják tőlünk és máris megnyertük őket. A hallgatóság megismeréséhez tartozik ez a kérdés is : mit várnak tőlünk? Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy hallgatóinknak állandóan elébe menjünk, mindig engedményeket tegyünk. Sokszor talán egy nyers kapucinus a maga goromba őszinteségével hamarabb megtalálja a találó

szót a szószéken, mint a legképzettebb pszichológus. *A népben mély és meghamisíthatatlan érzék él az igazság iránt és ebben nem engedi magát félrevezetni.* A mi esetünkben az igazság iránti érzék ezt jelenti: feleletet adni arra, ami a hallgatók lelkében mint várakozás szunnyad, a korszellem érverését kitapogatni. Minden előadó számára fontos szabály: Nézd meg hallgatóidat! De épp olyan fontos: hallgatóidnak beszélj! Mind-egyikük lélekben úgy érezze, hogy *hozzá* beszélsz.

Mindenesetre a dolog nem olyan egyszerű; a «vox populi vox Dei» csak nagyon korlátolt értelemben igaz, nagyon gyakran a «vox populi vox diaboli», gondoljunk csak a tömegekre és felfordulásokra. Ide tartozik a *jelszavak hatása* is. A jelszó az az emelő, amely a tömeget mozgásba hozza jó vagy rossz irányban. Olyan egyszerű, hogy két szóval meg lehet mondani, felment a gondolkodástól és felelősségtől és mégis mindenki beleszólhat. Mit tanulunk ebből? Ne állítsunk túl magas követelményeket hallgatóink felfogó képességével szemben. Amivel hatást akarunk elérni, azt egyszerűen és átlátszóan kell kimondanunk. Ahogy egy szöveget két ütéssel beverünk a falba, úgy kell egy-két szóval az igazságot a hallgatóság fejébe verni. Vajjon miben állt a lutheranizmus sodró ereje a reformációban? Luther gondolatvilágát két mondatban össze lehet foglalni: Az ember alapjában véve rossz és képtelen a jóra; a megigazulás útján mindent Istentől kell várnunk, az ember egészen tehetetlen. Ez az egész német reformáció vezérszólama, Luther írásainak örökké visszatérő témája, «a nagyszerű monotonia», ahogy elnevezték. Most már talán megértjük, hogy ragadhatták magukkal

a tömeget Luther szavai, míg egy Wickliv¹ és Erasmus szavai, akik lényegében ugyanazt akarták, nem keltettek visszhangot a népben.

Uraim ! Kerüljék el mindazt a prédikációban, ami mélyértelműség látszatát keltheti. Mély legyen a prédikáció, de ne mélyértelmű ; magas, de nem magasszárnyalású ; szellem legyen benne, de ne legyen szellemes. Misztikus élmények nem a szószékre valók. Bevallom, hogy Eckhardt mester beszédeit állandóan forgatom, de távol legyen tőlem, hogy a szószékre vigyem őket. A kezdőt különösen óvni kell attól, hogy különleges vagy szokatlan gondolatmenetekkel akarjon hatást elérni. Azt hiszi, hogy a hallgatók kíváncsiságát és figyelmét kelti fel, pedig csak kifárasztja és eltompítja hallgatóit. Bele kell nyugodnunk, hogy mi is úgy vagyunk, mint Faust : «A legjobbat, amit tudsz, nem mondhatod meg a gyermekeknek». De megvigasztalhat az a gondolat, hogy nem önmagunkért munkálkodunk, hanem annak szolgálatában dolgozunk, aki bennünket küldött. Nem irodalmi álbabérokra törekszünk, hanem a lelkek üdvét akarjuk szolgálni. *Minden prédikációban kell lenni valaminek, ami ellenállhatatlan erővel behatol a hallgatók lelkébe. Egy gondolat, egy cél kell, hogy mindig újra kicsengjen, míg csak mindenkit magával nem ragad és senki többé el nem felejt.*

Minden üzletember tudja, hogy rossz reklám az, ha kirakata egyszerre százféle árut kínál, vagy ha az árjegyzék fölösleges szóözönt tartalmaz. Ugyanabban a pillanatban csak egy tárgy foglalhatja le figyelmün-

¹ Ismeretes, hogy Luther majd minden gondolata már Wiclifnél kimutatható.

ket. Ha tízfélére buzdítunk a beszédben, egyiket sem fogják megtenni. Ha meglegszünk eggyel, reményünk lehet rá, hogy ezt az egyet komolyan veszik. Legtöbbször abból a ferde nézetből indulunk ki, hogy hallgatóinknak nincs hőbb vágya, mint a lelki tökéletesség és kétkézzel ragadják meg mindazt, amit nekik nyújtunk. Ez azonban teljesen téves, a hívek legnagyobb része csak szokásból hallgatja meg a szentbeszédet, hogy megváltozni vagy tökéletesedni is akarnának, az már egészen más lapra tartozik. Beképzeljük, hogy olyanok vagyunk, mint a Jézuska, akit a gyerekek epedve várnak; tényleg azonban inkább úgy járunk, mint az ügynök, aki a háziasszony morcos ábrázatát látja maga előtt és azon ügyeskedik, hogyan tudná rábírní mégis, hogy tőle valamit vásároljon. Bizonyára nagyon szerényen fog fellépni és nem azzal kezdi, hogy egész kollekcíóját vegyék meg tőle. Tehát szerénység a célkitűzésben! Ha a gyónásról beszélünk, ne válasszuk tárgyul az egész gyónást: hogyan kell ájtatossági gyónást végezni, a lelkiismeretet megvizsgálni, az erősfogadást valóra váltani stb., hanem válasszunk ki *egy* pontot a gyónásból és elégedjünk meg azzal. Az is elég, ha arról beszélünk, hogyan lehet a gyóntatószék előtti kellemetlen várakozást mint bűneinkért való vezeklést felfogni.

Valószínűleg látták már, mikor valaki nem talál valamit és idegesen kotorász összes zsebeiben, miközben mindenféle tárgy kerül napfényre. Bocsássák meg az erős kifejezést, de a szószéken is láthatunk ilyen «kotorászást», tudniillik, mikor néha a szónok — többnyire felületes készület után — hetet-havat össze-

beszél, ezt is, azt is megemlíti, míg közben ráhibáz egy-egy gondolatra, melyet aztán fontosnak talál. Természetes, hogy ily módon sohasem sikerül a hallgatók lelkét megfogni. *A váratlan befejezés olyan gránát, melynek nincs gyutacs.*

Azok a szónokok, akik tömegeket ragadtak magukkal, rendesen olyan egyéniségek voltak, akik csak kevés gondolatot, talán csak egyetlen egy gondolatot hangsúlyoztak, de az egészen betöltötte lelküket és ennek köszönhették a szó ellenállhatatlan hatalmát.¹ A «nemcsak — hanem is» — emberek, a gondos mérlegelés, a szintézis emberei a tudomány műhelyében talán nagyot alkothatnak, de a szószéken soha sem fognak boldogulni. Persze amellett szükséges bizonyos érzék a hallgatósággal és a kor szellemével és szükségleteivel szemben. Nem elég, ha az ember egyszerűen csak a jelenlegi divathoz alkalmazkodik és vele együtt fut. Divat? Igen, a teológiában is vannak divatok. Volt idő, mikor az egyesületi élet volt a minden, amikor mindent az egyesületekben és egyesületek által akartunk elérni. Volt idő, mikor a szociális kérdés volt divatban, azt követelték a papságtól, hogy szociális kérdésekkel foglalkozzék, telepítést és szövetkezeteket szervezzon. Ma a «magatartással» is megelégszünk. Ma az egész teológiát, liturgiát, dogmatikát a «corpus Christi mysticum» szempontjából nézzük. A történelmi, filozófiai és pszichológiai szempontoktól megint a vallási élet és gon-

¹ Itt emlékeztetnem kell arra a sok történelmi tévedésre, melyek abból keletkeztek, hogy a történetíró egykorú szónokok erkölcsrajzát használta fel forrásul, anélkül, hogy azok egyoldalúságait és túlzásait kellő mértékükre szállította volna le.

dolkodás ősforrásaihoz térünk vissza. Csak az a tragikus, hogy mindezekben az állásfoglalásokban mindig van valami magja az igazságnak, csak hogy az egyoldalúság végül többnyire tévedésekbe vezet az igazságot.

Két fajtája van az egyoldalúságnak. Az egyik a megszokásból származó, amelyet úgy kell megítélnünk, hogy tulajdonképpen csak felületes restség. A másik a szellemi érettségből és belső felvilágosultságból származik. Ahogy a művész csak a lényegest ábrázolja és a mellékeseket elhagyja, úgy a szellemi ember is gondosan válogat az eszmék közt, melyekkel hatni akar. Bár a szónoknak nem egészen ugyanaz a helyzete, mint a költőé vagy a művészé. A művész saját felelősségére alkot, munkájának rizikóját maga viseli. Ha hibázik is, a világ még nem fog azért kifordulni sarkaiból. Nálunk másként áll a dolog. Nálunk *a világ kifordul sarkaiból, ha valamit eltévesztünk*. Nem térhetünk olyan könnyen napirendre fölötte. A kezdet egy kis tévedése végül is végzetessé válhat. Ezt a szónoknak is tudnia kell a lelkek vezetésénél. Ezért kell Önöket az egyoldalúságtól óvnom, kivéve, ha beszédeiket és lelkipásztori munkájukat egyetlen egy szempontnak rendelik alá. Jaj, ha minden szavukat és tettüket nem a szeretet törvénye vezeti! De akkor is jaj, ha azt hiszik, hogy semmi másról sem kell beszélni, semmi másra nincs szükség az életben, nincs szükség semmire, ami nincs a szeretettel összefüggésben! Le kell szállnunk a kicsiségekhez és hallgatóinkat a külsőségekre is kell figyelmeztetnünk; gyűjtésre buzdítani, a divat kinövéséi ellen állást foglalni, a templomi rendre szoktatni, mind olyan dolgok, amelyek nem mindig gyönyörűségesek. Nem

szólok ellene, ha munkájukban Assisi Szent Ferenc buzgósa és idealizmusa vezeti Önöket. Csak emlékeztetem Önöket arra, hogy ennek a szentnek is alkalmazkodnia kellett a kemény valósághoz, mikor a Ferenc-rend lényegesen más szabályzatot kapott, mint ahogy eredetileg tervezte. Aki a liturgikus mozgalom apostola, annak is tudnia kell, hogy a liturgia mellett vannak még követelmények, amelyek a «corpus Christi mysticum» által egyedül nem valósíthatók meg. A liturgia légkörében való élet csak a kiválasztottak kisebb csoportjának lehetséges, minden más nézet csak elmélet. A tömeget mint quantit^é negligebile-t kezeljük-e, ahogy nérmelyek teszik? Inkább *Szent Pál legyen a mintaképünk, aki mindenkinek mindenévé lett !*

Szinte hallom az ellenvetést: «De hiszen van népies liturgikus mozgalom is!» Uraim! Erre a közbeszólásra már régóta vártam és szándékosan robbantottam ki éles fogalmazású szavaimmal. Meg kell mondanom, hogy ahol csak alkalmam nyílik, mindenütt igyekszem a népliturgikus mozgalom céljait megvalósítani. Mégis vallom azt az alapvető felfogást, hogy a liturgia mindig csak másodlagos valami, sohasem öncél, hanem csak eszköz. Mindenesetre az ősegyház imája, annak alapján, amit róla tudunk, nem volt liturgikus; pneumatikus lelki imádság volt. Beláthatják ebből, hogy milyen téves, ha «a liturgia vezető szerepéről» vagy «liturgikus lelkekről» beszélünk. Hiszen a liturgia a vallásos életnek csak egyik, mindenesetre fontos részét öleli fel. Az is világos, hogy milyen ferde dolog a liturgia alapelveit a prédikációra alkalmazni, a prédikáció helyét a liturgián belül meghatározni akarni. *A prédikáció*

annnyival áll a liturgia fölött, amennyivel idősebb nálánál. Karl Schmitt meghatározása szerint szuverén az, «aki a kivételek fölött áll». Ebben az értelemben a szónok szuverénításáról is beszélhetnénk; csak saját törvényeinek engedelmeskedik: «A lelki ember pedig mindent megítél, de őt senkisésem ítéli meg». (I. Kor. 2, 15.) Ha ma a katolikus öntudatot annyira hangsúlyozzuk, felvetem a kérdést, hogy gyakorlatilag mihez tartjuk magunkat, hogy a «homo catholicus» megvalósuljon bennünk? Azt hiszem, gyűléseken és újságcikkekben nem fogunk rátalálni, hanem csak úgy, ha a hegyi beszédet és Szent Pál leveleit vesszük elő — minden merőben külsőséges liturgikus magatartás mellőzésével.

VII.

Hogyan biztosíthatjuk magunknak a hallgatóság tartós figyelmét? Gondoskodjunk ritmusról, feszültségekről, változatosságról, mert különben még a jó-akaratóknál is végül beáll a fáradtság. Mindezt legjobban szolgálja az elbeszélés a beszédben. Jól tudom, hogy ezen a ponton ellentétbe jutok sok modern homiletával, akik ezt giccyszerűnek és kétesértékű hatásadászatnak fogják minősíteni. De legyenek csak őszinték! Mi magunk vagyunk-e a tökéletesség olyan magas fokán, hogy közömbös számunkra, vajjon egy logaritmustáblát vagy képes folyóiratot lapozgatunk? Egyforma hatással van-e ránk egy rekviem vagy egy Strauss keringő? Bizonyára nem akarjuk templomainkba a barokk tobzódását visszahozni, de nem tudom belátni, hogy emberek, akik mélyértelmű elnevezéseket

végeznek a liturgia és művészet, a test és lélek szoros kapcsolatáról, egyszerre az ajkukat biggyesztgetik, mikor a szentbeszédben is szerephez juttatjuk az érzéket, a szó pszichológiai értelmében.

Ebben a tekintetben az emberi természet még egy fellendülő vallásosság korában sem változott meg. Ha az elbeszélés nem is mindig a legértékesebb elem a szentbeszédben, mégis *legyen merszünk a jótékony népiességhez*. Utóvégre Krisztus is hasonlatokban beszélt. Csak rá kell szoktatnunk magunkat, hogy necsak egyszerűen ugyanazokat a mindig visszatérő hasonlatokat használjuk, hanem hogy az embereket is megfigyeljük. Ismerjük meg életüket és szokásaikat, napi munkájukat s annak fogásait, akkor egy-egy a munkás vagy paraszttéletből vett találó hasonlattal könnyen szívükhöz férközünk.

Szeretném itt emlékezetükbe idézni Raffael művészetét. Emelkedett monumentalitása épúgy beszél a zsenihez, mint az átlagemberhez, nemcsak a professzor, de az egyszerű munkás is úgy érzi, hogy hozzá szólnak képei; nem kell előbb vastag könyveken keresztül rágnunk magunkat, hogy Raffael megértésük. Talán a tiszta művészet szempontjából egy Michelangelo, Rembrandt, Tizian vagy Murillo és Greco művészete lehet értékeőbb, de a klasszikus örökérvényűség szempontjából és évszázadokra kiható iskolája teremtetésével Raffael halhatatlan. Így vagyunk a jó prédikációs stílussal is: nem a finomság határozza meg értékét, hanem hatásának köre.

VIII.

Végül még valamit szeretnék Önök elé tární. Nem merítettem ugyan még ki témámat, de be kell már fejeznem. Azonban még egy valamit jegyezzünk meg magunknak hallgatóinkról. *Fontos, hogy hamarosan helyesen tudjuk értékelni saját beszédeinket.* Sajnos, aligha találunk itt direkt lehetőséget, mely megbízható eredményhez vezetne. Az emberek nem szívesen fogják ítéletüket nyíltan szemünkbe mondani vagy ha meg is teszik, akkor az már nem lesz tárgyilagos. Mert ugyan mi köze van annak prédikációnk valódi értékéhez, ha este a társaságban egy fiatalosan csengő hang felénk fuvollázza: «De milyen gyönyörűen prédikált ma délelőtt főtisztelendő úr!» Általában oltártestvéreink sem jöhetnek számításba. Ítéletüket sokszor előítéletek befolyásolják. A riválítás gondolatát nem lehet a lelkipásztorkodásban sem mindig kikapcsolni; még ha nincs is rosszindulatról szó. Azt hiszem heroikus erénygyakorlatnak számít, ha valakivel ugyanegy templomban szoktunk beszélni és nyugodt megfontolás után kimondjuk, hogy az illető több talentumot kamatoztat a prédikálás terén, mint mi.

Talán rendszeresen ki szoktuk kérdezni az iskolásgyerekeket prédikációnkról. Hamar észrevehetjük, hogy milyen nagyszerűen ellenőrizhetjük így, hogy nem beszéltünk-e hallgatóságunk feje fölé a levegőbe. Ha a gyerekek már nem tudnak beszédeinkről beszámolni, legfőbb ideje, hogy komoly lelkiismeretvizsgálatot végezzünk. Hallom az ellenvetést: «De hiszen nem gyerekeknek prédikálunk, hanem általában felnőttekkel van

dolgunk.» *Uraim! Talán egyike a legnagyobb csodáknak, amelyet a lelkipásztorkodásban meg fognak érni, hogy mennyire boldogok a felnőttek, ha valaki a katekizmus elfelejtett igazságait közel hozza lelkükhöz.* Különösen azok számára hangsúlyozom ezt, akik már tartogatnak egy prédikációs-tervezetet Scheeben (vagy Schütz) dogmatikája alapján. Azelőtt beszédeimet az iskolai misén mindig a jelenlevő apácákra való tekintettel fogalmaztam meg. Ma azonban már elsősorban csak a gyerekekre gondolok. És csodálatos: a nővérek most szívesebben hallgatják őket, mint azelőtt.

Engedjék meg, hogy itt kitérjek a tömeg szellemi nívójára. Tudják, hogy a társaságban nagyokat kacag az ember olyan dolgokon, amelyekre otthon a csendes szobában arcizma se rándulna meg. Abban a mondásban, hogy «a közösség közönségessé tesz», olyan örök igazság rejlik, amelyet még a hitszónoknak is számba kell venni. A vallási közösség is belső alkatát tekintve gyermekded, élénken reagál és érzésvilága érzékeny. A tömeg különös, szinte gyerekes érzékenységet tanusít a feddéssel szemben. Itt látom a liturgikus mozgalom egyik veszélyét, amennyiben túlzottan hangsúlyozza a közösséget. Ha elődeink a liberalizmus és individualizmus által vétkeztek, úgy ami bűnünk a közösség túlzott hangsúlyozása lehet. *Tévedés, ha a közösségben egy önmagában magasabb létformát akarunk látni.* A közösség mellett biztosabban ott van a Szentlélek, mint az egyesek mellett, de a közösség nem tökéletesebb azért. Ellenkezőleg, számolnunk kell bizonyos primitívséggel, mely naivitásra és egyszerűsége kell, hogy szorítson bennünket. Szentek, költők, művészek rendszerint

könnyebben megtalálják a közösséghez vezető utat, mint más komplikáltabb természetek, mert a zseni lényegében rendszerint sok egyszerűség és naivitás is rejlik. Ne féljenek sohasem egy esetleg jelenlevő professzor kritikájától. Azt fogják tapasztalni, hogy a professzor is mennyivel más ember a templomban, mint a katedrán, rá is mennyire hat a közösség szelleme. Rá is épúgy hatnak a szavak, mint a többiekre, ha helyesen válogattuk meg őket. Sőt éppen egyszerű népszónokok nem egyszer hamarabb találták meg az utat tanult fejekhez, mint huminista nagyságok. Egy francia szabadgondolkodó számol be róla, hogy milyen hatással volt rá, mikor egy vasárnap reggel Münsterbe érkezett, véletlenül végighallgatta a híres strassburgi dómszónok, *Mühe* Ferdinánd Simon beszédét. Mühe latin jeligét választott, a bélpoklos meggyógyításáról beszélt. A mi franciánk el is akart menni, mivel németül nem értett, de a szónok lelkesedése úgy lenyűgözte, hogy ott maradt és mély megindultsággal leste az élet-től áthatott, erőteljes és mély hittől átítatott szavakat, megcsodálta azt a varázslatos erőt, mellyel a szónok hallgatóit magával ragadta. «Mire a beszéd, melyből egy szót sem értettem, véget ért — írja — magam is gyógyultam a hitetlenség leprájából.»

A nép szereti a romantikát. A proletárok legszívesebben olyan filmeket néznek meg, melyekben nagyurak, szép asszonyok és paloták szerepelnek. A realizmus és valóságérzés nem esete a népnek ; a naturalizmus a maga pincelégkörével nem a nép köréből származik, hanem a jóllakottak szalonjaiból. Az átlagember olyasvalamit keres, ami a lét szűk börtönéből és a minden-

napok sívárságából kiemeli. Könnyen megérthetjük, hogy a középkorban, amikor a nép érzésvilágához közelebb álltunk, mint manapság, miért beszéltek annyit a túlvilág örömeiről. Kant erkölcstani anatomizálása, mely szerint minden jót meg kell tennünk pusztán szükségszerű kötelességből tekintet nélkül minden jutalomra, nem vetett még véget a gyermeki gondtalanságnak. Az ilyen boncolgatás talán megfelel a szenteknek, de a népet csak zavarba ejti. *Óvjuk meg azért lelkületének örökös gyermekdedségét!*

Éppen ezért óvjuk meg hallgatóinkat az olyan elvont biblicizmustól és dogmatizmustól, amely különösen a protestánsoknál, Karl Barth dialektikai iskolája nyomán dívik. Náluk egyedül az Isten ígéje irányadó, de a szavak száraz filológiai értelmezésében. Mindent légüres térbe helyeznek, honnan hiányzik az éltető levegő. Jégverem-homiletikának lehetne nevezni. Hála Istennek, mi nem állunk ilyen rosszul, de okkal-móddal a mi fiatalabb szónokainkat is óvnunk kellene a túlajtott pneumától, amely a szellemet összetéveszti az elvontsággal.

Amit szeretnék, azt leginkább az *antropomorfizmusokhoz való bátorságnak* lehetne nevezni. «Az Ige testté kell hogy legyen», le kell ereszkednünk az emberekhez, szűk látókörükhöz. Tudjuk, hogy azok a híres kegyképek, melyek előtt az emberek megvilágosodásért és erőért tolonganak, többnyire nem művészeti remekművek. Raffael Sixtinája még senkit sem tett jámborrá.¹

¹ Ezzel nem akarjuk Raffael érdemeit kisebbiteni, mert a művészi érték és vallásos érték két teljesen különböző szempont, amint a következő gondolatokban ki fogjuk mutatni.

A művészet törvényei nem törvényei egyúttal a népi jámborságnak. A karácsonyfa a maga tarka-barka díszeivel esztétikai szempontból nagyon kétesértékű, mivel a fa és a díszek közt semmi belső kapcsolat nincsen. De ez mégse zavarja az emberek millióit abban, hogy a karácsonyfának szívből örüljenek. Nagy szónokok sikerének titka is többnyire valami ilyesféle antropomorfizmus. Másrészt fontos, hogy a beszédben mindig valami vigasztaló is legyen. Ne felejtsük el az «evangélium» szószerinti jelentését : «örömhír !» Stolz Albán mondja : «Némelyeknél a szeretet vallása ecetté válik». Nem az a hiba, ha éles szó is elhangzik a szószékről, hanem ha a végén elmarad a megbékítő szó.

Emberi érzés áradjon szavainkból. A kinyilatkoztatás világosságot ad szavainknak, az emberi érzés melegséget és enélkül a melegség nélkül minden elfagy mint a rügyek a tavaszi fagyban. *Aki az emberekhez küldetett, az maga is legyen mélyen ember, hogy a testvért ismerhesék fel benne ; Isten még önmagával sem tett kivételt ez alól a törvény alól, mikor magát kinyilatkoztatta.*

A szónok.

«Istennek vagyunk munkatársai.» (1. Kor. 3, 9.)

I.

Uraim ! A léleggondozásnak két pólusa van : lélek és gond. Első előadásunkban hallgatóságunk lelkéről volt szó, most a lelkekért való gondról. Legyenek gondjaik az Önökre bízott lelkek miatt ! Nemcsak hivatalnokszerű elfoglaltságuk, hanem igazi gondjaik ! Bajaik legyenek az Önök bajai, ahogy Szent Pál egy merész hasonlattal írja a galatáknak : «Fiacskáim, akiket fájdalommal szülök újra míg Krisztus kialakul bennetek» (Gal. 4, 19). Világos előttünk, hogy a prédikációnál nem annyira az ismeretek közvetítése a fontos, mint inkább lelkihatások kiárasztása. *Azt is tudjuk, hogy senki sem hajlik annyira a hüllenségre mint hallgatóságunk ; nem nyertünk meg egyszersmindenkorra, hanem mindig újra meg kell nyernünk.* Örökös küzdelem folyik a hallgatóság lelkéért. Egészen más a nyomtatott könyv helyzete, mert azt akármikor újra elő lehet venni és fel lehet lapozni.

Mellesleg egy tisztán külsőséges szabály : írásban készüljenek beszédeikre ! Csak így lehetséges hallga-

tóikkal a lelki kapcsolatot megtalálni és megtartani. Talán azt hozzák fel ez ellen, hogy erre manapság nem jut idő, a lelkipásztor úgylátva túl van terhelve. De erre csak az lehet a válasz : teremts magadnak időt ! Rendszerint nem a nyugalmasabb helyeken levő papok, hanem a túlterhelt lelkipásztorok szakítanak maguknak időt arra, hogy beszédeiket írásban is kidolgozzák. Még egy komolyabb ellenvetést is lehetne tenni. Azt szokták mondani, hogy éppen a nagy szónokok nem szoktak készülni, a zseniális intuición ragadja magával legjobban a lelkeket. Talán felemlítik az olyan szónokokat, mint Sonnenschein, aki mindig útközben kereste csak meg beszédjének témáját. Uraim ! Magam is hallottam Sonnenscheint beszélni és bevallom, hogy mély hatást gyakorolt rám. De nem tudom elhinni, hogy ne lett volna még sokkal átütőbb sikere ha beszédeit jobban kidolgozza. Miért nagyobb hatásúak rendszerint a rádióbeszédok, mint a szószéken elhangzott beszédok? Éppen azért, mert ezeket alaposan kidolgozzák. Nem egy szónokot ismertem, aki az inspirációra hagyatkozott, de én bizony csak ziláltságot és elmosódottságot éreztem, a Szentléleknek nem sok köze lehetett ehhez az inspirációhoz. Kivételek csak erősítik a szabályt.

Használjunk-e az előkészületnél könyveket a szentíráson és misekönyvön kívül? Kezdőknél ellene vagyok. Miért éppen kezdőknél? Hát nem fordítva áll a dolog, nem a kezdőnek van szüksége segédeszközökre, melyekre a gyakorlott szónok már nem szorul rá? Igen, de tudjuk, hogy a pokol útja jószándékkal van kiköveztve. Aki megszokta a szemüveget, az nem tud már megenni nélküle. Aki rászoktatta magát a kész prédikációk

használatára, az nem tud tőlük szabadulni és szombatonként aggódva várja a postát, a szónoklati folyóirat legújabb számát, a másnapi vázlattal.

Ha annyira jutottunk, hogy nem tudunk már önállóan gondolkodni, akkor bizonyos, hogy a koncentráció értékes adományát is elvesztettük. Állandóan mások gondolatainak mankóira szorulunk. Fontosabb, hogy a szellemi munkában megszokjuk az önállóságot, mint azt, hogy gyorsan olyan híres szónokká váljunk, akit a délutáni viziteken is emlegetnek. Csak akkor vegyük elő más homileták beszédjeit, ha már megérlelődünk a szellemi önállóságra. Láthatják, hogy mennyire más utat jelölök ki Önöknek, mint a megszokott tankönyvek, mert saját tapasztalatomból tudom, hogy mennyire ellentmond ebben a pontban a gyakorlat az elméletnek. Homiletikus íróink — talán megbocsátják ezt a kijelentésemet — sok esetben szellemi önállótlanságra nevelnek, amikor pedig azt hiszik, hogy követőket találtak. Mindenesetre gondolatainkon és érzéseinken meglátszódik, hogy a magány összeszedettségében készültünk-e vagy csak szórakozottan, pillanatok alatt. Így beszédünk sem gyakorolhat mélyebb hatást a hallgatóságra, hiszen csak gyökértelen gondolatok gyors továbbadása. Most már megértik, miért van az, hogy néha egy egészen egyszerű beszéd mély hatást gyakorol ránk, míg sokszor híres szónokok hidegen hagynak. *A szavak mögött a szellem láthatatlan világának fuvallatát érezzük meg, a természetfölötti világot, amely a szavakon át nyilvánul meg, vagy zárva marad.*

A szónoki tehetség koronaékszere a koncentráció képessége. Korunkban nagyon ritka. Mindig sietünk és

mégis elkésünk, a tudástól nem jutunk el a bölcsességhez, a sok olvasástól nem jutunk hozzá a gondolkodáshoz. Különösen a kezdők előtt kell ezt hangsúlyoznom, még mielőtt képességeik megromlanak. A koncentráció jelenti a külső és belső nyugalmat, a gátlások kikapcsolását; felrakja az alapot, melyre gondolatainkat és elképzeléseinket felvázolhatjuk. A gondolatok és képek most már szinte maguktól folynak, belső élményeinkből fakadnak és nem az elvont gondolkodás mesterséges kényszerű képzeteiből. A mi vérünkben valók ezek a gondolatok. Ebből a hangulatból fakad a szív bősége, mellyel együtt zeng az egész ember, ebből a szellemi élet és új élmények kiapadhatatlan forrása. Most már szabadon átengedhetjük magunkat a szószéken a gondolatok szabad folyásának, nem a szónoki gyakorlat, hanem az élő átérzés formálja szavainkat. Túljutottunk a gondolatok kínos keresésén, minden egy alapgondolat köré kristályosodik és szervesen önmagától növekszik.

Miért olyan nehéz és olyan ritka a koncentráció?

Mert csak kevés ember tudja magát elszánni, hogy ránevelje magát. Sajnos, szemináriumainkban sokat beszélnek az elmélkedésről, de kevés útmutatást nyújtanak a koncentráció művészetéhez.¹ Pedig lenne hozzá egy klasszikus segédeszközünk: az írás. Híres írókról tudjuk, hogy írás közben szinte maguktól támadtak

¹ Meg kell jegyeznem, hogy a koncentráció szempontjából lélektani lehetetlenségnek tartom a reggeli kápolnai közös elmélkedéseket. Elismerem persze diszciplináris jogosultságukat. De mindaddig, míg a kispapoknak nem adunk határozott irányítást a koncentráció elsajátítására, nem csodálkozhatunk, hogy a sok elmélkedési könyv dacára is az elmélkedéssel magával még mindig meglehetősen hadilábon állunk.

lelki élményeik. Az írás olyan, mint valami láthatatlan szellemi fluidum, mely a tolltól az agyig áramlik, gondolatokat kelt. A naplóírás vagy elmélkedések írásbeli kidolgozása nem mellékes dolog ; sok lelki ember belső életében egyenesen előfeltétele a belső összeszedettségnek és élményeknek.

II.

Meg kell határoznunk, hogy milyen mértékben szabad egyéni élményeinket a szószéken felhasználnunk. *A szónok nem próféta.*¹ Nem nyilatkoztathat ki e világról való bölcsességet, hanem csak tanúságot tesz a kinyilatkoztatásról. A koncentráció nem vezethet arra, hogy prófétává leszünk és a prédikációban talán felsőbb kinyilatkoztatást látunk. Nem egy szónokot láttam már, aki kimondottan prófétai küldetés öntudatával lépett fel, de egyik sem keltette azt a benyomást, hogy küldetése a Szentlélektől való. Kétségtelenül szükségünk van a küldetés öntudatára. De miért küldettünk? Igehirdetésre és nem új kinyilatkoztatásra. Sokszor kellene önmagunkat meggyőznünk róla, hogy ahogyan a szervezet nem annyira abból él, amit magához vesz, hanem abból, amit megemészt, épígy a lelki ember is átlagos táplálékokra van ráutalva. A prófétáknál olyan jelenségekkel találkozunk, melyeket a zseni túlfeszítettségének nevezhetnénk — remélem, hogy senki sem fogja szavaimat félreérteni. Ami magával akar ragadni és

¹ Itt a prófétaságon és kinyilatkoztatáson nem a jövőre vonatkozó jóvendöléseket értjük, hanem a jámborság egy típusát, amely a misztikusoktól abban különbözik, hogy a nyilvánosság előtt működik, míg a misztikusok önmagukra hagyatkoznak.

útmutatóul szolgálni, annak először túlhajtott végletként kell elénkbe állnia. Ha a szentség nem jelennék meg előttünk rendkívüli formában, nagyon hamar megszoknók, ha az eszmény nem olyan magas, akkor sohasem kényszerülnénk meredekebb utakra, ha a szentek életében nem lenne egyoldalúság és túlzás, ha aszketizmusukban nem lenne olyan elem, mely megborzaszt bennünket, akkor annyi hatással sem lennének ránk, hogy kényelmességünket kissé megdöbbsentik. Így a prófétaságnak is megvan a maga értelme. De felvihetjük-e a szószerkekre? A hegyibeszédet mértékével mérjük-e? Az örökélet és földi élet különbségéről a ki nyilatkoztatás csak dadogó szavakkal, képekben és hasonlatokban tud szólni. Olyan, mint a villám, melynek fénye pillanatnyilag és váratlanul megvillantja a dolgokat és összefüggéseket. De magában a villám csak vakít, ha hosszabb ideig tart. *Épígy prédikációnk nem annyira vakító villám legyen, hanem inkább az öröklámpa szelíd fénye, mely állandóan és hivogatólag világít.*

Ezzel éles határvonalat vontunk prédikációink és a methodista (adventista, baptista) «tanúságtételek» és térítőbeszédek közé. A katolikus tradíció e téren már eddig is megóvott bennünket a nagyobb eltévelyedésektől. Mégis szeretném Önöket megóvni a Lélekkel való hamis «kacérkodástól». Talán már feltűnt Önöknek is, hogy a kezdők beszédstílusa sokszor milyen éles és elvont. Kopernikusként szellemi fejlődésük új korszakának hajnalán állnak. Minden kezdő hajlik az apokaliptikus lelki magatartásra, a legnehezebb fegyvereket ölti magára, a legtökéletesebb és legkülönb is éppen, hogy jó neki. Milyen egészen más hatást gyakorol ránk

ezzel szemben az érett tapasztalat, mely a lehetőségek ismeretében csak lépésről-lépésre halad, milyen jóleső szerénységet és tartózkodást tanúsít mindabban, amit a hallgatóságtól kíván! És mennyivel nagyobb hatást ér el, mint a kezdő!

Óvakodjunk a túlzásoktól! Minden superlativus ellentmondásra ingerel. Néha szerzetesektől olyan nézeteket hallhatunk a szerzetesi élet méltóságáról, amelyek egyetlen dogmatikában sem találhatók. Micsoda orgiákat ül néha a szószéken a túlhajtott skolaszticizmus spekulatív szenvedélye; ártatlan bibliai idézetekből milyen messzemenő következtetéseket facsarnak ki! Az a benyomása az embernek, mintha a szónok erőnekerejével olyan értelmezést keres, mely a Szentírás szó szerinti értelmétől a lehető legtávolabb áll. *Azt hiszem, életelvünkkel tehetjük, hogy a Szentírás minden szavát lehetőleg alaposan magyarázzuk meg, de soha semmit bele ne magyarázzunk.*

Légy őszinte! Ne követelj olyat, amit magad nem teszel meg, ne tilts olyat, amiről magad sem tudnál lemondani. Itt megint a szavak és tettek összhangján van a hangsúly. Csak ezzel az összhanggal találjuk meg a helyes mértéket, hogy mennyit szabad követelnünk. Ebből is láthatjuk, hogy milyen ferde dolog, ha azt hisszük, hogy a hegyibeszéd követeléseit csak úgy minden további nélkül magunkévá tehetjük. Milyen nevetségesen hat, ha a kezdő szónok Savonarola-stílusban reformálni akar a fejtől a tagokig! A hallgatók szűk látókörét is ismerjük már meg. Nem lelki könnyelműség-e a legnagyobb igazságokat csak úgy bombaként közéljük dobni? Semmit sem érünk el vele,

amellett elveszítjük a lelki kapcsolatot hallgatóinkkal és ami a legrosszabb: elszalasztunk egy csomó alkalmat, hogy fontos kérdéseket, melyekről okvetlenül kellene beszélnünk, megtárgyaljunk.

Ne rombolj! Már mondtuk, hogy a feddés a szószéken rendesen ellenkező hatást vált ki. De utóvégre nem hagyhatunk mindent annyiban. Hangsúlyoztam már, hogy mennyire helytelen, ha csak a szeretetről beszélünk és minden mást elhallgatunk. A kárhoztatást mindig legjobb lenne írásban adni: egy előre leírt szöveget felolvasni. Aztán pedig utána rögtön olyan témára áttérni, ami semmi összefüggésben nincs az előbbi feddéssel. Ezzel kiemeljük e belső ellentétet. És éppen erre az ellentétre kell a hangsúlyt helyezni, mert semmi sem keseríti el annyira az embereket, mint a veszekedés és pörölés, míg a kategorikus követelés építő erejű és ha tárgyilagos, tettekre hangol.

III.

Mire legyen gondja a szónoknak mindenekelőtt? Hogyan lesz mindaz, amit mondani akar elevenerejűvé benne? Melyik varázsszó nyitja meg lelkének kapuját egy felsőbb világ felé? *Attól függ minden, hogy szívügyünk-e mindaz, amit hallgatóinknak mondani akarunk.* Kell valaminek lenni bennünk, ami ki akar törni, amit nem lehet visszafojtani, ami a megtestesülés után vajúdik bennünk. Nem kell okvetlenül világrengető ujságnak lennie annak, amit mondani akarunk, de olyasvalami legyen, amit okvetlenül meg kell mondanunk. A koncentráció hiányával kézenfogva jár rendesen gon-

dolkodásunk tervnélkülisége. Ötleteink tarka hangyabolyhoz hasonlítanak, hiányzik a fantázia, hiányoznak az építő eszmék, minden rendezetlenül hever egymás mellett. Az egyedüli építő erő csak a «muszáj», az igehirdetés kötelessége. Ebből a szempontból is világos, hogymennyire nem elég csak kész prédikációs-szövegekre támaszkodni. Lehet-e ezekben valami is abból a belső kényszerűségből, amelyet csak mi érezhetünk, van-e a nyomtatott betűben valami is a szónok és hallgatóság közötti eleven kapcsolatból?

Ebből a belső kényszerűségből és a személyes kapcsolatból mindig megtaláljuk majd a megfelelő szót. Ösztönszerű érzéssel elkerüljük mindazt, ami nem szolgálja a lelket, elsősorban a keresettséget és kicsinyességet. *Ki merem mondani: aki elragadó szónok, az rossz szónok.* Mert beszédje célját a lényegesről a mellékesre helyezi, a lelki hatásról a személyi sikerre. Az Úr Jézus vagy Szent Pál beszédei vajjon elragadóak voltak-e? Olvassuk el Szent Máténál a hegyibeszéd hatását: «És lőn, mikor Jézus elvégezte beszédét, álmélkodának a seregek az ő tanításán; mert úgy tanította őket, mint akinek hatalma van és nem mint az írástudók és farizeusok». (Máté 7, 28. 29.) Ime a szentbeszéd és a politikai beszéd vagy irodalmi előadás éles ellentéte. A szentbeszéd páthoszána egyedüli forrása a lélek és igazság szolgálata. Ha a liturgia csillogó selyemben és brokátban állítja is elénk Krisztust, a szentbeszéd szellemi köntöse a zseniális egyszerűség. Csak így lesz azzá, aminek lennie kell: kapu az örökkévalók felé, melyek általa nyilatkoznak meg. Ha annakidején, kezdő szónok korunkban lelkünkre kötötték volna a szolgálatnak

ezt a páthosát, akkor nem estünk volna bele sok olyan nevetséges és kicsinyes kísérletbe, mellyel a kezdő stílusát ékíti-kendőzi, míg végre sok csalódás és tapasztalat után ráhibáz az igazságra! Újból felfedezzük, hogy Jézus mennyire más, mint mindazok a zsenik, akik e földön taposták, mennyire kerüli az eredetiséget, mindig újra és újra hangsúlyozza, hogy csak azért jött, hogy az Atya akaratát teljesítse, hogy tanítása nem az övé, hanem az Atyáé. Csak ha ezt mi is átérezzük, mondhatjuk magunkat Szent Pállal Isten munkatársainak.

De ez nem jelent merev, holt tárgyilagosságot, érzéketlen beszélőgéphez hasonló gépszerűséget. Minden szavunknak egyéni csengése legyen. Itt nem lehet a határt megjelölni, ez belső tapintat kérdése, a küldetés mély átérzéséé. «Aki elveszti életét énérettem, megtalálja azt», aki az Ige szolgálatának lélekben átengedi sajátmagát, meg fogja találni egyéniségét egy sokkal magasabb formában, mint azt a humanisztikus goethei egyéniségkultusz hirdeti.

IV.

De le kell szállnunk a magas eszmefuttatások régióiból, mert még gyakorlati kérdések várnak megoldásra. Ha arról, amit mondani akarunk, eleven elképzelés él lelkünkben, ne szorítsuk merev formákba. Adjunk hallgatóinknak *egy* alapgondolatot, de lehetőleg ne elvont sablonokban, hanem élénk színekkel és szemléletesen. Útmutatóink itt is Jézus hasonlatai. Miért olyan könnyű a Szentírást idézni? Mert nyelvezete

telve van képekkel és hasonlatokkal, minden színes és eleven benne : «Ha jobb szemed megbotránkoztat téged, vájd ki és vedd el magadtól ; mert jobb neked, hogy egy vesszen el tagjaid körül, mintsem egész tested a gehennára vettessék». (Máté 5, 29.) Fordítsuk le ezt morálistáink nyelvére és mi marad belőle?! «Ha kísértések támadnak ránk akkor a nehéz áldozatoktól sem szabad visszariadnunk, különben örök üdvösségünk forog kockán.»

Minden hasonlatban lehetőleg cselekmény legyen. Jézus előbbi hasonlatában is a szem kivájásáról van szó ; egy cselekményről, tevékenységről, mely a képzeletet foglalkoztatni tudja. Például a lélek adventi vágyakozásáról akarok beszélni. Elmondom azoknak a tudósoknak az esetét, akik Szibéria északi részében az örök jég közé bezárva évekig várták a mentő-expedíciót. Ezt aztán szimbolikusan alkalmazom : menyire vágyódik az emberiség a Megváltó után. Eleven képzetek hatnak itt a képzeletre, olyan dolgok, melyek behatolnak a lélekbe, megfogják a lelket és még később is dolgoznak a lélekben. Ettől függ minden : kell valaminek lennie ezekben a hasonlatokban, ami szinte üldözi a lelket, amitől nem tud szabadulni, amit nem tud otthagyni.

Szerintem itt kell keresnünk egyik okát annak, hogy a szokásos példatáraknak nem sok hasznát vesszük. Sokszor kérdeztem már magamtól, hogy miért van az, hogy a példatárak példái olyan semmitmondók számomra. Gondolom azért, mert túlságosan irodalmiak és nem eléggé színesek. Többnyire anekdotákat hoznak, melyeknek csattanója az egyik szereplő egy jellegzetes

mondása. Amire pedig nekünk szükségünk lenne, az nem annyira a szép szavak, mint inkább egy kis esemény, nem szellemes point-tot, hanem dramatizált cselekményt kellene hallgatóink elé állítani. A szavak elszállnak, míg a cselekmények megmaradnak és hatnak. *Arra a megállapításra jutunk, hogy minél kevesebb a párbeszéd példánkban, minél több cselekmény van bennük és minél közelebb állanak a hallgatóság egyéni körülményeihez, annál mélyebben hatnak képzeletére.*

Egy izlandi egy elsüllyedt hajóból kimentett egy törött Mária-szobrot. Kijavíttatta és ez adta meg neki az első lökést ahhoz, hogy visszatérjen a katolikus Egyházba. Példa arra, hogy az isteni gondviselés még a jelentéktelen dolgokat is fel tudja használni kegyelmei közvetítésére. Talán egyetértenek velem, hogy ennek a példának az ereje egyszerűségében rejlik; mindenki el tudja képzelni. Ezzel szemben egy rossz példa: egyszer a mértéktelenség veszedelmeiről beszélve, elmondtam Heliogabalus nagy lakomájának történetét, ahol a részeg vendégekre addig esőztek felülről rózsákat, míg mind megfulladtak. A példát úgy alkalmazhatjuk, hogyha az ember az élvezetek csábításainak enged, áldozatul esik a bűnnek. De azt hiszem, hogy ez a példa senkire sem fog mélyebb hatást gyakorolni. Túl sok közvetítő fogalomra van az egésznél szükség. A lakoma lefolyása túlságosan rendkívüli ahhoz, hogy mélyebb hatást gyakoroljon, alig tudjuk az egészet elképzelni.

Vegyünk még egy másik példát. A tengeren vihar támad, egy hajó veszélybe jut, az utasokat elfogja a

rémület. Csak a kormányos kis fiacskája játszadozik nyugodtan. Mikor megkérdik, hogy ő miért nem fél, azt feleli : «Hisz atyám áll a kormánynál !» Ezzel a példával szoktunk az isteni gondviselésre utalni. De valóban találó-e a példa? Nem mondhatnám. Hisz alapjában véve csak egy kisgyerek odavetett megjegyzéséről van szó, aki nincs tudatában a helyzet komolyságának. Ebben a példában is minden a csattanón múlik ; ha az egyetlen végső megjegyzést elhagyjuk, hatástalan az egész.

A hasonlatok ereje az egyszerűség és könnyen elképzelhető történések. Leírok egy klasszikusan szép hasonlatot : «Mikor Edwin angolszász király 626-ban azon töprengett, hogy beengedje-e a keresztény hit-hirdetőket országába, egyik lovagja így szólt hozzá : Királyom ! ha összehasonlítom azt a parányi időt, melyet egy emberélet jelent, azzal a végtelen időtlenséggel, melyről semmit sem tudunk, akkor azokra a téli ünnepi lakomákra kell gondolnom, melyeken magad köré gyűjtöd vezéreidet és országod nagyjait. Mialatt kint eső és hóvihar dühöng, benn a fellobbanó tűz barátságos melegséget áraszt. Egyszerre az ajtón beröppen egy kis madárka, jóleső érzéssel körülröpül a meleg teremben és aztán a szemben levő másik ajtón át megint eltűnik. Amíg szobánkban volt, nem érezte a tél kegyetlenségét, de alighogy pár pillanatig élvezte szerencsését, máris kiűzték újra a téli viharba, melytől az imént menekült be és soha többé nem fogjuk látni. Ilyen az emberi élet is ; tökéletes homály borítja, hogy mi volt sorsunk mostani létünk előtt és mi következik mostani életünk után. De ha így áll a dolog, akkor azt

hiszem, hogy az olyan új hit, mely talán kissé megvilágíthatja ezt a homályt, megérdemli, hogy szívesen fogadjuk.»¹

V.

Szeressük az antropomorfizmusokat! Persze érzék kell hozzá, hogy meddig mehetünk. Chesterton mondja, hogy katolizálását egy antropomorfizmus segítette elő. Egy alkalommal egy szigorú kálvinista gúnyolódott előtte «a katolikusok Istenkáromló hitéről» és egy katolikus misztikust idézett Szűz Máriáról: «Amíg minden ember hálára van kötelezve Isten iránt, addig Mária az egyetlen az emberek közt, akinek Isten tartozik hálával!» Ahelyett, hogy hitsorsával egyetértett volna, Chesterton így kiáltott fel: «Gyönyörű mondás!» *A teológus azon fáradozik, hogy minden fogalmat általánossá tegyen és átszellemítsen, a homileta a fordított utat járja, mindent igyekszik megjeleníteni és tárgyszerűen felfogni.* Ha minden fiatal szónokot erre a helyes vágányra állítanának, hány melléfogást lehetne elkerülni! Milyen gyakran látunk a szószéken skolasztikusokat! És ami a legrosszabb: még azt hiszik, hogy az a legnagyobb szónoki teljesítmény, ha hallgatóságuk előtt tudásukat fitogtatják. Itt igazán szükség lenne egy igazi «sacrificium intellectus»-ra. De a lényeg ez: az antropomorfizmust nem a hallgatók ostobaságának adott engedménynek kell felfognunk, hanem a helyes prédikálás lényegének. Krisztus és az apostolok sem

¹ V. ö. R. W. Emerson: Aus Welt und Einsamkeit. Deutsch von Sophie von Harbou. Berlin, 171. oldal.

prédikáltak máskép. Éppen ebben különbözik a ki nyilatkoztatás valamely filozófiai tantól, hogy tudatosan antropomorfisztikus. A ki nyilatkoztatás lényegéhez tartozik, hogy természetfölötti ugyan, de mindig emberi módon férközik közelünkbe, olykor talán túlságosan is emberien. Nem elég az, hogy elméletileg kibéküljünk ezzel a gondolattal, hanem teljesen erre kell beállítani magunkat, hogy az istenit megtestesítsük. Akit ez lehangol, azt megvigasztalhatja az említett Chesterton. «Mi katolikusok megengedhetjük magunknak az eféle eretnekesdít», — írja az ő szokott optimizmusával. — Olyan mélyen meg vagyunk győződve Isten végtelenségéről, hogy nyugodtan beszélhetünk róla emberi módon anélkül, hogy ez számunkra veszélyessé válhatna. Oly mélyen áthat bennünket a földi dolgok mulandóságának érzése — a hamvázószerdai hamvazás is ezt mutatja —, hogy megengedhetjük magunknak azt a veszedelmes dolgot is : a művészetet, gazdagságot és pompát befogadjuk istentiszteletünkbe és liturgiánkba anélkül, hogy ez hamis nézetekhez vezetne. A pap annyira Isten helyettese szerintünk, hogy a miséhez a legdrágább ruhákat öltheti magára anélkül, hogy a jelenlevők ezen megütköznének, még ha lerongyolódott proletárok is lennének. Annyira eltölt bennünket az, hogy az Egyházban mindent áthat a Szentlélek, hogy nem is tartjuk szükségesnek ezt folyton hangoztatni. Míg a protestáns prédikáció kínos gonddal ügyel arra, hogy csak az ígét szolgálja «lélekben és igazságban» és azáltal a forma felmagasztalásával nem tud eléggé betelni, addig nálunk tágasság és szabadság uralkodik ; ahogy a gyermeknek is atyja közelében

nincs gondja kínos önfegyelmzésre. Csak ha idegenek közelednek hozzá veszi el nyíltságát. *Csak mert egyetlen dogmatika sem dolgozta ki olyan világosan és félreérthetetlenül Isten végnélküliségét, mint a katolikus, azért lehet és szabad olyan bizalmasan és emberien Istennel és Istentől beszélnünk, mint egyetlen más vallásnak sem.*

VI.

Az emberek nem szívesen hallják : ezt meg kell tenned ! A szószéken pedig nem az a fontos, hogy a parancsolatokról tárgyaljunk, hanem inkább, hogy arról gondoskodjunk, hogy megtartsák őket. Ez magától értetődőnek látszik. De szabad-e akkor csak úgy dobálódzni az erkölcsi követelésekkel, ha ezt a szempontot őszintén magunkévá tettük? Szabályokat mindig lehetőleg objektív fogalmazásban kell adni, hogy hatásosak legyenek. Jean Paul mondja valahol, hogy a gyermeknek ne azt mondjuk : «Rossz vagy», hanem : «Ez rosszság.» Talán azt vetik ellen, hogy az ilyen kicsiségekkel nem kell sokat törődnünk. Igazuk van, a magánéletben ezek kicsiségek, amelyekkel igazán nem kell törődnünk. De tudniok kell, hogy a szószéken egy közösséggel állunk szemben és a közösség gyakran szinte hisztérikusan érzékeny, ahogy ezt már előbb bemutattam.

Vegyük figyelembe a legkisebb ellenkezés okát is ! A tudományos értekezéssel ellentétben a szentbeszéd nem különböző egyenértékű szempontok felsorakoztatása, hanem drámai emelkedésen alapszik : emelkedés és leszállás adnak ritmust és lendületet a beszédnek.

Egy érveknek kell különösen átütő erejűnek lenni. Helytelen, ha az érveket órákon át egyforma stentori hangon úgy hullatjuk a hallgatókra, mint a záporosőt. Mintha bizony az Isten kedvünkért felfüggesztené az asszociáció törvényeit! Vagy talán csak szellemi lustaság az oka, hogy az ilyen szónokok sohasem jutnak arra a gondolatra, mennyire hatástalan ez a módszer? A régi szónoklattan beszélt az «argumentum ad hominem»-ről. Értette alatta az olyan érvet, amely éppen az előttünk ülők helyzetének felel meg, megragadta őket; egyszerre észrevesszük, hogy a jeget megtörtük. Képzős leányokkal volt egyszer egy kis vitám, hogy miért van a házasságban a nő a férfinak alárendelve. Azt mondtam: «Maguk közül egyik sem menne feleségül olyan férfihez, akiről tudja, hogy maga szellemileg messze fölötte áll». Ez az érv hatott. Teljesen elhibázott, ha a szószéken valamilyen «...izmust» csak úgy általánosságban akarunk elítélni. Támadásunk mindig egy határozott pontra irányuljon, csak így sujthatjuk le ellenfelünket. Tehát nemcsak úgy általánosságban elvetni a kommunizmust vagy a liberalizmust, hanem valamit a kommunizmusból: a kommunista nevelést, vallástalan propagandát vagy a liberális sajtó befolyását a közvéleményre.

Némely dolgot *teljes tapintatlansággal* kell a hallgatóság fejéhez vágnunk, ha azt akarjuk, hogy hatása legyen. «Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: Ne törj házasságot! Én pedig mondom nektek, hogy mindaz aki asszonyra néz, hogy őt megkívánja, már házasságtörést követett el vele szívében.» (Máté 5, 27. 28.) E szavakban a követelés ereje az éles ellentétén nyug-

szik. Egyszer egy híres ügyvéd védte a vádlottat egy bűnperben. Az ügyész többórás vádbeszédben igyekezett a vádlott bűnösségét bebizonyítani. Utána a védő felállt és csak ennyit mondott: «Én pedig kérem felmentését». A vádlottat tényleg felmentették.

Egy vigasztaló szót! Némely szónok olyan műrepülőt juttat eszembe, aki a hallgatók szeme előtt az égen csodálatos köröket ír le. Olykor a prédikáció is ilyen műrepülés: felhőmagasságban való röpdösés a hallgatók feje fölött. Hogy a hasonlatnál maradjunk, sikló repülésben le kell ereszkednünk a földre. Egy vigasztaló szó, a közvetlen részvétel olykor csodát művel; a megértő szeretet egyetlen mondata néha többet ér el, mint a népmiszió összes beszédei. Ezzel eljutottunk a lelkipásztorkodás és a szentbeszéd szoros kapcsolatához. Nem tudom elképzelni, hogy egy nagy szónok rossz lelkipásztor lehetne. És fordítva: a jó lelkipásztor a szószéken is meg fogja állni helyét. A szentbeszéd végtérre nem más, mint szavakkal való lélegzondozás. Az összes nagy szónokoknál megtaláljuk a szó és tett elválaszthatatlan egységét.

VII.

Ismerik az unalmat? Ismerik azt a szürke egyhangúságot, mely novemberi ködként nehezedik a kedélyre? Mindenre az életuntság és kedvetlenség poros pókhálóját borítja. *Ha ismerik ezt a hangulatot, akkor kerüljék el a prédikációban és száműzzék a szószékről az unalmat!* Kerüljék el a szavaknak azt az ásitásra készítő egyhangúságát, mely végnélküli havazáshoz ha-

sonlóan borítja el a hallgatóságot, míg csak a megváltó «Amen» újra meg nem szabadítja őket. Sajnos, a pap társadalmi helyzete olyan, hogy sokszor évek és évtizedek múlnak el anélkül, hogy valaki őszintén megmerné mondani véleményét prédikációkról. Máskülönben biztosan lelkiismeretvizsgálatot tartanánk.

Különös, hogy a homiletikai értekezésekben és könyvekben még sohasem találtam semmit, ami éppen az unalomról, erről a legveszedelmesebb homiletikai bacillusról szólna. Mintha csak összebeszéltek volna a homiletikus írók, hogy ezt a témát elkerülik. Meg nem állhatom, hogy le ne közöljem itt egy zseniális fiatal művésznak, Cingria Sándornak,¹ aki itáliai származású genfi katolikus, sorait az unalmas szónokokról:²

«Van egy nehezen meghatározható nyavalya, mely az élő koponyákat támadja meg különösen : az unalom. Egészséges ember számára kimondhatatlan kín unalmas színdarabon vagy zavaros, egyhangú, sötét és szellemtelen társalgásban, hangversenyen vagy előadáson részt venni. Jól tudja ezt a gonosz lélek és ezért napjainkban két kézzel szórja az unalmat a vallásos életre.

Van-e még valami, ami annyira össze nem egyeztethető a vallásossággal, mint az unalmasság? Szenvedés és szomorúság uralkodhatnak itt, de sívárság soha. Sajnos, akadnak ma félrevezetett lelkek, akik a katoliku-

¹ *Alexander Cingria*: Der Verfall der kirchlichen Kunst. Übersetzt von L. Birchler. Augsburg, 1934. 29. sk. old.

² Magától értetődő, hogy a következőkben nem egy blazirt elégedetlenkedőnek adjuk a szót, hanem olyan kritizálónak, akinek igazán szívéen fekszik a vallási megújhodás.

mot az unalmasság uralma alá szeretnék hajtani. Előtűk gyanús minden, ami a vallási életben feltűnést kelthet, leginkább azonban az érzékelhetők jogos szerepe a külvilággal való érintkezésben. *Ezeknek a kuszált szellemeknek szent öröme a monotónia.* Akkor boldogok, ha a lelkeket félálomba merülve látják, mert így képtelenek vétkezni. De azt elfelejtik, hogy ez az unalomszülte álmoság a lelkeket a jóra is képtelenné teszi . . . Ettől az elemi csapástól igazán félnünk kell. Addig untatták felebarátaikat, míg miattuk széles tömegek előtt vált idegenné a templom. Milyen más volt a középkor klérusa, mely, hogy a nép látványosság utáni vágyát kielégítse, maga rendezett vallásos színelőadásokat a templomban !»

Meg akarom mondani Önöknek, honnan van az, hogy némelykor az unalmasság annyira ellepi a szószéket : mert sok szónok prédikációi és módszere tekintetében a Teremtővel állítja magát egy sorba : «És látta, hogy minden jó». *Maradjunk meg kezdőknek !* Még ha már ezüstmiséjüket megünnepelték, akkor is maradjanak kezdők, mert akkor egész másként fog menni minden. Őrizzék meg a fiatalság frissességét és eredetiségét, mert egyedül ez teremthet új életet. Omne vivum ex vivo, tanítja a biológia, élő csak élő sejtől származhat ; a szerves és szervetlen között áthidalhatatlan szakadék tátong. A szellemi életben is érvényes ez a törvény, itt is csak élőtől származhat új élet. Bárcsak átmentenénk későbbre mint értékes klenódiomot azt a szent várakozást, azt a mennyei naivitást, amellyel az újmisézés készül első papi működésére ! Azt hiszem, ez megőrizné szavainkat az unalom rozsdájá-

tól; az Isten háza nem az örökös ismétlések taposómalma lenne, hanem az újjászületés szentélye.

Végezetül szabad az eddig mondottakhoz még egy merész alkalmazást hozzáfűznöm? *Ne beszéljen az, aki nem prédikál szívesen.* Ezt a mondatot aligha találják meg homiletikus vagy pasztorális kézikönyvekben. Én azonban nagyon fontosnak tartom. Mert valamely dolog sikere legtöbbször attól függ, mennyire van kedvünk hozzá. Nem fogják ezt a követelésemet nevetséges utópianak vélni, mert hiszen már megjelöltem Önöknek az utat, hogyan lesz öröm számunkra a prédikálás: a koncentráció útját. Diákkorukból bizonyára emlékeznek még arra a keserves hangulatra, mikor dolgozatírásnál tollszárukat rágták és egyik mondatot a másik után olyan keservesen facsarták ki agyukból, mint citromból a levét. A prédikációra való készüléssel is így legyünk? Nem, ha fölébresztik önmagukban az alkotó erejű koncentrációt, hamar észrevehetik, hogy ez a nyomott hangulat megszűnik. Egyszerre világosság gyulladt lelkükben. Hirtelen felvillan, hogy mit kell mondaniok. *Ez az intuíció nem valami különös ajándék, amely csak néhány kiválasztottnak jutott osztályrészül, hanem mindannyiunk számára lehetséges.* Úgy vagyunk, mint Racine, aki azt mondta önmagáról: «Drámáim készen vannak, csak a verseket kell hozzájuk megírnom». Leülünk néhány egyszerű gondolattal, melyek elgondolásunk gyökerei és munka közben az új gondolatok özöne támad bennünk.

Uraim! Nem volt szándékomban olyan dolgokat mondani a szónokról Önöknek, amilyeneket még előttem soha nem mondtak el. Inkább arra törekedtem,

hogy az összefüggéseket helyesen láttassam meg Önökkel, perspektivákat nyissak. Senki Önmagukon kívül nem teheti Önöket jó szónokká ; én legjobb esetben is csak jobb szónokká tehetem. Talán bizonyos csalódás él Önökben, hogy nem tudok régi és még régibb eszközöktől és eszközöcskéktől szabadulni ; bennem is él ez. De sem képességem, sem szándékom nincs hozzá, hogy azt a rendkívüliséget és szentséget, amelyet a pap az elmélkedés csendes óráiban önmagától követel, Önöknek megadjam és prédikációik számára termékenyítővé tegyem. Céлом sokkal szerényebb. Ahogyan a hit sem üdvözít cselekedetek nélkül, még kevésbbé világít számmunkra az ész a belátás nélkül. Ha kevés is az, amit a belátás tehet, mégis nélkülözhetetlen. Éppen erről a kevésről van itt szó. Remélhetőleg észrevették, hogy egyetlen iskola vagy módszer mellé sem kötöttem le magamat : nem vagyok sem liturgikus, sem liturgiaellenes, sem a jezsuita, sem a bencés, sem a ferences szellem híve ; mindegyiknek egyformán hálás vagyok, ha rájuk hivatkozhatom. A kegyelem világában is érvényes a törvény, mely szerint *minden szentség értékét a rendkívüliségtől, karizmától és pneumától, állandóságát az állandóságtól nyeri.*

VIII.

És ha már arról a rendkívüliségről beszélek, amely nekem nem adatott meg, nem mulaszthatom el, hogy Önöknek legalább egy példában be ne mutassam. A nagy szónokot akarom Önök elé állítani, a már említett Mühe Simont, aki 1825-ben Münsterben népmissziót

tartott. Nem kisebb ember, mint Görres őrizte meg számunkra prédikációjának hatását.¹ Mühe a német népmisszió végén ott állt a zsúfolt templomban és előimádkozta a keresztúti ájtatosságot, melyet ő maga vezetett be. Minden állomásnál egy kis beszédet tartott. Azt írja Görres: «A szónok a szószéken intonálta az énekeket, előimádkozta a keresztúti ájtatosságot és mindegyik állomásnál rövidebb vagy hosszabb beszédet intézett a hallgatósághoz, akik olyasvalamit éltek át, amihez hasonló ez a templom talán még sohasem látott. A szónok igazi belső olthatatlan buzgóságtól lelkesítve közeledni érezte ennek a kegyelmi időnek végét, mely a rábízottaknak és a többi polgártársaknak megadatott; akármilyen gazdag is volt az aratás, úgy érezte, hogy nagyon keveset tett és meg volt győződve, hogy az utolsó percek kell felhasználni arra, hogy a meg nem térteket a tömegben, kiket a kíváncsiság vonzott oda, megnyerje. Mindent felhozott, amit csak a lelkekért való aggodalom és egy mélyen felkavart érzésvilág felhozhat; amiket az előtte való stációnál mondott, a következőnél már színtelennek és kevésnek érezte, egyre erősebb kifejezéseket keresett, ugyanabban a beszédben is az aggodalom egyik gondolattól a másikig üzte hevesen, alig engedett magának időt, hogy amit megkezdett, befejezze és az előzőt szinte elnyelte a már mögötte hullámzó áradat. Nem is lehetett itt retorikai fogásokra gondolni, hiszen a grammatika is alig hogy megkapta a maga jogát; erőteljes,

¹ V. ö. *Luzian Pleger*: Menschen Gottes. Regensburg (é. n.), 84. skk. old.

magával ragadó hangja és a vele hullámzó érzések mindent felkavartak ; mint mikor az anyaoroslán ellenségét üldözi, aki kölykeit elrabolta, úgy visszhangzott a fájdalom és erősfogadás az ívek alatt és keltegette az alvó visszhangot. A hiúság legkisebb árnyéka nélkül, hogy előbbi sikereit felülmúlja, ez az áradat tényleg tizenöt öllel a hegyek fölé emelkedett, hogy azokat eltakarja ; a hallgatók félénk, megindult áhítattal tekinttek föl és ez akkor sem szűnt meg, mikor a tartalom már érthetetlenségbe veszett : mert ezt a rohanó áradatot sokszor befödtek a tajték és roncsok, melyeket magával ragadott».

A prédikáció stílusa.

«Mert nem beszédből áll az Isten országa, hanem erőből.»
(1. Kor. 4, 20.)

I.

Uraim! Napjainkban nagyon sokat beszélünk a liturgiáról, de senki sem gondol ebben az összefüggésben a szentbeszédre is. Azt hiszem, manapság az a gondolkodás járja, hogy a prédikáció a liturgián kívül vagy mellette lefolyó valami; azt lehetne mondani, hogy idegen test a kötött liturgikus magatartásban. Szeretném itt leszögezni, hogy igazi liturgikus mozgalom egyidejű homiletikus újjászületés nélkül elképzelhetetlen. Ha ez a nézet mindeddig még nem terjedt el, abban nem a prédikáció a hibás, hanem liturgikus gondolkodásunkat kell megváltoztatnunk. Mindenesetre az összes istentiszteleti cselekmények közt a szentségek mellett csak a prédikáció hivatkozhat arra, hogy közvetlenül Krisztus rendelte. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezmem, hogy sok mise-magyarázat oly egyoldalúan hangsúlyozza az áldozat gondolatát, hogy a prédikáció csak mellékes függeléknak látszik. Ezzel az ortodox egyház felfogásához közeledünk, ahol a prédikáció majdnem teljesen eltűnik a liturgia mellett. A cári

kormányzat nem látta szívesen a prédikációt; számára meglehetősen kétesértékű volt. Ha korunkban csodálattal és tisztelettel is tekintünk ismét kelet felé, mégis a bizánci liturgia minden szépségének és méltóságának elismerése mellett ki kell jelentenem, hogy milyen nehéz számomra a szabad szó és egyéniség emberét, mondjuk egy Szent Pált vagy Szent Ágostont egy orosz pópa vagy starac helyében elképzelnem; de époly kevésbbé tudnám őket a misztériumtól teljesen elszakadt református prédikátor szerepében elgondolni. Ha elolvassuk Jézus búcsúbeszédét János evangéliumából — misebeszédeink bibliai előképét! — láthatjuk Jézus szavainak különleges helyzetét az utolsó vacsora mellett. Óvakodni fogunk attól, hogy a szószerket tegyük az oltár helyére, amint a protestantizmus megkísérelte. Másrészt azt is be kell látnunk, hogy a prédikáció semmiféle más liturgikus funkciónak, még az áldozati cselekmény előkészítésének sem lehet alárendelve. Ez a megjegyzés talán más időben teljesen magától értetődőnek látszanék, de manapság nem látszik fölöslegesnek; ez adja meg a helyes szempontokat számunkra a prédikáció stílusának tárgyalásához. Annak a jóakarató kísérletnek, hogy egész papi működésünknek az eucharisztikus oltár-közösségből kell újjászületnie, Szent Pál lapidáris megállapítását kell szembe szegez-nem: «Mert nem azért küldött engem Krisztus, hogy kereszteljek, hanem, hogy az evangéliumot hirdesse». (I. Kor. 1, 17.) Még a szentség is helyet kell, hogy adjon a szabad szónak.

II.

Már az elején leszögeztük azt a tényt, hogy *a szentbeszéd nem új kinyilatkoztatás hírüladása, hanem a már ismert kinyilatkoztatás megisméltése és elmélyítése*. Ez a stílus kérdésében is irányadó. Általában nem sok újat mondhatunk hallgatóinknak, legtöbbjével már valahol találkoztak. Karácsonykor a jászolban fekvő Kisdedről kell beszélnünk és húsvétkor a Feltámadotról. Tehát nem annyira a «mi», mint a «hogyan» lesz hatásos. Ebből látszik a stílus alapvető jelentősége. Talán hallották már, hogy Shakespeare drámáinak tárgyait nem maga találta ki, hanem korának költészetéből merítette. Goethe Faustja eredetileg bábjáték volt. Az anyag formálásában nyilvánul meg a zseni; ötletekben valószínűleg minden átlagos bűnügyi író legyőzné szellemi nagyjainkat.

Ezzel a szentbeszédnek könnyen sebezhető pontjához értünk. A stílus nálunk, németeknél, mostoha-gyerek. Míg a franciáknál és angoloknál a jó prózai stílus hozzátartozik az általános műveltséghez, addig mi úgy gondoljuk, hogy az csak az írók dolga. Ehhez járul a professzorok szinte misztikus tisztelete Németországban, olyan kultusz, melynek következménye a tudományosság külön titkos nyelve; vele szemben minden akadémiailag képzetlen embert elégtelenségi érzés fog el, ami más kultúrországokban ismeretlen jelenség. Teológiai tanulmányaim idejéből nem emlékszem rá, hogy a tiszta és világos stílus szükségességét valamikor is hangoztatták volna előttünk. Gimnázista koromban kezembe került Eduard Engel Deutsche Stilkunst-ja.

Elismerem, hogy Engel szempontjai sokszor kissé egyoldalúak, de stilisztikai szempontból olyan operáció volt ez részemre, melyért ma is hálás vagyok. Ha anyanyelvünknek nincs is szerepe a liturgiában — és ennek okait méltányolni tudjuk — a prédikáció számára mindenesetre elő van írva és nézetem szerint a papság liturgikus képzettsége hiányos, ha nem jár vele karöltve a stilisztikai képzés.

Jelen előadásunk a prédikáció hatásosságáról szól. De hatásos csak az a szó lehet, mely alkalmas arra, hogy a hallgató lelkébe behatoljon. A találó szó a megfelelő helyen varázserővel bír a lelkek felett. Ezért: *tisztelet adassék a szó méltóságának!* Szimbolikus erejét a zenéhez mérhetjük. Minden szónak megvan a maga lelki zengése, melyet sajátos képzetek és érzések kísérnek, amelyek ugyan nem találhatók meg semmiféle szótárban, de mégis megvannak és sokszor sokkal jobban befolyásolják az embereket, mint a szó logikai tartalma. Az elhamarkodottság a szavak használatában stílusalanság és minden stílusalanság felületesség. Így jutunk az olyan beszélőképességhez, melyből minden mélység és hatás hiányzik. A szükség aztán rávisz, hogy a hiányokat virágos stílussal pótoljuk, de az igazi eredetiség, mely érett bensőséghez vezet, hiányozni fog, mint mikor egy asszony elvirult szépségét kendőzéssel akarja pótolni.

Vegyük csak a hasonlatot, mely Isten Anyját «a kegyelmek csatornájának» nevezi és rögtön megérezzük, hogy mennyire rosszul választották meg a kifejezést. A csatorna szó önkénytelenül szennyes vizet juttat eszünkbe, mely homályos mélyedésben folyik.

Rendesen ugyan nem vezet ennyire a stílusérzék elhanyagolása, mégis vallási téren stílusérzékünk többnyire nagyon középszerű. Itt más buzgó tevékenységeink csodás ellentétjét tapasztaljuk. Mennyi gondot fordítunk a templomi zenére és énekekre! Az oltárnál a legjobb anyag is éppen csak megfelelő. Csak a stílus ápolásával állunk hadilábon. Ép úgy vagyunk ezzel, mintha összehasonlítjuk a középkor művészi alkotásait a maiakkal. Mennyi egyéniség és átérzés árad felénk a középkori mesterek szobraiból! Mellettük milyen szegényesek a modernek tucatszerű kliséjei! Ép úgy szintelen és unalmas a mai imakönyvek stílusa is, ha a múltéval hasonlítjuk össze. Sokan a jámborsághoz tartozónak vélik, hogy minden megmaradjon a régi ben. Az érthetőséget összetévesztik a kifejezések szintelenségével.

Napjainkban Németországban is sok szó esik a katolikus akció kiépítéséről. Sok helyen nehézségek is támadnak. Igen, úgy látszik, mintha a katolikus akció szelleme nem tudna úgy megvalósulni, mint ahogy felülről szeretnék. Erről sokat írnak és beszélnek is. Honnan támad hát az ellenkezés? Nézetünk szerint, nagyon sok esetben magából az «akció» szóból. Erre a szóra bennünk, németekben, öntudatlanul képzetek támadnak támadó vezényszavakról, lezárt kapukról, letartóztatottakkal teli teherautókról. Csodálhatjuk-e, ha egy ilyen kifejezéssel a nép nehezen barátkozik meg? A gyerek rossz nevet kapott a keresztségben és egész életében ezt viselheti. Az «akció» szónak a román nyelvekben egészen más csengése van, mint a németben és ezért más szóval is kellett volna lefordítani talán

azzal : Tatgemeinschaft.¹ Ha ezt annakidején sejtjük, mennyi félreértésnek elejét vehettük volna !

Épígy a katolikus akció kiadásában megjelenik egy kis ujság : «Der Laie in der Kirche», «Laikusok az Egyházban». Tisztelet a jó szándéknak, de a nyelv-érzékkal megint elbántak. A «laikus» szó az egyházjogba tartozik és ott van a helye. De a napi nyelvhasználatban bizonyos lealázó érzéseket kelt, melyek a jó célnak csak hátrányára lehetnek. Káplán koromban a pásztorlevelekbe a «laikus» szó helyére mindig a «hívő» kifejezést csempészttem, ami a püspöki rendelkezések végrehajtásának biztosan semmit sem ártott. Milyen óvatosak vagyunk bizonyos bibliai vagy liturgikus helyek átültetésénél, hogy senkit meg ne botránkoztassunk !

Meg kell mondanunk még azt is, hogy imakönyveink a nyelvérzék elhanyagolásának tekintetében előjárnak rossz példa tekintetében. Hogy legújabban sok tekintetben javulás mutatkozik, azt elismerjük. De azért még mindig nem tudok attól a benyomástól szabadulni, mintha bizonyos egyhangúság és személytelen kifejezési mód hozzátartoznék a jámbor stílushoz.

Milyen szimbolikus ereje van például annak a Mária-litániákon, hogy «mi a te szolgálid, folytonos testi és lelki jólétnek örvendhessünk». Nehézkesebben aligha lehetne kifejezni ! A jólét szóra könnyen népjóléti intézmények jutnak az ember eszébe, ingyenkenyér utalvára.

¹ Mellékesen megjegyezhetjük azt is, hogy politikai szervezetek bizalmatlansága a katolikus akcióval szemben a fogalom érzelmi magyarázatára vezethető vissza.

nyokkal. Mennyivel jobban hangzanék : «állandóan testi és lelki egészségnek, épségnek örvendhessünk».¹

A hivatalos egyházi használatban «a megholtak lelkeiről» beszélünk. Mennyivel szebb, finomabb csengése lenne, ha «az elhunytak lelkeiről» vagy pláne «az Urban elhunytak lelkeiről» beszélnénk imáinkban és a gyászjelentéseken.²

*Csak annak semmitmondó apróságok ezek, akinek sejtelve sincs a szavak mély szimbolikus erejéről.*³

Mindenekelőtt az a fontos, hogy olyan szavakat használjunk, melyek különösen képszerűek és benyomásteltők. Egy plébániai hirdetés így hangzik : «Az ifjúsági Mária-kongregációk ájtatossága». Mennyivel jobb : «Az ifjúság lelki órája». Mennyivel másképp hangzik ez, mennyivel vonzóbb erejű, mint az előbbi ! Egy könyv címe : «Az élet hajnalán». Mennyivel több vonzóereje van ennek, mintha lapos tárgyilagossággal ezt írnök : «Előadások az ifjúság vallásos lelkigondozásáról». Milyen zseniális elnevezés például a «Wander-vogel», az ismert ifjúsági egyesületé. Az egész irányzat programja benne van elnevezésében.

Tudnunk kell, hogy a mindennapi életben hajlunk

¹ Ugyanilyen színtelen és erőtlen a Szentlélek-himnuszban : «nyisd meg fénylakodnak birtokát», vagy : «add szellemnek hétszerű ajándékát» és «nyelvünk kenetdús szózata». (Ford.)

² Hogy «a haldoklók», sőt «a halottak szentségeit» ne is említsük ! (Ford.)

³ Gondoljunk arra, hogy a politikában ezeket az összefüggéseket már régóta felismerték. Milyen különleges jelentősége van a «Führer» (vezér) szónak Német- és Olaszországban ! Egyetlen nemzeti szocialistának vagy fascistának sem jut eszébe Hitlert vagy Mussolinét «a párt elnökének» nevezni.

a szintelen kifejezésekre és nem sokat törődünk a stílus elmélyítésével. Épügy megvan bennünk a hajlandóság, hogy inkább összetett szavakat használjunk, mint egyszerűeket. Pedig az egyszerű szavakban rendszerint több a szimbolikus erő, mert kevésbbé koptak el a használatban. Ezért általában inkább beszéljünk a kenet szentségéről, mint utolsó kenetről, az oltár szentségéről, mint oltáriszentségről, a keresztek elviseléséről, mint keresztviselésről. Viszont a főnévi igenévnek kifejezőbb értelme szokott lenni, mert ritkábban használjuk, az ige pedig mindig kifejezőbb, mint a főnév, mert a cselekvés jobban leköti a figyelmet mint a tárgy. Ezért «mezíteleneket ruházni» jobb, mint «mezíteleneknek ruhát adni», «keresztelni» többet mond, mint «a keresztség szentségét kiszolgáltatni».

Azt hiszem itt olyan területekre értünk, melyek még nincsenek feltárva. Elismerem annak szükségességét, hogy a prédikáció nagy és fontos kérdéseit, a dogmatikusokat és krisztológiaikat kidolgozzuk, de ha a prédikáció-iszonyt le akarjuk győzni szélesebb körökben, akkor az ilyen apróságok mellett sem szabad csak úgy elmennünk. Akárcsak egy előadásnál vagy színdarabnál, nekünk is meg kell nyernünk a hallgatóságot. Hallgatóink nem mondhatják meg nekünk, hogy miért unatkoznak, nekünk kell az okát kutatnunk és akkor el fogunk jutni a stílus kérdéséhez. A lelkipásztorok széles körének hiányzó ismeretei e téren teszik szükségessé, hogy rátapogassak ezekre a sebekre.

III.

Még fontosabb az a megállapítás, hogy prédikációinkban túltengenek a közhelyek. Miért hatnak oly kevésbé a kezdők beszédei, dacára az alapos készülletnek? Éppen a közhelyek miatt; elmondunk valamit, amit már ezerszer és ezerszer elmondtak előttünk. A prédikációnál különösen megvan ez a veszély, mert hiszen mindig ismert igazságokból kell kiindulnunk. Nem hirdethetünk új hitigazságokat, a régiekhez kell tartanunk magunkat. A kevésbbé ismert dogmák közül pedig a legtöbb nem alkalmas arra, hogy a szószékre vigyük. Elképzelhetünk-e egy halottaknap-i prédikációt, mely nem temetői leírással kezdődik, a fákról hullanak a száraz levelek, novemberi köd borul a tájra, gyertyák fénye imbolyog a sírokon és így tovább. Ezzel mindenestre hangulatot akarunk kelteni a hívekben. De nemcsak kenyérrel él az ember; s a prédikáció hatása nem azon alapszik, hogy előzőleg milyen hangulatot keltünk fel, hanem hogy mi újabbat tudunk kihozni és a hallgatók emlékezetébe vésni. Most már talán látják, mennyire helyes volt előbbi megjegyzésem, hogy a magával ragadó szónok, rossz szónok. Mert min alapszik az efféle prédikációk hatása? Rendesen azon, hogy a régi kipróbált regisztereket húztuk ki újra erőteljesen. Csak rá kell kapcsolni és a hangulat megvan. Ehhez járul az az önkénytelen megérzés a hallgatóság részéről, hogy az ilyen beszédek rendesen semmire sem köteleznek. Ha a hősök emlékűnnepén egy ragyogó szónoklatot hallunk, nem kell félnünk, hogy nehéz követelésekkel megterhelve térünk haza.

Fölvethetjük a kérdést : hogyan kerülhetjük el a közhelyeket? Teljesen nem mellőzhetjük őket. Hétköznapi dolgokat csak hétköznapi stílusban tárgyalhatunk, különben dagályos szalonstílust honosítunk meg a szószéken, amelyet az úrihölgyek talán tetszéssel fogadnak, de nem egyéb levegőverdesésnél. Ebből a szempontból is egészen új oldaláról látjuk prédikációink írásbeli kidolgozásának jelentőségét : az írás a stílus tiszta világosságának útja. Csak akkor eszmélünk rá ennek fontosságára, ha gondolatainkat írásban látjuk magunk előtt. Éppen a közhelyek tudatos mellőzése csiszolja stílusérzékünket, nevel belénk érzéket a szavak muzsikája iránt ; csupa olyan dolog, amely a rutinírozott szónok előtt hét pecséttel le van zárva. Újra vissza kell térnem arra a követelésre, hogy érezzük magunkat kezdőknek. Ennek pedig csak egyetlen egy útja van : írd le beszédeidet és ellenőrizd önmagadat. *Minden évben más szónokok kell hogy legyünk.* Módszerünk sohasem befejezett. Mindig lépésről-lépésre új területekre hatolunk be, mindig új lehetőségeket találunk, a fejlődés ingerét érezzük munkánkban, látókörünk egyre tágul. Jegyezzük meg ezt az alaptételt : valamely gondolat határozottabb körvonalazása ismeretlen tartalmat tár fel előttünk, tehát valami újat jelent.

Az örök igazságok is közhelyekké válhatnak, ha gépiesen ismétljük őket. Törekednünk kell rá, hogy mindig új oldalról lássuk meg és éljük át őket. El kell ismernünk, ma arrafelé vezet a fejlődés útja, az örök igazságokat a maguk egészében meglátni és megláttatni : prédikációnk középpontja újra az egész Krisztus. De itt is érvényes a régi szó : «De hát nagy házban nemcsak

arany meg ezüst edények vannak, hanem fából valók is» (2. Kor. 2, 20). Nem szükséges, hogy mindig a végső dolgokat hangsúlyozzuk, szabad az előttük levőkkel is előhozakodnunk. *Érzékünk kell, hogy legyen a lelkek indirekt befolyásolásához.* Némely dolog olykor jobban megfogja az embereket, ha csak utalunk rá, mintha megtárgyaljuk. Steguweit írja, hogy gimnázista korában volt egy tanára, aki valósággal imádta fiát. A fiú aztán sikkasztott, mire az apa megőrült. A szerencsétlen tanár így jött az iskolába és az osztályban botrányos jelenetek játszódtak le. Néhány héttel később meghalt és az egész iskola kikísérte utolsó útjára. A fiúk sírva jöttek haza a temetésről, szüleik nyakába borultak, mert a rossz fiú önzésének áldozatára gondoltak. Az események lelki visszahatása volt ez ; jobb prédikáció a negyedik parancsolatról, mint akármilyen pozitív oktatás.

IV.

Ezzel elérkeztünk az egyéniség problémájához a prédikációban. Az igazságok, melyeket hirdetniünk kell, általános érvényűek. De egyénileg kell átélnünk őket. Miért szégyenítik meg a konvertiták buzgóságukkal a többieket. Mert vallási átélésük még egyéni színezetű. Olyan korban élünk, mely hadat üzent az individualizmusnak ; teológusok közt is akadnak, akik helyeslik ezt, talán attól való félelmükben, hogy le találnak maradni a bakról. Ebben a dologban tisztán kell látnunk. *A kereszténység nem individualis, de egyéniség nélkül nem lehet elképzelni.* Felmerül-e az egyéniség

problémája az indus, kínai vagy japán gondolkodásmódban? Nem, ez tisztára a nyugati kultúra problémája, tehát kereszténység nélkül el sem képzelhető. A dogmák általános érvényűsége és az egyéni átélés közti feszültséget a szónoknak kell kiegyenlíteni; téves az elvont dogmatizmus, de épúgy téves a liberális élmény-kereszténység. Találóa n mondja Stefan Zweig az egyéniről: «Milliárd percet élünk át és mégis csak egy, csak egyetlen egy hozza hullámszásba belső világunkat, az a perc, melyben (Stendhal leírta) a belső erőtl duzzadó bimbó villámszerűen kikristályosodik — mint a nemzés mágikus percében, hasonlóan annak szervezetünkben láthatatlanul, megfoghatatlanul, megközelíthetetlenül átélt titkához. A szellem algebraja nem számíthatja ki, a sejtés alkimiája nem juthat rá és csak ritkán akad rá saját érzésünk».¹

De hosszú tárgyalás helyett lássunk egy példát! Hallgatóim előtt meg akarom világítani a keresztalál jelentőségét. Ha a falon függő keresztre mutatok, nem sokat értem el vele, mert azt már megszokták. Így szólok tehát: «Képzeljétek el, hogy, mikor hazajöttök, hirtelen a szembenlevő falon egy meztelen embert látok odaszögezve, vértől borítva, ő rjító kínok között. Rémul ten kiáltotok fel. Még száz esztendő múlva sem tudnátok elfelejteni, amit láttatok. Látjátok, Krisztus függ előttetek a kereszt en, de olyan nagy a mi nemtörődömségünk, hogy már egészen megszoktuk». Ez az egyetlennek és egyéninek betörése a prédikációba. Csak, ha így fogjuk fel a dogmákat, tudjuk megaka-

¹ *Stefan Zweig: Verwirrung der Gefühle. Leipzig, 1931. 156. old.*

dályozni, hogy az általános érvényű közömbössé ne válják, és a sokszor hallottakat hallgatóink hallatlanra ne vegyék.

V.

Minden nemzetnek megvan a maga prédikációs stílusa. Ezért külföldi mintákat nagy elővigyázattal használhatunk csak fel. Kétségtelen, hogy a világ-egyház univerzalizmusán belül minden nép másként éli át az Istenezsmét. Nézetünk távol áll bármiféle politikai következtetésektől, melyeket belőle le lehetne vonni. Semmi közösségünk a nemzeti vallás valamely formájával. De milyen különbség van már abban is, hogy a francia magázza imáiban az Istent, ami számunkra egészen idegenszerű! A németiség lényegéhez tartozik az imanenshez, érzelmi mélységhez és misztikához való vonzódás; a «Welt als Wille und Vorstellung» és az «Unbewustem»-nek filozófiója csak német talajból fakadhatott. Milyen teljesen más a karácsony nálunk, mint más országokban! Ezt a prédikáció sem hagyhatja figyelmen kívül. Határozottan elutasítjuk a külön germán vallást, de annál inkább fáradozunk azon, hogy a tudatosan német jámborságot ápoljuk. Ez az egyedüli megbízható formula, amely végül is átmegy majd a gyakorlatba, ha egyszer majd a politikai viták szalmalángja kialszik.

Talán még senki sem körvonalazta határozottabban a német jámborság kimeríthetetlen témáját, mint Goethe «Marienbadi elégiájá»-ban; ezen a német jámborságon kell, hogy alapuljon prédikációnk is.

Morális beállítású legyen-e a szentbeszéd? Tudják,

hogy legújabbán mennyire ellenzik sokan a moralizálást a prédikációban. Magam is hiszem, hogy a multban sok hiba volt e tekintetben. Kicsinyes kazuisztika kicsinyes lélek jele. De a kérdésnek van egy másik, alapvetően fontos oldala is. Teljesen mellőzzük-e az erkölcsi útmutatásokat és csak a lényeges magatartásra vezessük rá a hallgatóinkat, az alkalmazást pedig hagyjuk rájuk? Nem ajánlanám ezt az utat. Inkább azt hiszem, hogy míg a régebbi kazuiszták morális pesszimizmusban szenvedtek és az embert százszorta inkább vélték rossznak, mint jónak, addig mi morális optimizmusban szenvedünk. Talán az ember természete változott meg? Sajnos, azt kell mondanom, még hogyha ezáltal egészen félremagyarázzák is véleményemet a liturgikus mozgalomról, hogy a liturgia iránti lelkesedésünkben olyan jó tulajdonságokat tulajdonítunk az embernek, amelyeknek ellentmond a tapasztalat. Ezért még ma is a moralistát egészen konkrétan kell tárgyalnunk, a nagy vonalak, mint a «corpus Christi mysticum» gondolata is, magában véve nem elég. Persze az ilyen követeléseket nem szabad csak külsőségesen erőszakolnunk anélkül, hogy a kötelelességérzetre és az érzésekre apellálnánk; mindenben áll: «A Lelket ki ne oltsátok!» (I. Thess 5, 19.)

Ami pedig a mult kritikáját illeti — mindenekelőtt a liberalizmusra, a XIX. század herezisére gondolok —, a szószéken óvatosságra szeretném Önöket inteni. Ha az Egyház multjának történetét tanulmányozzák, észrevehetik, hogy milyen óvatosaknak kell lennünk kategórikus ítéletek kimondásában. Ismerik azt a szemrehányást, hogy a középkorban az Egyház túlsokat fog-

lalkozott politikával. Meglehet, de nem mindig lehet megítélni, hogy mi a túlsok és a túlkevés. Mi lett volna az Egyházzal, ha nem így cselekszik? Vajjon nem került volna-e a cári uralom alá jutott orosz egyház sorsára? Azt is megtalálják minden történelemkönyvben, hogy a reformáció kitörésekor Rómában is mennyire óhajtották a reformokat. Csak el kell olvasnunk egy olyan komoly történetíró könyvét, mint Edwardét III. Pálról és meg leszünk győződve, hogy mennyi sok reformálási szándék volt a sokat rágalmazott római kúriában. Majdnem mindig azt tapasztalom, hogy egyes korszakok vagy emberek summás elítélése kritikai szempontból nem állják meg helyüket. Alighanem mindig úgy áll a dolog, hogy időnkint fellépnek bizonyos bajok. Helytelen ilyenkor rögtön alapvető rendszerváltozást követelni: ideális megoldás nem létezett és nem is fog létezni. Gyran gyran vadit spiritus. A jelen idők homiletikája öröklött tökével kereskedik. «Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis», a történelem bennünk él. A mult hordoz bennünket vállain, még a fiatalokat is, akik ezt nem akarják tudni. És minden, nyereség és veszteség, a történelem folyásában összedolgozott, hogy szellemi látókörünket szélesítse, a megismerés határait kitolja. Elődeink tiszteletének szellemében merjük a teológia szent dómját tovább építeni és új köveket hozzáfარagni. Ezért áll távol tőlünk az akadémikus korlátoltság, a végnélküli következetesdi, vidám készséggel üdvözljük a mult és jelen homiletikai termésének változó hullámvázát. Ha egy és más talán elhibázott is benne, nem árthat nekünk, mert eljutottunk saját álláspontunkhoz, kidolgoztuk egyéni stílusunkat,

erőink teljében érezzük magunkat és készek vagyunk a fejlődésre, új éltető erőket magunkba szívni.

Mit akarunk ezzel mondani? Megjelöltük a kritika határát a szószéken. Minden haditerv sikere attól függ, hogy helyesen alkalmazza-e a különböző fegyvernemeket ; ha egyiket a másik rovására veti harcba, valamennyinek árt, helyett, hogy használna. Az értéköléleteknek általában nincs az a jelentőségük a szószéken, mint egy tudományos dolgozatban. Ez azért van, mert legtöbb esetben a hallgatók lelkileg nem hozhatók egészen egy nevezőre ; nem látják a dolgot úgy, mint mi és nincsenek abban a helyzetben, hogy bennünket kövessenek. Ha történelmi leírást adunk, a mi pártunkon lesznek, de ha a történelmet, akkor ellentmondanak ! Történelem alatt értem itt Huizingával «azt a szellemi formát, melyben számvetést csinálnak a múltal». Az átlagember a történelmi gondolkodásra többnyire teljesen képtelen. De a jelenre nézve is tanulhatunk ebből. A kritizálás rendesen hajlik a pesszimizmusra, mindenütt bűnt és visszaélést lát, de a jót nem akarja elismerni. Márpedig hogyan lehetne hallgatóinkat olyasvalamire nevelni, amiben magunk sem akarunk hinni ! A pesszimizmus a szószéken rossz reformátor ; még soha sem ért el sokat, de gyakran sokat rontott ; Geiler von Kaysersberg és Savonarola nagystílusú pesszimizták voltak. És mégis mi maradt meg munkájukból? Szalézi Szent Ferenc, Tauler, Eckhardt nagystílusú optimisták voltak. Szellemük ma is mennyire hat ránk és követésre késztett !

VI.

A prédikáció stílusáról szóló megbeszélésünk befejezésül egy mintát szeretnék adni egy, a német szel-
lemben gyökerező beszédből, Kierkegaard-nak a szere-
tetéről mondott szavaiból:¹

« . . . Mi teszi az embert naggyá, a teremtés csodá-
jává, Isten szemében kedvessé? Mi teszi az embert
erőssé, az egész világnál erősebbé, mi teszi rendíthet-
lenné, sziklánál keményebbé, mi teszi lágygyá, viasznál
lágyabbá? A szeretet ! Mi régebb mindennél? A szeretet.
Mi az, ami túlél mindent? A szeretet. Mit nem ragad-
hatnak el tőlünk, de ő maga mindent magához ragad?
A szeretet. Mi hűséges, mikor mindenki megcsal?
A szeretet. Mi vigasztal, mikor vigasztalhatatlanok
vagyunk? A szeretet. Mi állandó, mikor minden válto-
zik? A szeretet. Mi marad meg, mikor minden mulandó
elmúlik? A szeretet. Mi teszi áldásossá az adományok
hiábavalóságát? A szeretet. Mi ad súlyt az angyalok
beszédjének? A szeretet. Mi teszi a nélkülözést gazdag-
sággá? A szeretet. Az egyszerű beszédet bölcsességgé?
A szeretet. Mi nem változik, mikor minden megválto-
zik? A szeretet ; és csak az az igazi szeretet, ami nem
változik. Mert a pogányság is dicsőítette a szeretetet,
annak szépségét és hatalmát ; de az ő szeretetük át-
változhatott másvalamivé, amit még jobban dicsőítet-
tek. A szeretet szép volt, mindennél szebb, de a bosszú
édes, édesebb mindennél. És olyan ostoba volt a pogá-
nyok gondolata a szeretetről és az istenekről, égen és

¹ *Sören Kierkegaard*: Religiöse Reden, deutsch von
Th. Haecker. München, 1922. I. skk. old.

földön olyan önző volt minden, hogy az a hatalom, amely jóságosan a szeretet örömét ajándékozta az embernek, magának irígyül megtartotta a bosszút, mert mégis csak az volt a legédesebb. Csoda-e, ha pogányok minden szeretetében ott rejtőzött a bosszúállás, ha félelem nem aludt ki, csak elfelejtődött ; csoda-e, ha míg a szeretet békésen aludt, az ellenség csendben dolgozott, hogy a harag titokban ott rejtőzködött a kerítés mögött és csak az alkalomra várt ; csoda-e, ha nyíltan egész vadságában rontott elő ; csoda-e, ha a pogányság lelkét eltöltötte, mert magába szívta tiltott édességét és ezáltal az istenekkel való rokonsággal dicsekedett ! Csoda-e, hogy egy szeretet sem volt boldog, ahogy egy ember sem a pogányságban, míg csak el nem jött az utolsó óra, amely ismét azzal a képzelődéssel bolondíthatta az embert, hogy boldog volt» . . .

Uraim ! Nincs szükség rá, hogy az ilyen emelkedett szépségű stílust analízisekkel elhomályosítsuk. Itt van Önök előtt az ígéret földje. Meredek út, de ne sajnálják a fáradságot az apostol intelme szerint : «Bizony, testvér ! Hasznodat akarom venni az Úrban, enyhítsd meg szívemet az Úrban !» (Filem. 20.)

Mélységpszichológia.

«De nem az az első, ami szellemi, hanem ami érzéki ; azután az, ami szellemi.» (1. Kor. 15, 46.)

I.

Uraim ! Ha első előadásomban a tudományos lélek-tannal szemben általában tartózkodásomat fejeztem ki, most az olyan lélekkutatásra térünk át, mely prédikációink készítésénél figyelemreméltó gyakorlati segéd-eszköznek bizonyulhat. Azonban előre is szeretnék két félreértést kizárni. Egyrészt nem szándékom itt kerek összefoglalást adni a mélységpszichológiáról ; erre egy előadás szűk keretében gondolni sem lehet. Csak egyes szőnyegen forgó kérdéseket akarunk röviden érinteni. Másrészt nincs szándékomban magasröptű előadást nyújtani essay-stílusban. A materializmus kora után ma újra nagyobb becse van a szellemnek. Sajnos, azonban, a mélyértelmű nézeteket csak a legritkábban lehet a valóságba átültetni, mivel legtöbbször sokkal egyszerűbbek és durvábbak, mint az irodalom világa, sokszor pedig áthatolhatatlanabbak és zavarosabbak.

Ha a következőkben mondanunk kell egyet-mást a pszichoanalízisről, kérem, hogy azt óvatosan fogadják. Nem akarok tanúságot tenni sem e módszer mel-

lett, sem ellene ; ilyen vizsgálódás feladatunk keretein kívül esik. Másrészt nem mulaszthatom el, hogy a pszichoanalízis bizonyos eredményeit, melyek már közkinccsé váltak, fel ne használjam, amennyiben szükségünk van rá.

Jó katolikus szokás az újításokat bizonyos gyanúval fogadni mindaddig, mígcsak a helyzet nem tisztázódik, még ha ezek az újítások a természettudományok teréről is származnak. Emlékeztethetem itt Önöket a leszármazási elméletek körüli harcokra, milyen elkeseredetten szenvedélyes harcok dúltak innen és túlról. Ma már ez elcsendesedett : a természettudomány abba hagyta heves támadásait a kinyilatkoztatás ellen, míg a hívő tudomány is elismeri bizonyos megszorításokkal a fejlődéselmélet lehetőségét. Talán a pszichoanalízis kérdésében is elérkezik majd az idő, mikor szent lesz a béke és a tudomány akadálytalanul haladhat tovább a maga útján. Sajnos, azt kell mondanunk, hogy ma még nem érkezett el ez az idő. Katolikus oldalról számos olyan nézet áll fenn, mely elutasítólag szembehelyezkedik a pszichoanalízissel. Joggal óvtak bennünket alkalmazásától a gyóntatószékben. De ezekben a dolgokban nem mindig maga a pszichoanalízis a hibás. Az alapító Freud Zsigmond semmi kétséget sem hagyott aziránt, hogy itt nem annyira tudományról, mint művészetről van szó ; legélesebben elutasítja az avatatlanok diletáns kísérletezéseit ezekkel a dolgokkal. Másrészt az ellenvetések egész sora a pszichoanalízisben ma már túlhaladott álláspontok ellen irányul. Az idő folyásával jelentékeny változásokon ment át a pszichoanalízis. Mindezt csak általános tájékoztatásul !

II.

Engedjenek meg nekem egy kis kitérést, mely látszólag talán nem tartozik ide, de talán minden hosszú definíciónál jobban ábrázolja a mélységpszichológia lényegét. Néhány évvel a háború előtt egy jégheggyel való összeütközés következtében elsüllyedt az angol óriásgőzös, a Titanic. Emlékszem akkoriban egyik folyóiratban láttam egy ilyen jégheggyel való összeütközés sematikus ábrázolását. Képzeljünk el egy úszó óriási hegyet, melynek azonban csak tizedrésze látszik ki a tenger színéből. Aki a hajóról szemléli, az előtt kicsinynek látszik a hegy, míg a valóságban olyan kolosszus, mely mellett az óriáshajó csak dióhéjnyi. Az emberi lélek is ehhez hasonló. A lélek a jéghegy, a tenger színe az öntudat, ami a tenger színe alatt van, az a tudatalatti. Kétségtelenül a mélységpszichológia legnagyobb eredményei közé tartozik, hogy a tudatalatti jelentőségéhez eljutottunk. Míg azelőtt ezt lelki melléktermékként kezelték, amellyel a tudománynak nincs mit kezdenie, addig ma már ezekre a jelenségekre hétköznapi öntudatunk is felfigyel. Természetesen sok pszichológus ellene volt ennek, mert sok minden homályban marad általa — gondoljunk a jéghegy hasonlatára — és a tudós számára a jelenségek kínos összevisszasága keletkezik, ami eddig egyértelmű volt, most többértelművé és megfoghatatlanná válik. Ami a naiv gondolkodó előtt egyszerű jelenségnek látszik, az valójában titokzatos hatalmak bonyolódott összjátéka.

Tisztába kell jönnünk az ösztönélet jelentőségével. A mélységpszichológia szerint a lélekben öntudatlan

ösztönök élnek, melyek egymással harcban állnak, egymást elnyomják és kiszorítják. Gyakran az ember cselekvései látszólag teljesen összefüggés nélküliek, valójában azonban, ha közelebbről nézzük őket, ugyanegy ösztönnek az eredményei, amely a felszín alatt összeköti őket. Itt van mindenekelőtt a libido, a szexuális ösztön, mint a lelki folyamatok energiaforrása. Emlékezetükbe idézem, amit első előadásomban az én különböző rétegeiről mondtam. Még egyszer hangsúlyozom, hogy ezekben a kérdésekben beható tárgyalásra és állásfoglalásra itt nincs most lehetőségünk. De nincs is rá szükség, mert nem idegbetegekkel van dolgunk, hanem a lélekkutatás általános érvényű eredményeit akarjuk prédikációnk számára termékennyé tenni.

Itt tehát az lenne a kérdés: tényleg olyan alapvető jelentőségű az ösztönélet a lélekismeret szempontjából? Igenlő választ adnék erre a kérdésre; meg fogjuk látni, hogy a katolikus hagyomány is egyetért velünk. Mindenesetre egy ilyfajta lélektan sokkal közelebb áll a valósághoz — és ez itt a fontos! — mint Spranger humanisztikus vagy szellemtudományi irányú iskolája. Azzal a pszichológiával talán önképzőköri vitákat lehet rendezni, de a lelkipásztor számára alig nyújt gyakorlati segítséget. *Hogy minden félreértés előtt bezárjuk a kaput: hiszünk az ösztön erejében, de épúgy hiszünk a szellem és az erkölcsi értékek erejében.*

Prinzhorn,¹ mikor a pszichoanalízist elveti, az ember belső világát ezen pszichoanalitikus beállítást alapján jellemzi: «Az ember legbensőbb lényét, mely semmiben

¹ Prinzhorn: Krisis der Psychoanalyse. Bd. I. Auswirkungen der Psychoanalyse. Leipzig, 1928. 64. old.

sem különbözik az állattól, soha eléggé ki nem elégíthető vágyak alkotják, melyek vég nélkül követelik az egyszer megízlelt gyönyört. Az egyik vágy mindig és mindenütt a nemi gyönyört akarja, mint a merőben vitális nemző élet csúcspontját — az örökös kéjt —, tekintet nélkül arra, hogy kivel és kinek, mindent lerombolva, ami nem nyújt gyönyört ; a másíkfajta vágyak ez ellen az életösztön (eros) ellen irányulnak, a meghalásban keresve a megsemmisülés legnagyobb örömét : az élet értelme és célja a halál. Amellett léteznek másodlagos, levezetett, tulajdonképen ezeknek a vágyaknak a hiányából folyó történések : felelősségérzet, lelkiismeret, erkölcs, jóság, amelyeknek bizonyos fontosságuk lehet a szociális élet szempontjából — lényegükben azonban zavarok, végzetszerűségek, melyek jobb lenne, ha nem léteznének».

Uraim ! Észrevehetik, hogy olyan területekre értünk, hol minden lelki szépséget mellőzünk, a lélek végső alapjaihoz érkezünk, megkíséreljük kíméletlen nyíltsággal az ember bensejét feltárni. És ez sokkal fontosabb számunkra, mint hogy ennek az elméletnek részletei után kutassunk. Semmi sem alkalmasabb, hogy a humanisztikus idealizmus romantikus álmódzásainak, az ember kiválóságáról és méltóságáról, természetének jóságáról és nemességéről szőtt álmoknak véget vessen mint az efféle pszichológiai távlatok infernója. Az ilyen túlzásokból kihámozhatjuk az igazság magocskáját. Talán bennünket is elfogtak valamikor a gimnáziumban elégtelenségi érzések, mikor felmerült előttünk a klaszikus ember eszménye és ezt a «Hellasz iránti szerelmet» nehezen tudtuk a katekizmus nézeteivel összhangba

hozni. Ime, itt a felelet. Bizonyára nem fölemelő, hogyha egy tanár, aki katedrájáról a világot uralja, azt kell hogy mondja magának, hogy lelke éppen olyan alkatú, mint egy kéjgyilkosé, csak az a különbség, hogy ő uralkodik magán, az pedig nem. Utóvégre benne épúgy él a vadállat, ha meg is van láncolva ; egy szép napon eltépheti láncát és kitörhet.

Talán ismerik a biogenetikai törvényt, mely szerint minden egyed fejlődésében fajának fejlődését ismétli meg, minden ember tehát életében átmegy az emberi élet ősi formáin, egész a legtökéletesebbig. Magától értetődő, hogy itt most sem lehetőségünk, sem jogunk nincs ennek a kérdésnek biológiai része tekintetében állást foglalni. De eltekintve attól, hogy igaz-e vagy sem, nem vet-e ez az ontogenezis meglepő fényt lelki-életünk magyarázatára? Nem találjuk-e az emberi és állati vágyak rejtélyes egymásmellettségét így sokkal közelebbállónak a valósághoz, mint lélektani kérdéseknek klasszikus citátumokkal átszótt irodalmi tárgyalását? Nem ez e a végső oka annak, hogy az egyetemi pszichológiai tanulmányok nem elégítettek ki bennünket, mert ösztönszerűen sejtettük, hogy a lelki életnek csak a felületeit érintették. Azonkívül még valamit éreztünk, amit nem szoktak megnevezni, hanem csak szégyenlősen elhallgatnak. A híres párisi idegyógyász, Carcot szokta mondani, hogy Kant a keletporoszországi puszták nélkül, Ibsen a hosszú, lehangoló északi tél, Pascal betegszobájának zártsága, Loyolai Ignác házájának kietlen pusztasága nélkül sohasem jutottak volna el a belső látáshoz. Mindjárt le szeretném szögezni, hogy ezt a nézetet is túlzásnak tartom. Egyedül csak azt

akarja mondani nekünk ez is: a lelkiek gyökerei mélyen a tudatalattiak óceánjában gyökereznek. Ahogy a hajó megtorpan az elrejtett kolosszuson, úgy zúzódnak széjjel lelkünkben is mindennapi tapasztalataink ennek az ismeretlennek hatalmán, amely a kritizáló értelem fogásából kisiklik.

Csúfolódás ez vagy a színigazság? Szándékosan raktam össze egy mozaikot egyoldalú túlzásokból. Végezzék el Önök maguk az arányosítást; pszichológiai kérdésekben nem lehet geometriai módszerekkel eljárni. De mit szól a katolikus teológia ezekhez a felfogásokhoz? Nem akarom elhallgatni Önök előtt, hogy neves teológusok a pszichoanalízis tényeitől elvitatnak minden realitást. Úgy hiszem, itt a hivatásos tudós minden ellenőrizhetlentől való ösztönszerű elfordulásáról van szó: «Daran erkenn ich den gelehrten Herrn, was er nicht tastet, ist euch meilenfern». Az experimentális pszichológia ideje lejárt. A lelki jelenségeket nem lehet számmal és mértékkel meghatározni; inkább csak megjelölhetjük őket, mint meghatározhatjuk. Ha kellő elővigyázattal előveszem a legnagyobb keresztény teológus pszichológiáját, Szent Pálét, akkor a rómaiakhoz írt levelében egy helyet találok, mely a kifejtett témát érinti: «Tudjuk, hogy a törvény lelki, én azonban testi vagyok, rabszolgája a bűnnek. Magam sem értem, mit cselekszem. Mert nem cselekszem a jót, melyet akarok, hanem a bűnt, melyet gyűlölök, azt teszem. De ha azt teszem, amit nem akarok, helyeslem a törvényt, hogy jó. S így már nem én cselekszem azt, hanem a bennem lakó bűn. Tudom azt, hogy a jó nem lakik bennem, azaz a testemben; mert az akarat a jóra megvan bennem,

de a jónak megtevését nem találom. Mert nem cselekszem a jót, amelyet akarok, hanem amit nem akarok, a rosszat, azt teszem. Ha pedig azt cselekszem, amit nem akarok : már nem én mívelem, hanem a bűn, mely bennem lakik. Így tehát én, aki a jót akarom cselekedni, azt a törvényt találom, hogy a rossz fekszik hozzám közel : mert belső emberi voltom szerint gyönyörűségemet találom az Isten törvényében, de más törvényt látok tagjaimban, ez küzd értelmem törvénye ellen és a bűn törvényének foglyává tesz, amely tagjaimban van». (Róm. 7, 14—23.)

Szinte látom kritikusaim irónikus mosolyát a kísérlet fölött, hogy Szent Pált akarom a pszichoanalízis egyházdoktorává tenni. Ez mindenesetre a szöveg rossz-akaratú kicsavarása lenne. Csak annyi bizonyos, hogy Szent Pál itt nagyon szemléletes leírását akarja adni a tudatalatti történéseknek a lelki életben ; az apostol szavaiban tényleg több pszichológia rejlik, mint Wundt kísérleteiben.

Általában hangsúlyozni szeretném, hogy nem annyira a pszichoanalízis érdekel engem, mely főleg lelki betegségekkel foglalkozik, hanem a mélységpszichológiáról van szó. Egon Friedhell egy helyen a pszichoanalízist «parazita merényletnek» nevezi, «földalatti vérszópók sötét vampírizmusának ; egy nagystílű infekcionálási kísérletről van szó, a rosszhajlamúak aljas merényletéről : az egész világot neurotizálni, szexualizálni, diabolizálni akarják. A pszichoanalízis a sátán uralmának betörését jelenti».¹ Idéztem ezt az ítéletet, hogy a kérdés

¹ *Egon Friedhell*: Kulturgeschichte der Neuzeit. Bd. III. München, 1931. 574. old.

meggondolásra késztető oldaláról semmi kétséget se hagyjak. Amiről itt szó van, egyedül csak ez: optimisztikus pedagógizálásunknak vége, vége talán egyszer mindenkorra. Aki a pszichológiai szeminárium kedélyes kísérleteiből, mérőkészülékek és kérdőívek segítségével a lélek lényegére akar következtetni, éppen olyan felületesen jár el, mint aki a lövészünnepély cél-lövéseiből egy új világháború ütközetére akarna következtetni. És itt Szent Pál megint vezetünk: az eredeti bűn tényével úgyszólván semmit sem tudunk kezdeni humanisztikus elképzeléseinkben. Nem nyer-e ebből a szemszögből új értelmet, nem kap-e halálos dőfést az örült Übermensch-elképzelés? Vegyük hozzá még azt is, hogy a pszichológiával való állandó foglalkozásban elvesztettük a tiszteletet a lélek misztériumával szemben. Hogyha ezt visszanyerjük, ez talán fáradozásaim legszebb eredménye. Pascal írja Penseés-eiben: «Veszélyes túlsokszor megmutatni az embernek, hogy mennyire hasonlít az állathoz anélkül, hogy megmutatnók saját nagyságát. De még veszélyesebb túlsokszor megláttatni vele nagyságát aljassága nélkül. Még sokkal veszélyesebb sem egyiket, sem másikat meg nem mutatni neki: de előnyös egyiket is, másikat is eléje állítani».

III.

És most egy praktikus alkalmazás! Ha a trienti zsinat történetét olvassák, megismerik, hogy a reformhatározatok tulajdonképpen kevés újat tartalmaztak. Majdnem mindent már egy évszázaddal előtte megtár-

gyaltak a konstanzi és bázeli zsinatokon. Mi volt az oka, hogy a reformok addig csak papíron maradtak? A pusztá életfenntartási ösztön volt az, mely Trientben végre célhoz vezetett. Addig egy Cusai Miklós nyugodtan írhatott emlékiratot az Egyház reformjáról, nem volt veszélyes. Csak mikor Péter sziklája már jelentékeny sérüléseket és zúzódásokat szenvedett, szántuk el magunkat, hogy keresztülvigyük azt, ami addig csak elmélet maradt. Ebből is láthatjuk, hogy még magának Krisztus misztikus testének életében is az elemi életösztön sokkal jelentékenyebb lehet, mint egy nagy teológus vagy szent fellépése. Honnan van az, hogy idősebb emberek vallásosabbak, mint a fiatalok? Egyedül az öregebb kor érettsége az oka? Más területeken azt látjuk, hogy az öregebbek nem mindig tökéletesebbek ; így idősebb korban az ember rendszeren kevésbé áldozatkész, mint ifjúkorában. Az öregkor jámborságát a halál közeledése okozza, amely meghozza azt, amit lelkipásztor évtizedekig nem tudott elérni prédikációival.

Aztán ott van az ösztönök szublimálása ! Arról a tapasztalatról van itt szó, hogy egy lelki hajlam által a lelkiélet egész más területein is kiváltódhatnak hatások. Emlékezzünk csak pubertás korának hitbeli kételyeire. Van, aki gyermekkori hitét mennyasszonya iránti szerelme által nyeri vissza, míg némely asszonyt a házaselet surlódásai, férjének hűtlensége, gyermektelenség vagy impotencia olyan vallási közömbösségbe hajtanak, mely végül egészen ateizmusba csap át. A lelki átváltozások labirintusába világít bele Szent Erzsébet rózsá-csodájának esete is. Mindannyian ismerik a legendát. Azt is tudják, hogy egy durva történelmi

tévedést tartalmaz. Ugyanis feltételezi, hogy Szent Erzsébettel férje nem értett egyet, hogy rosszalotta karitatív munkásságát. Hogyan keletkezett ez az átköltés a legendában? Megkísérlek egy analízist, mely természetesen csak bizonyosfokú valószínűségekre tarthat igényt. A nép nem tud egy ház-as-szenttel mit kezdeni. A tömegek gondolatvilágában az életszentséghez hozzátartozik a szerzetesség és celibátus. Ha ma már sok könyv helyes beállítást ad is e tekintetben, nem szabad azzal áztatnunk magunkat, hogy a népi gondolkodást meg tudjuk e tekintetben változtatni. Szent Erzsébet férjénél van, ebbe a népnek is bele kell törődnie. Egy boldog házasságban élő feleség, mert Szent Erzsébet az volt, a nép izlésének elképzelhetetlen. Így keletkezik a legenda a férjével való félreértésekről. *Ebben az izolálásban kárpótolja magát a népi gondolkodás a szüzes-ség és szerzetesi élet hiányáért.*

A léleknek ez a tulajdonsága, hogy az ösztönöket átváltoztatja, a gyakorlatban kulcsa fontos lélektani összefüggések megértésének. Megtaláljuk a magatartást a szexuálisan ki nem elégített vénkisasszony aggodalmas prűdériájával szemben épúgy, mint a fiatalember kötekedő hajlamával szemben. A hitetlenség száz eset közül kilencvennél nem észbeli nehézségekből származik, hanem elnyomott vágyakból: szegénységből, betegségből, elkeseredésből, agitáció hatására vagy szexuális féltelenségből. Meg vagyok győződve, hogy egy ateistának a hatodik parancsolatról és nem az elsőről kell beszélnünk. Ezzel kapcsolatos a ressintement is: szenvedélyek könnyen átcsapnak az ellenkezőjébe. Hogy valaki vad gyűlöletében meggyilkolja szerelmesét,

manapság, sajnos, nem ritkaság. A vallásosság terén abban nyilvánul ez sokszor, hogy a túlszigorú vallásos nevelés későbbi hitközömbösség okozójává lehet ; fordítva pedig, hogy világfiakból lesznek gyakran a nagy bűnbánók és aszkéták.¹

Mi tehát az eredménye ennek a tárgyalásnak a mélységpszichológiáról? Elsősorban is kikerültünk abból a defenzív állásból, melybe a szellemtudományi irányzat szorított bennünket. Talán ismerik azokat a vigasztalan szempontokat, melyeket a multban és talán még a jelenben is a kazuisták és elsősorban Ligouri Szent Alfonz erkölcstanához fűztek. Teljesen távol áll tőlem, hogy a kazuisták módszerét minden időkre példaképül állítsam oda és minden sorukat védelmembe vegyem, ahogy túlbuzgó moralisták cselekedtek. Egyet biztosan leszögezhetünk : ha a pszichoanalízis pansexualizmusát el is kell vetnünk, *a sexus alapvető jelentősége a lelkiélet minden területén bizonyos*. Aki azt hiszi, hogy a gyakorlati lelkigondozás könyvét meg lehet írni a serdülő leányoknak íródo verseskötet stílusában, annak kiváló hajlamai lehetnek a lírai költészethez, de mint lelki orvos nem fog beválni. Ellenkezőleg, egy a Georg vagy Rilke elgondolásából fakadó emberi nemesség ideálja számára ma sem fölösleges az effélék leszögezése.

¹ Természetesen ez nem szól a megtéréshez szükséges kegyelem ellen.

IV.

Továbbá az énben több réteget különböztetünk meg. Erkölcsi problémákat nem lehet egyszerűen egyenes vonalban megoldani. Ezáltal nyerünk érzéket a kötelességösszeütközések nehéz lelkiismereti kérdéseihöz. Tegyenek egyszer egy próbát és hasonlítsák össze, hogy újabb tekintélyesebb moralistáink milyen könnyen elsiklanak a kérdés fölött és akkor felismerik fejtegetéseink fontosságát. Legtöbbször egy pár mondattal elintézik a kérdést. Ismerik a tűzoltó esetét, aki a templomba indul és útközben hallja a vész-sziréna bűgását. Természetesen ilyen esetekben minden gyermek tudja, hogy mit kell tennie. Szeretnék egy igazi esetet felhozni az ilyen kollíziókra: Vegyük azt az esetet, hogy egy apának van egy csomó gyermeke, melyek közül az egyik különösen tehetséges. Megérdemelné a költséges kiképeztetést. De akkor a többi gyermekek hátrányt szenvednek, talán csak mesterséget tanulhatnak. Ime, egy igazi lelkiismereti kérdés, melyet sem a tízparancsolattal, sem a természetes és a közvetett kötelességek megkülönböztetésével nem lehet megoldani. Vagy vegyük azt az esetet, hogy egy orvosnak női páciensei megvizsgálásánál érzéki kísértései vannak. Milyen messzire szabad elmennie és mi a határ számára? Egyetlen morális kézikönyv sem jelölheti meg ezt határozottan. Bizonyos, hogy Isten szempontjából nem léteznek ilyen kollíziók; csakhogy ez az isteni bölcsesség általában nem áll a mi rendelkezésünkre.

A téma fontosságára való tekintettel nem mellőzhetem, hogy ne utaljak *Linsemannra*, a morális nagy

mesterére, aki tudomásom szerint az egyedüli, ki morálisában a kötelességek összeütközésének kérdését kidolgozta. Éppen olyan kitűnő, mint amennyire eltemetett morálisából a megfelelő helyet itt adom:¹ «Különösen világosan tárul eléink az emberi kötelességek megvalósítása napjainkban abban a dualizmusban, mely az ember rendeltetésében és a világhoz való helyzetében nyilvánul meg. Amilyen kavargás van a világban és amilyen harc a testi és lelki elemek közt saját énünkben, százféle konfliktusban állnak egymással földi és örök rendeltetésünk, egyéni jogaink és a lelkünk üdvösségének gondozása; az egyéni létfenntartás kötelessége és a család, község, nemzettel szembeni kötelességeink. Mennél lelkiismeretesebben gondolkodunk napi és óránkénti kötelességeinkről, valamint rendkívüli kötelességeikről, annál aggasztóbban lép fel kétféle, egymással össze nem egyeztethető elgondolás és mennél tökéletesebben szervezett a társadalom, melyhez tartozunk, mennél magasabb a szellemi élet színvonala, melyhez kötelességeink tartoznak, annál nehezebb azoknak a lelkiismeretei kérdéseknek eldöntése, melyektől embertársaink java vagy szenvedése függ. Hogy mit tanítson a tanító, hogyan vezesse a nevelő növendékeit, hogyan kezelje az orvos pácienseit, milyen ítéletet hozzon a bíró, mekkora büntetést szabjon ki a bűnösre, milyen törvényeket hagyjon jóvá és mikor gyakoroljon kegyelmet az uralkodó, *minden ilyen kérdésre több felelet áll rendelkezésre: érzés és értelem,*

¹ *Linsenmann*: Lehrbuch der Moraltheologie. Freiburg, 1878. 107 sk. old. Továbbá v. ö.: *Linsenmann*: Gesammelte Schriften. Herausgegeben von Dr. A. Müller. München, 1912. Bd. I. 252—289. old.

jóság és szigor, lágyság és erő, bölcsesség és szigorú igazságosság küzdenek egymással, a küzdelem kimenetele bizonytalan és a tapasztalat, hogy mit tettünk helyesen vagy helytelenül, rendszeren későn jön, mikor már nem sokat használ; cselekvésünk és működésünk folytonos próbálgatás és kísérletezés... És mennyi fájdalmat szenvedést okoznak az emberek egymásnak, nemcsak a rosszak, hanem a jók is, mennyi lemondást raknak egymás vállaira, mennyire korlátozzák egymás szabadságát, mennyi kényszert alkalmaznak egymással szemben! A szeretet is kegyetlen lehet, nemcsak a gyűlölet; az emberi igazságosság jelképe a pallós, a sebek és halál eszköze... Az egyszerű viszonyok számára könnyű tanácsot adni; ide elég az utca bölcsessége, a közönséges tapasztalat és szerencsésen hangolt kedély; de annak, akit gondjai és gondolatai az emberi társadalom magasabb feladataira és érdekeire köteleznek és álmatlan éjszakái vannak, annak számára ritka a jótanács. Ha az ember az összes gondokat szétszedhetné és magából a gond természetéből csinálna magának gondot, akkor talán rájutna a kötelességek összeütközésének fogalmára.

Ezen a területen vannak az erkölcsstan súlyos feladatai és nem a lelkiismereti kérdések azon területein, melyeken a «probabilisták» hadakoznak.»

De mi köze mindennek a prédikációhoz? Látszólag semmi, azonban mégis nagyon is sok. A festő számára elengedhetetlen előfeltétel a helyes alapozást megadni képeinek. Csak akkor kapnak színei fényt és tartósságot, ha eltalálta a helyes alapot. A szónok esete is hasonló. Nála is szükség van egy alapra, a

lelki magatartásra, erre festi fel gondolatait és képeit ; csak ezen a háttéren nyernek színt és fényt. Biztos, hogy a szónok a szószéken nem tárhat fel lelkiismereti problémákat, nem taglalhat morális kérdéseket, nem adhat mélységpszichológiai analíziseket. De azért ismernie kell őket, át kell látnia ezeket a kérdéseket. Csak ebből a megértő magatartásból, mely az emberi akarást és cselekvést gyökereiben látja, fakadhat az érzék a lelkek megkülönböztetéséhez, az igazi és a hamis szétválasztásához ; tévedhetetlen szemet nyer az élet realitásaihoz, annak lényeges összefüggéseihez ; lát ott is, ahol mások szeme elsiklik, hallja, ami mások füle mellett elmegy és tud ott, ahol mások csak sejtenek és tapogatódnak.

V.

Még egy dolgot szeretnék érinteni, melyet figyelemreméltónak tartok. Pszichológiai fejtegetésekben gyakran nagy szerepet játszanak apróságok. Ma már tudjuk, hogyha valaki feledékeny, az nem véletlen, a feledékenységet rendszeren a belső érdeklődés hiánya okozza. Miért feledkezik el a férj a feleségével megbeszélt találkozásról, mikor vőlegény korában mindig pontos volt? Érdeklődése nem koncentrálódik már annyira felesége körül, mint akkor ; azért felejtí el. A szónok számára is fontos ez. Éppen az apróságok jelentőségét kell megmutatnunk az embereknek a vallási életben. Milyen fontos, hogy az emberek pontosan érkezzenek a templomba, mennyire hatással van ez az áhítatra és épülésre ! Milyen fontos a jámborságban is a helyes rend ! Ha valaki kísértésekben szenved, milyen fontos, hogy

elszánja magát arra, hogy legalább az utcán megfélekezze szemét ! Ezzel kapcsolatban meg lehetne írni a jezsuitizmus apológiáját, melyet a pszichológia sok pontban kétségkívül igazolt. A harc ezek körül a kérdések körül még mindmáig nem zárult le. Ha nem is olyan heves, mint Pascal idejében volt, még ma is léptenyomon találkozunk efféle vitákkal. Még katolikus körökben sincsenek tisztában a jezsuitizmus lényegével. Nyílt ajtót döngetnénk, ha azt akarnók kimutatni, hogy a jezsuitizmus visszaélésekre vezetett. Mintha léteznék a világon olyasvalami, amivel még nem éltek vissza! Itt az értelmezéstől függ minden. Mit értünk jezsuitizmus alatt? — Jezsuitizmus alatt értem itt azt a magatartást, mely külső formák és szabályok betartása által lelki befolyásolást és átalakulást akar elérni. Ezt éppen a tapasztalat igazolja ; Coué megmutatta, hogyan lehet egy merőben formális magatartás által, azzal, hogy az ember bebeszéli önmagának : «Te egészséges vagy !», betegségeket tényleg befolyásolni. Tudjuk, hogy a külső liturgikus magatartás döntő befolyással van a lélek jámborságára. Csodálom, hogy a liturgikus mozgalom nem egy képviselője ezt az összefüggést a jezsuitizmussal nem vette észre. Ha ezt a metódust meg akarják ismerni, nem szabad arra adniok, amit itt-ott a jezsuitizmus ellen vagy mellett írtak, hanem el kell olvasniok a jezsuitizmus klasszikus művét : *Gracian «Handorakel»-jét*, mely köreinkben teljesen ismeretlenné vált.¹ Lehet, hogy a jezsuitizmus nem

¹ A könyv, hála Schoppenhauer mesteri fordításának, több kiadásban is kapható. Oly ritkán említik, hogy jezsuitákkal is találkoztam már, akik nem ismerték.

a legmagasabb és legtökéletesebb felfogása a vallássosságnak, meglehet, hogy a misztikus-szagrális magasabban áll ; de nem ez a kérdés itt, hanem, hogy szükségünk van-e erre a magatartásra vagy sem. Szent Pál, mint leveleiből láthatjuk, mindkét magatartást egyesítette magában ; ez legyen a mi célunk is. Bevallom Önöknek : szívem a janzenisták heroizmusáé, míg eszem a jezsuitákhoz húz.

Uraim ! Nem tartom azt a túlzó felfogást, hogy a mélységpszichológia ismerete nélkül, ahogy itt ismertettük, nem lehet jól prédikálni vagy hogy kívülre másra nincs is szükségünk. Legyen Önök számára ez egy kísérlet, a dolgokat önmagukból megalapozni. Ha az ember rejtélyes lénye, ahogy itt bemutattuk, talán nyugtalanítólag is hat ránk, legalább felébred bennünk a felelősség ezáltal az emberrel szemben. Másrészt, ha feladatunkat látva elfog a félelem és bizonytalanság, megnyugodhatunk. «Ne az legyen a gondunk, hogy tökéletes szónokok legyünk, hanem látnunk kell célunkat és helyesen kell látnunk és akkor magunktól hozzánövnünk feladatunkhoz : «Ne legyen rá gondotok, mit és miképpen mondjatok ; mert adatik nektek azon órában mit szóljatok. Hiszen nem ti vagytok, akik beszéltek, hanem Atyám lelke az, mely szól belőletek.» (Máté 10, 19, 20.) Abban szeretném vizsgálódásaink eredményét összefoglalni, hogy a teológai és pszichológia egymásrautaltságát leszögezzem : *Aki nem ismeri az Istent, az tévesen gondolkodik az emberekről és fordítva, aki nem ismeri az embert, tévesen gondolkodik az Istenről.*

Az evangéliumi prédikáció.

«Soha ember így nem beszélt, mint ez az ember.» (Ján. 7. 46.)

Uraim ! Két utolsó előadásom talán kissé pesszimisztikus hangulatot hagyott hátra Önöknél. Ez jó is. Rá kellett mutatnom a teológusaink által olyan mostohán kezelt stílusápolás kérdésére, a nézetem szerint feltétlenül szükséges lelkiismeretvizsgálatra e tekintetben ; a mélységpszichológiáról szóló fejtegetéseimben pedig utalnom kellett arra, hogy a lelki hatás és befolyásolás keretei sokkal kisebbek, mint a felületes optimizmus hiszi. Mindez nem túlságosan vigasztaló a szónok számára, de mégis szükséges, mert különben olyan kormányhoz hasonlítunk, mely rendeleteket hoz anélkül, hogy a nép közti földalatti áramlatokat ismerne ; mialatt azt hiszi, hogy a nép jólétét szolgálja, a forradalmat készíti elő. Mindig jobb, ha kevesebbet várunk hallgatóinktól, mintha túlbecsüljük őket. Ezáltal most már szabaddá tettük az utat a prédikáció középponti problémájához : az evangéliumi prédikációhoz.

Sajnos, ezt a témát először biztosítanunk kell félreértésekkel szemben. Az «evangéliumi» szónak felekezeti mellékszöngéje van, de más szó nem áll rendelkezésünkre.

Amit mi értünk alatta, semmiesetre sem az, amit a protestáns prédikáció jelent és akar. Mert az elsősorban bibliai beállítottságú és csak másodsorban evangéliumi. Miben különbözik a bibliai az evangéliumtól? A bibliai prédikáció szoros formális kapcsolatot keres a biblia szó szerinti értelmével, kenetes pátoszzal adja elő és épületes kitérésekkel köríti mondani valóját. Hogy a prédikációnak ez a módja maradandó benyomásokat hagyna hátra, nagyon valószínűtlennek látom. Ellenkezőleg, gyakran láthatjuk azt, hogy protestánsok, ha katolikus beszédet hallanak, az sokkal mélyebb hatást gyakorol rájuk, mint saját szónokaik prédikáló hangja. Rossz szolgálatot tennénk, ha a protestáns prédikáció módszerét követendő példaképnek akarnók ideállítani. A mi híveink is épúgy megúnnák a templomot, amit protestáns körökben olyan gyakran felpanaszolnak és amire elsősorban vezethető vissza prédikációjuk csődje.

Az evangéliumi prédikáció nem annyira azon alapszik, hogy mindenben formálisan ragaszkodjunk a biblia szavaihoz, hanem, hogy a szentírás szellemét magunkévá tegyük. Milyen mások a Máté-evangélium leírásai, mint Jánoséi! Mennyire különbözik Szent János levele a Jelenések Könyvétől vagy Szent Jakab levele a Rómaiakhoz írt levélről! Csak a lélek éltet, a betű öl. Mindenesetre szeretném azt is megjegyezni, hogy szentírást manapság nagyon kevésbé ismerik. Hogy milyen csekély a biblia ismerete minden biblia-mozgalom dacára is, egészen meglepő. Ha a szentírásból mondunk el valamit, majdnem mindig számíthatunk rá, hogy valami újat mondtunk hallgatóinknak. *A biblia az a*

könyv, melyet legtöbbször nyomtattak és legkevésbé olvasnak az emberek.

Meg akarjuk kísérelni, az utat szabaddá tenni az evangéliumi beszédhez. Elsősorban a filológiai módszertől kell óvnom Önöket, melyet köreinkben is sokszor túlértékelnek. A romantikus *Novalis* biztos érzékkel ismerte fel a lényegét, mikor rámutatott a reformátorok alapvető tévedésére, hogy a szentírást kiszolgáltatták a filológusoknak:¹ «... Luther általában önkényesen kezelte a kereszténységet, félreismerte szellemét és új betűt s új vallást vezetett be, t. i. a biblia szent mindenhatóságát és ezzel, sajnos, egy teljesen idegen földi tudomány keveredett a vallási kérdésekbe — a filológia —, melynek kiszipolyozó hatása ettől kezdve félreismerhetetlen... A vallásos érzésre ez a választás fölötté káros volt, mert semmi jobban tönkre nem teszi irritabilitását, mint a betű. Az addigi állapotban a katolikus hit gazdag és alkalmazkodóképes anyaga mellett, valamint a biblia esoterizálása és a szent zsinatok meg a lelki fő hatalma mellett, a betű sohasem válhatott olyan kártékonnyá; most azonban ezek az ellenszerek megsemmisültek, kikiáltották a biblia teljes popularitását, előtört az ezekbe a könyvekbe sűrített tartalom, a vallás nyers elvont vázlata és végnélkül megnehezítette a Szentléleknek a szabad átélést, behatolást és kinyilatkoztatást». Katolikus teológus bizonynyára másként mondta volna el mindezt, mint *Novalis*. De nem ez a fontos, hanem az, hogy rámutatott a sebekre. A kritikai módszer tényleg a prédikáció

¹ *Novalis*: Christenheit oder Europa.

veszélye lehet, mely a szentírás értelmét inkább elfödi ahelyett, hogy felfedné. Sajnos, mi katolikusok engedtük, hogy ellenfeleink határozzák meg utunkat és követtük mi is a filológusokat. Nem akarom a tudományos biblia-kritika szükségességét kétségbevonni, csak hangsúlyozom, hogy nem felelt meg azoknak a vára-kozásoknak, melyeket valamikor hozzá fűztek. A protestáns Novalis a katolikus exegézis feladatait világosabban felismerte, mint némely katolikus exegéta az egyetemi katedrán.

Tehát a mi célunk: a bibliai prédikáció helyébe az evangéliumot hozni. Hogy miről van szó, az az eddigiek alapján világos. De hogyan valósítsuk meg? Először is állandóan olvasnunk kell a szentírást. Ha kevés is az idejük, csak tegyenek nyugodtan jóelhatározást erre. Tudjuk, hogy Goethe is csak fordításból ismerte Homeroszt. Megértés szempontjából ez biztosan kevesebbet értett neki, mint ahogy a gimnáziumi filológia-tanárok szeretnék. Állandó kapcsolatban kell lennünk a szentírással, Jézus szavait hatni kell engednünk magunkra csendes órákban. Ez a fontos. Nem pedig, hogy mikor prédikációra készülünk, gyorsan néhány helyet összeresgéljünk a konkordancia segítségével! Figyeljék meg, hogy milyen gondolatok hatnak Önökre és miért. Tanulják el a biblia módszerét, nyelvezetének eleven-ségét és ritmusát. Miért olyan könnyű a szentírást idézni, miért vésődik be olyan könnyen az emlékezetbe? Mert olyan ritmikusan van fogalmazva. Olvassák el a hegyibeszédet és tanuljanak el valamit a nyelvének plaszticitásából, antitéziseinek erejéből, kifejezéseinek szépségéből, képeiből. Mindig kérdezzük meg ön-

magunktól : miért hat ez rám? Még az ártatlan újsághírek olvasásánál is ez a kérdés kíséren bennünket. Aki így ellenőrzi saját benyomásait, az hamarosan el-sajátítja azt a művészetet is, hogyan lehet az emberekre hatást gyakorolni.

A szentíráásra való hagyatkozáson alapszik az evangélium szerinti magatartás. Emberekkel és dolgokkal szemben olyan beállítottságra tesznek szert, melyet Jézus irányít és mely az övéhez áll közel. Olvasásuk az apostolok leveleit és akkor sohasem fogják a szentírást anélkül letenni, hogy az evangélium szerinti magatartás egy újabb vonásával ne gazdagodtak volna. *Ehhez járul az évszázadok átugrása.* Az evangéliumot életközelségbe kell hoznunk, korunk szemüvegén át kell néznünk, a jelenbe kell beleállítanunk. Ez az életszerű írásmagyarázat titka. Ha Jézus magatartását és szavait kapcsolatba tudtuk hozni a modern emberrel, akkor feladatunk magaslatán állunk. Ez persze csak a szentírásba és a mai ember lelkébe való személyes beleélésünk által sikerülhet. Ha a kettő közül egyik is hiányzik, minden kárbaveszett. Most már megértik, hogy miért nem tartottam a pszichológiai kitéréseket fölöslegeseeknek, mert csak ha a kettő találkozik, a lelkek ismerete és az evangéliumi gondolkodásmód, csak akkor tudunk hatni hallgatóinkra, megnyitni számukra a misztériumokhoz vezető utat. Így megtalálják majd a megváltó szót, melyre annyian várnak, mely az élet küzdelmeiben segítő hatalomként lép elénk. Élő szentírásmagyarázat ! Vegyék mintának Máté 5, 17-et : «Ne higgyétek, hogy feloldani jöttem a törvényt és a prófétákat, nem jöttem feloldani, hanem beteljesíteni»,

és hasonlítsák össze vele azt a magyarázatot, melyet Szent Pál ad hozzá a Galatákhoz írt levelében. Aki lélekkel telített szentírásmagyarázatot akar adni, annak fel kell magát szabadítani a katedra pedantériájától épúgy, mint az álszenteskedés felületes sablonjaitól, mely csak mesterkelt pótlékokkal dolgozik és nem engedi a hamisítatlan vallási átérzést szóhoz jutni.

Szilárdan áll a kereszt, míg a világ változik. Sok olyat kellett már fejtegetnünk, ami alá van vetve az idők változásának, amit ma így mondunk, holnap úgy. Itt most végre olyan dolgokra akadunk, melyekről nyugodtan állíthatjuk, hogy nincsenek változásoknak alávetve. Mindig ugyanúgy kell őket tanítanunk, mert a kereszténység lényege évszázadok múltán sem változik. Ezek a gondolatok nem öregszenek ki és nem maradnak le. Mindenesetre az embereknek éretteknek kell lenniök az igazság felfogására. De ez az érettség nem teológiai iskolázottságtól függ, hanem attól, hogy hallgatóinkban a lélek birodalmát építjük-e. A lélek birodalmáról írja Johannes Müller :¹ «Ahogy az erkölcsi világrend feltétele a szellem felszabadulása és önállósítása a testtől, úgy a lelki világrend az emberben az arra való ráeszmélésen és átélésen alapszik, ami nem e világról való, ellentétes az érzéki szellemi végességgel, ellentétes e világ lényegével, ellentétes az érzékit kereső, vagy erkölcsi, gondolkodó, beképzelt énnel . . . Az erkölcs helyére a lélek létének és fenntartásának szükségessége lép, amely minden pillanatban az egyedülvalót hívja elő magából az élet öntudatlanságából,

¹ *Johannes Müller: Neue Wegweiser. Aufsätze und Reden. München, 1920. 144. skk. old.*

mely a perc feladatainak él. Itt már nem külső kényszer, nem belső önlegyőzés uralkodik, hanem az ember immanens lényének önkifejtőzése . . . Állandó elfogadás és adás, kegyelmi fejlődés és kinyilatkoztatás, növekedés és kifejtőzés egyik megvilágosodástól a másikig, az erőtől az erősebbhez, teremtetéstől teremtésig . . . Minden tag életet nyer önmagában. Minden szellemi termék megtermékenyül az emberben új magatartása és állásfoglalása által, új életmódja által, azáltal, hogy mindent átlelik amit gondol, mond és cselekszik».

Ez az alapja mindannak, amit evangéliumi magatartásnak mondunk, ezen alapszik az evangéliumi stílus pátosza. Minden az egyéniség belső szükségyszerűségéből fakad. Ez az erős szavak születése, melyek élők és éltetnek. Hadüzenet a gondolatnélküliségnek és felületességnek ; prófétai meglátás, az abszolút életformája. A lélek e belső feszültségén alapszik a nagy szónokok egyénisége és hatása. Minden szó mögött ott álljon egyéniségünk. Jézus szavainak is az adott erőt, hogy az Ő szájából származtak. És az ad unalmas mellékízt az evangéliumi pátosznak, ha csak szavakból áll, melyeket nem élünk át. Ez alapjában véve értelmetlen kínlás a szószéken, melyből sohasem fog újjászületés származni. Ami nem él bennünk elevenen, azt nem adhatjuk másnak sem. A szellemi életben sem születnek az energiák a semmiből.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy milyen ellentét van a biblia és a skolasztika gondolkodásmódja közt. Aristoteles és Aquinói Szent Tamás világa statikus és fogalmi világ, minden fel van osztva benne és logikailag megkülönböztetve. Ezzel szemben az evangélium

világa antropomorf és dinamikus. Nincsenek benne teóriák, hanem csak valóságok. A definíciók helyét a hasonlatok és képes beszéd foglalják le. Nincsenek kerülő útjai, hanem csak szükségszerűségei. A tékozló fiúról szóló példabeszéd alapgondolata bizonyára az Isten irgalmassága. Mindazt, ami benne van, száraz fogalmak nyelvén is el lehetne mondani. De ami a fogalmakon túlesik, az az élet lüktetése, a lélek lendülete, mely ezekből a példabeszédekből kiárad. Az a fontos, hogy az evangélium értékeiben ne fogalmakat lássunk, hanem életimpulzusokat, vetőmagot, melyet el kell vetnünk, hogy kikeljen. Milyen sokat lehet a hegyibeszédből, melyhez alig merünk hozzányúlni, kihozni, ha egyszer megkísérelnők termékennyé tenni azokat az életimpulzusokat, melyek belőle áradnak!

A szentírás értelme olyan mértékben tárul fel előttünk, amilyen mértékben kongeniálisak vagyunk szellemével. Hogy sokat vagy keveset mond-e nekünk, az tőlünk függ. Aki a hegyibeszédet elolvassa és nem tud vele mit kezdeni, az még semmit sem fogott fel abból, amit itt evangéliumi magatartásnak nevezünk. Épúgy áll a dolog Jézus búcsúbeszédjével, melyben utoljára összefoglalja legmélyebb gondolatait. Akinek fülei vannak a hallásra, az hallja meg. A többi szónok megreked a lapos és moralizáló írásmagyarázatnál. Persze, azt vetik ellen, hogy hallgatóságunk nem tud majd követni bennünket. Éppen az ellenkezője igaz. Tegyenek egyszer kísérletet és észreveszik majd, hogy éppen az egyszerű népnek milyen érzéke van a tősgyökeres evangéliumi értelem iránt.

A szentírás magyarázata lehet allegórikus vagy

szimbolikus, ha prófeciákról, víziókról vagy példabeszédekről van szó. Az allegórikus magyarázat úgyszólván a szöveggel párhuzamosan halad. Mint az osztozkodásnál, mindkét oldalra felváltva juttatunk. A biblia minden mondatához tartozik egy megfelelő magyarázat. Régi prédikációs kézikönyvekben annyi példát találunk rá, hogy fölösleges tovább e témánál időznöm. Amellett lehetséges még a szimbolikus szentírásmagyarázat. Itt egyetlen gondolatot emelünk ki az egészből mint vezető-eszmét és azt tárgyaljuk. Vegyük a szőlőművesekről szóló példabeszédet. Allegórikus magyarázatnál többféle lehetőség adódik, a munkások meghívását az Isten országába való híváshoz hasonlíthatjuk, a bérosztás a jövőendő Isten-országot jelentheti. A szimbolikus magyarázat ezzel szemben más utat jár. Egy vezető-gondolatot fog az egészből kiemelni: az Isten-országának mértékei és rendje mások, mint az embereké. Könnyű felismerni, hogy az evangéliumi prédikáció sodró ereje a szimbolikán és nem az allegórián alapszik. Aki hatni akar az emberekre, annak be kell látnia, hogy különböző szempontoknak egyidejű párhuzambaállítása nem rázhatja meg a lelket, még akkor sem, ha végül egy intelemben össze is foglaljuk. Mindennek egy organikus egységből kell kifakadnia. A hallgatók szellemi erőlködése, hogy a különböző szempontokat egyesítsék, gyengíti a hatást. Az allegória megreked a megértésnél, míg a szimbolum felhatol a lélek birodalmába. Az okosság épületes, a bölcsesség épít. *Láthatják, hogy milyen téves az alacsony és magas homília szembeállítás. Az alacsony homília megelégszik a pusztá szentírásmagyarázattal. De mi már felismertük, hogy milyen keveset*

jelent az, ha megrekedünk a szómagyarázatnál. Az evangélium nem logikus eszméken alapszik, hanem megváltó igazságokon, életimpulzusokon, melyeket a szövegmagyarázat egyedül nem tár fel: az igazi feladat az írott szón túl kezdődik.

Ez hadüzenetet jelent az intellektualizmusnak. Sajnos, még mindig állandóan sarkunkban van és azzal, hogy szidjuk, még nem győztük le bensőleg. Aki egészen ráadja magát, aki személyes meggyőződésből érez és gondolkodik, fogja a helyes utat megtalálni — a célt pedig csak életének végén fogja elérni. «Du gleichst dem Geist, den Du begreifst.» Nem mesterséges erőlködések, hanem belső érlelődés adják a lehetőséget. Az intellektualizmusnak szólnak Jézus szavai: «Mikor beáll az est, azt mondjátok: Jó idő lesz, mert vörös az ég; és reggel: Ma vihar lesz, mert vöröslik a borús ég. Az ég arculatát tehát meg tudjátok ítélni, az idők jeleit pedig nem értitek?» (Máté 16, 3.) Hogy miről van itt szó, azt Jézus másik mondásával mondta meg: «Akinek van, annak adatik és akinek nincs, attól még az is elvétetik, amije van». Érdekes, hogy ez a mondat kétszer is szerepel a Lukács evangéliumban, Luk. 8, 18 és 19, 26, aztán Máténál 13, 12-ben, Márk 4, 25-ben és még egyszer Máté 25, 29-ben. Tehát a szövegrontás kizártnak látszik, az evangélium egyik alapgondolatáról lehet szó. Miért találunk mégis oly ritkán utalást rá? Valójában ez az Isten országának keletkezése. Akinek van — t. i. megvan benne a léleknek ez a lényeges magatartása a dolgokkal szemben — annak hozzáadatik, egyre bővebb mértékkel fog meríteni. Itt csak vagy-vagy létezik, mindent vagy semmit. Erre akar Jézus

utalni. Milyen egyszerű és világos az összefüggés, ha ebből a szempontból nézzük ! Hasonlítsák egyszer össze ezzel a kommentárok szokásos magyarázatait erről a helyről.

A szentírás ilyenmódon való felfogásánál nem lehet szó egyszeri, befejezett ismeretről. Mint Jákob az angyallal, úgy kell állandóan küzdenünk a szellemért, mely mindig újra kisiklik kezeink közül. Csak az állandó előrehaladás új területek meghódítására fogják számunkra ezt a szellemet megszerezni. Ebben az örökös feszültségben gyullad ki a fény, mely magunkat és másokat megvilágosít. Sok mindennek meg kell változnia. Nem szétszedni és szétdarabolni a szöveget, míg az eredeti értelemből semmi sem marad. Félre a kenetes szószéki hanggal, mely mögött nem áll a tudatos egyéniség ! Ismerik azokat a nevetésre ingerlő paródiákat, melyekkel a kenetes szószéki beszédmodort szokták kigúnyolni ; a protestáns prédikáció talán még jobban találva érezheti magát ezektől a szatiráktól, mint a katolikus. Ez is mutatja, hogy itt valahol szerkesztési hibának kell lenni. Elképzelhetetlen számomra, hogy a hegyibeszéd pátoszából gúnyt lehetne üzni. És ezzel elérkeztünk az evangéliumi *prédikáció határaihoz*. Természetesen nem lehet mindig így prédikálni. Vannak lényegtelen dolgok is, melyekről a szószéken szólni kell. Aki banális dolgokat tárgyal evangéliumi pátoossal, az éppen úgy vétkezik az evangélium szelleme ellen, mint aki fordítva jár el. Csak annak van formája és ereje, ami igazi megindultságból, prófétai szándékból származik. Ahogy a fonal köré kikristályosodik a folyadék, úgy kell a prédikációnak is egy bizonyos helyzet köré kristályosodnia. Vegyük például Jézus búcsúbeszéd-

dét Szent János evangéliumából, minden gondolat a helyzetből, a búcsúzás hangulatából folyik. Minél keskenyebb rés áll nyitva előttünk, minél kevesebbet tudunk elérni, mert az ember lelke a testhez van kötve, mégis sokkal szélesebb rés nyílik a lelki hatásra, mintsem gondoltuk volna. Amit egyik oldalon elvesztettünk, megnyerjük a másikon. Bizonyos pesszimizmust keltettem a pszichológiai módszerek tekintetében, most optimizmust szeretnék kelteni a lehetőségek iránt, melyeket az evangéliumi gondolkodásmód nyit meg előttünk. Csak meg kell szoknunk, hogy a könyvek könyvét ismét a lélek szemével nézzük az okoskodó értelem helyett. Érzéket kell, hogy nyerjünk a lelki értékek és mélységek iránt, melyek a szavak kérge mögött rejlenek.

Végezetül szeretném Önöknek az evangélium vezető-gondolatait felvázolni; ezek azok a vezető akkordok, melyeket mindig újra és újra meg kell ütnünk, az «örömhír» régi és örökké új gondolatai.

Az idők teljessége! A bibliában «kairos» kifejezést találjuk. Alig lehet megfelelően lefordítani. Azt a fel fogást tartalmazza, hogy minden, ami történik, az isteni Gondviselés terveinek meghatározott ritmusa szerint folyik. Minden egyetlen és megismételhetetlen, de egyúttal öröktől elhatározott; a hívő életében nincsenek véletlenek.

Szenháromság! Az evangélium Istene nem a távoli teremő Isten, aki előtt ijedten húzódik hátra a nép, hanem a szerető Isten, aki közel áll hozzánk, a mennyei Atya. A háromszemélyű Istennek átélését legjobban mutatja a katolikus templom, a zsinagóga vagy református istenháza kietlenségével szemben; nálunk min-

den Isten közelségére utal. Nem kell tőle többé elfutnunk, hanem keresnünk kell Őt, vele egyesülni.

Megtestesülés ! Az Isten emberré lett. Nem angyalá, hanem igazi emberré ! Isten maga nyúlt bele a világba, ezen alapszik az új kinyilatkoztatás, de ezen alapszik az «ember» szó új értelme is, mióta az Isten-ember járt a földön. Mária az angyalok királynéja, de királynéja ennek az új emberi nemzedéknek is, mely az Isten-embertől származik. Isten leereszkedett az értelmes teremtmények legalsó fokára, testvérünké lett. Nem tekintünk többé aggodalmas várakozással a jövőbe, hanem bizalommal nézünk arra, aki a megváltás által szószólónk az Istennél.

Hit ! Az evangélium hit. Fényénél látjuk csak Isten fenségét. Hit nélkül minden sötét és halott. Hiszünk, hogy meg vagyunk mentve. Ahogy a csillagvizsgálóban a távcső feltárja az ég titkait, úgy a hit megláttatja velünk az Isten országának titkait.

Szabadság ! Isten nem akart erőszakos megváltást. Egyedül csak az ember szabadakarata hozhatta meg a megváltást. A szent Szűz beleegyezésével jött létre a megtestesülés, az evangélium nem alkalmaz soha erőszakot, senkit sem kényszerít a hitre. A kereszten Jézus istensége el van rejtve. Ebben az Istenségben való hit az emberi szabadságon és önkéntes odaadáson alapszik.

Követés ! Isten is vágyódik az emberek után. Ezért adta oda egyszülött Fiát. Isten vágyódására feleletünk a követés. Követjük az Isten-embert. A lelkiélet vándorlás Krisztus felé.

Örök élet ! Krisztus teljesedésbe hozta az új életet. Azóta nem élhetünk a régiek szerint. A földi lét új értel-

met nyert. A humanizmus minden kísérlete, a Krisztus előtti életstílust felújítani, megghiúsult. Nem térhetünk vissza a pogánysághoz. A régi pogányok naiv emberek voltak, nyugodt lelkiismerettel; az új pogányoknál ez hiányzik, innen kétségbeesett leszámolási kísérleteik. Az élet kiáradt az egész létre; ahogyan a felhőkön áttör a napsugár, úgy áll a hívő a kegyelem napfényében.

Királyság! Krisztus abban a pillanatban ismerteti meg királyságát, mikor földi küldetése összeroppan. Mikor mindenki elhagyta, akkor vallja magát Pilátus előtt királynak. És ez az értelme királyi uralmának bennünk is: szabadok vagyunk a sors és a környezet hatalmától. Ha minden földi összeroppan, akkor nyilvánul meg bennünk a lelkiélet a maga fenségében.

Az eljövendő ország! A keresztény ember életébe bele van ágyazva a feszültség és várakozás az eljövendő országgal szemben. Ő ébren van, míg a többiek alszanak. Az Isten országának szépségét látja maga előtt, míg a többiek kietlen pusztaságban élik napjaikat. Ahogy a kisgyerek várja a karácsonyt, úgy várja a keresztény ember Isten országának eljövételét.

Uraim! Bár csak odavetett vázlat, amit Önöknek itt nyujthattam, észrevehetik belőle az irányt, mely célunkhoz vezet: «Mert eleven az Isten szava és hatásos és áthatóbb minden kétélű kardnál, és behat az elmének és a léleknek, az ízeknek és velőknek eloszlásáig, és megítéli a szív gondolatait és szándékait. És semmiféle teremtmény sem láthatatlan az ő színe előtt, sőt minden födetlen és nyílt az ő szeme előtt, aki előtt felelni fogunk». (Zsid. 4, 12—13.)

A cselekedetek felé.

«Szolgáságba hajtunk minden értelmet, Krisztus iránt való engedelmességbe.» (2. Kor. 10, 5.)

I.

Uraim ! Mai témánkat más szóval «katolikus akciónak» is nevezhetnők. Olaszországban és Spanyolországban ez az elnevezés szervezkedésekkel van összefüggésben. Nálunk, Németországban azonban a súlypont a jámborság lelki aktiválására esik. Minden beszéd cselekedetté váljék ; prédikációnk értéke is attól függ, hogy mennyire sikerül ez az átmenet. Hogyan érjük el, hogy hallgatóink megtegyék, amiről hallottak? Azelőtt ezzel a kérdéssel nem sokat foglalkoztak, egyszerűen a hallgatókra bízták a dolgot. A homiletikus kézikönyvek íróinak ritkán jutott eszükbe, hogy lelkiismeretvizsgálatot tartsanak értekezéseik unalmasságáról és nehézkességéről. Ezen ma már túl vagyunk. Nyílt ajtókat döngöztünk, ha az 1900-as évek prédikációinak kritikáját a mai prédikációkra akarnók alkalmazni. Sok minden, amit ezzel kapcsolatban folyóiratok és könyvek tárgyalnak, a tegnap prédikációjára vonatkozik már és nem a máéra. Mégis, melyek a mai prédikáció veszélyei? A túlsok

pneuma a bajunk ; a szellemi szárnyalás sokszor túl-magas. Biztos, hogy ez jóakaratból történik és sokszor el is ér egyetmást. Csak az a különös, hogy hallgatóinkat sokszor egészen a cselekvés határáig vezetjük. Láthatólag már megnyertük őket. Már csak egy kicsinyke «de» hiányzik. Milyen «de», miféle apróság az akadálya még a megvalósításnak? Éppen erről lesz most szó. Már nem azt kérdezzük, hogyan lehet a hallgatókra hatni, hanem azt kérdezzük, hogyan lehet hallgatóinkban a cselekvés utolsó akadályát leküzdeni. *Az a kicsinyke út, mely a beleegyezés és megvalósítás között van, tulajdonképpen a legfontosabb: ez a hatásos prédikálás titkának veleje.*

Valamely szónok erről a témáról akar beszélni: «Mária által Jézushoz» — bizonyára időszerű kérdés. A templomban most állítottak fel egy új Mária-szobrot. Felolvassunk egyes helyeket a szentírásból: az angyali üdvözletről, Mária látogatásáról Erzsébetnél, a betlehemi éjtszakáról. Eddig minden rendben volna.¹ Most kezdődik a beszéd. Az Igének az Atyától való születéséről beszélünk, aki Szűz Máriától vett testet. Mária nem tarthatta meg magának az emberfiát, a születés által megajándékozta vele az egész világot. Mi is a kegyelemnek ezt az útját járjuk, Krisztus testesüljön meg bennünk és a kegyelmi élet által ajándékozzuk meg vele a világot. Nem tudom elképzelni, Uraim, hogyan lehetne ilymódon Máriát a mai emberhez közel

¹ Ezzel kapcsolatban meg szeretném jegyezni, hogy a prédikáció körül a megfelelő imák és énekek nagyon alkalmasak a hatás fokozására. A német egyházi ének olyan egyedülálló vallási teljesítmény, melyért nem lehetünk eléggé hálásak a Gondviselésnek.

hozni. Semmi nyoma ebben a szónok együttérzésének a hallgatósággal, semmit sem találunk, ami sejtetni engedné, hogy ezt a beszédet a huszadik században tartottuk. Elérhetünk-e vele valami konkrét eredményt? Nem hinném!

Elsősorban azt a kérdést kell önmagunk előtt felvetnünk: mit is akarunk tulajdonképpen prédikációkkal elérni? Ez azt jelenti: mit várunk tőle, hogy mit cselekedjenek az emberek? Ha az előbbi esetben a szónok ezt kérdezte volna előzőleg önmagától, nem jutott volna eszébe ilyen elvontan beszélni. Mert a cselekvés nem egy utólagos magatartástól vagy általános buzdítástól függ, hogy azt mondom például: Isten kegyelmével szemben való készség, egészen átadni magunkat Isten kegyelmének. Az ilyen imperatívuszokkal nem tudunk mit kezdeni és ezért később rendszerint nincs is folytatásuk. A beszéd magas szárnyalása fordított arányban áll gyakorlati hatásával, minél több benne a túlhajtott pneuma, annál kevesebb lesz a tett. Biztos, hogy az ellenkezője, a lélek hiánya, éppolyan baj. Minden a helyes adagolástól függ; minden gyógyszer nagyobb mértékben méreggé válik.

Amiről itt szó van, azt *a hallgatóság lelkébe való belopódzásnak* nevezném. Ne féljenek, hogy alacsony trükköket akarok itt ajánlgatni, ellenkezőleg egy teljesen tiszteletreméltó művészetről van szó, amelyet a magasabb teológiában is tisztelettel lehet megemlíteni. Egy hasonlattal szeretném a dolgot megvilágítani. Egy, az emberről mint Krisztus-hordozóról szóló prédikációban az a feladat állt előttem, hogy az Eucharisztia gondolatát engedjem hatni az emberekre. A téma ismert és

nehéz olyasvalamit mondani, amit a hallgatók még nem hallottak. De ebben az esetben is konkrét oldaláról kell a dolgot megfognunk. Emlékeztettem hallgatóimat az utolsó vacsorára. Mindenki előtt ismert a terem az asztallal, hol Jézus ül tanítványaival. «Kezdődik a szent cselekmény, Jézus elkezd az utolsó vacsorát. De egyszerre az Úr megtorpan, vár. Még valaki kint van, az ajtó előtt vár. Ki az? Te magad állsz az ajtó előtt. És Jézus behív téged, leültet az apostolok közé és folytatja az utolsó vacsorát. Ezt jelenti az Eucharisztia életedben!» Láthatják, hogy az ilyen leírás megindítja a hallgatókat, önkénytelenül belsőleg együttéreznek. Egy dráma, melyben valamennyien szereplők, de nem külső kényszerből, hanem olyan élmény folytán, mely mindannyiukat belsőleg megragadja és vonzza a kívánt irányba. Megjegyezhetjük a szabályt is: *nem az a fontos, hogy hallgatóinknak valami rendkívülit mutassunk, amit eddig még nem láttak, hanem inkább fordítva: egy egyszerű cselekményre van szükségünk, mely azonban természeténél fogva valamennyiüket magával ragadja.* Nem a normatív, hanem az impulzív döntő a hatás tekintetében. Nemcsak a szellemet vagy az értelmet foglalkoztattuk ebben az esetben is, hanem az egész embert. Gondoskodnunk kell róla, hogy hallgatóinkat impulzív cselekményekkel befolyásoljuk, melyeknek belső dinamikája magától tovább dolgozik. Ezzel áthidaltuk a veszedelmes szakadékot, mely a belátás és a tett között tátong. Rögtön érezzük, hogy már kezünkben van az eredmény: hallgatóságunk eleven kapcsolatba jut az Eucharisziával.

Most következik az alkalmazás: az Eucharisztia

és a gyermek. Felidézzük a fehérvasárnap emlékét. Mindannyian visszaemlékeznek első szentáldozásukra. Az Eucharisztia és az ifjú, a fiatal leány. A családapa és a húsvéti áldozás; a bűn terhét le kell dobnunk. Az Eucharisztia és az édesanya. Befejezésül: az Eucharisztia és a betegek és haldoklók. Ha így fogjuk fel a témát, minden egyes hallgatónk úgy érzi, hogy neki szól, beléje hatol és nem tud tőle szabadulni. Ezen alapszik a siker.

Vegyük azt az esetet, hogy a *corpus Christi mysticum*-ról kell beszélnünk. Hallgatóinkban elevenné kell tennünk az ehhez a természetfölötti közösséghez való tartozást. Itt is keveset érnek a fogalmak, ha hiányoznak a szemléletek. Ebben az esetben egyszer a vallásközömbösséget vettem üldözőbe. Mi volt a hatás? «Franciaországban tapasztalhatja az ember, hogy vannak falvak, templomok és községek pap nélkül. A papság száma nagyon csekély. Tegyük fel, hogy községünkben meghal a plébános és a püspök nem tud utódot küldeni. Mi fog történni? A harangok elnémulnak, az örökmécses kialszik az oltár előtt. A tabernákulumban pók szövi hálóját. Nincs éjféli mise, nincs feltámadási körmenet.» Erre felfigyelnek a hallgatók. Ez az idegekre megy. Most az okok után kérdezősködhetünk. «A családok vallási közömbössége.» Mindannyian felismerik, hogy a kegyelem világában milyen összefüggések vannak, hogy mindenki felelős a többieknek. A pap nem tehet meg mindent, mindenkinek rész jut belőle, tőle is függ. Ha a pap nem teljesíti hivatását, nagy baj, ha a hívek nem, éppen olyan baj. Az embereket kihoztuk egykedvűségükből és nem tekintik az

egészet akadémikus értekezésnek. Ezzel a ráhangolással megnyerhetjük őket munkatársakul; megtesznek olyan dolgokat, amelyek addig eszükbe sem jutottak volna.

Talán szabad még egyszer előhozakodnom a már egyszer tárgyalt kérdést: *Mária által Jézushoz*. Mindenekelőtt nem az a fontos, hogy letárgyaljunk egy egész kerek fejezetet a megtestesülésről. *Egy gondolat belőle tökéletesen elég*. Esetleg ez: Mária közvetítette Isten kiengesztelését a világnak. Ez egész prédikációnk magva. Nézzük meg a különböző Mária-képeket. Nincs még egy kép, melyet annyiszor megfestettek volna. Az összes művészek és az összes évszázadok azon dolgoztak, hogy gazdag változatosságban és mindenféle szempontból láthassuk arcát és szépségét. Mindegyikük egy-egy kegykép. Mindegyik más szemmel látja, mégis mindig ugyanaz marad. A Sixtinában angyalfejek lebegnek a háttérben, jelzik az örömet, hogy ég és föld újra kibékültek. A Gyermek anyjára mutat. A sok dolog közé, melyet a kereszténység fedezett fel, tartozik az anyaság is; a pogányságnak csak homályos sejtése volt róla a Nióbe-csoportban. És ez az új élet, melyet májusban tapasztalunk, bennünk is él, hat ránk és megvált bennünket. Befejezésül a költő szavai:

Csoda-virág nyílik az
örökzöld hegyi réten
kéklő ég alatt más
nem virágzik ily szépen.
Járj bár keserű szívvel,
roskadva fájdalomtól,
vígasz árad lelkedbe
égi ragyogásából.

A szép Csodavirágot
ti mind jól ismeritek,
Máriának mondjátok,
szeplőtlen, tiszta Szűznek.¹

Uraim! Mondják csak nekem, hogy ezzel nem többet mondtunk-e Máriáról, mint mikor egy merész szellemóriás, kinek szemében a természetfölötti egy a természetellenessel és elvonttal, a világtól elvonultak monoton pátozával Scheeben-féle dogmatikát tárgyalt² a szószéken és egyidejűleg olyan módszerről ábrándozik, mely nem szorul «jezsuita kiokosításra?»

II.

Tulajdonképpen miről is prédikáljunk? Sokak számára ez kínzó probléma. Éppen az a legnagyobb gond számukra, hogy mit tárgyaljanak. Ha megvan a témájuk, akkor már minden rendben van. De hogyan találunk megfelelő témát, melytől sikert várhatunk? Néhány dologra már rámutattunk. Mindenekelőtt őrizkedjünk attól, hogy a témának mindig egészen rendkívüli-

¹ Es blüht der Blumen eine
Auf ewig grüner Au.
Wie diese blühet keine,
Soweit der Himmel blau.
Wenn ein Betübter weinet,
Getröstet ist sein Schmerz,
Wenn ihm die Blume scheint
Ins leidenvolle Herz.
Die Blume, die ich meine,
Sie ist euch wohl bekannt.
Die fleckenlose Reine
Maria wird genannt.

² Természetesen ezzel semmit sem akarunk Scheeben Dogmatikájának értékéből levonni.

nek kell lennie. Ez csak ál-eredetiség, melynél sokan legjobb erőiket ujdonságok hajhászására pazarolják. Amellett elszalasztják a prédikáció igazi lehetőségeit. Vegyünk csak egy teljesen egyszerű idézetet az imádságról Szalézi Szent Ferenctől,¹ akit a lelkipásztori érzék nagymesterének tartok :

«Utólérhetetlen örömet érzek, ha arra a nagy megtiszteltetésre gondolok, mely az embert éri, hogy egyedül lehet Istennel, egyedül beszélhet vele, a felfoghatatlannal, a végtelennel. Valójában, amit a szív mond Istennek, azt nem tudja senki, csak Isten maga. Nem kimondhatatlan titok ez? Bizonyára erre gondolnak a lelkiélet tanítói, mikor azt mondják, hogy a jó imádsághoz csak azt kell elgondolnunk, hogy a világon valójában nincsen semmi Istenen kívül. Az imádság a kegyelem harmata, melynek frissítő erejétől kifakadnak és kivirágoznak bennünk a szent vágyakozások, a lélek megtisztul a mocsoktól és a szenvedélyek tüze lehül és kialszik a szívben . . .

A legjobb imádság az, mely az imádkozót annyira elmeríti Istenben, hogy sem magára nem gondol, sem arra, hogy mit tesz. Az egyszerűség a legjobb a lelki életben. Aki igazán bensőségesen imádkozik, az nem gondol az imára, melyet végez, hanem Istenre, akihez imádkozik. Akiben a szent szeretet tüze ég, az nem gondol saját szeretetére, hanem csak Istennel foglalkozik, akit szeret».

Engedjék magukra hatni a szent szavait. Milyen egyszerűen és keresetlenül beszél, sehol egy szárnyaló

¹ *Franz von Sales: Weg zu Gott. Gesammelte Texte* von O. Karres. München, 1927. 130. sk. old.

szó vagy meglepő gondolat. És mégis, milyen vonzóerő, mennyi varázs árad belőle kedélyünkre! Nincsenek benne buzdítások és követelések, és mégis: önkénytelenül a cselekvésre ösztönöz, hogy mi is megtegyük, amit mond! Ez a fontos. Ebben áll a «behízelgés» művészete. Ezzel kapcsolatban még szólnunk kell *az egyéni imáról a beszéd végén*. A szívből fakadó ima a legkülönb valami, ezért a prédikáció és ima közeli rokonok. A liturgikus mozgalom által azt gondoltuk sokszor, hogy az ima és a prédikáció teljesen heterogén szellemi működések. Pedig éppen az ellenkezője igaz. Olvassák el Jézus búcsúbeszédét Szent Jánosnál és példát találnak rá, hogyan megy át a beszéd a kötetlen főpapi imádságba. A prédikáció reformjához tartozik az igazán őszintén és keresetlenül szívből fakadó imádság művészetének elsajátítása a prédikáció végén, amely Istenhez való fordulás teljesen a prédikáció hangulatából fakad.

Ha már liturgiáról beszélünk, érinteni szeretném azt a kérdést, hogy miről beszéljünk a liturgiából? Itt mindenekelőtt egy hibától szeretném Önöket óvni, mely manapság legfigyelemreméltóbb: a liturgikus fejtegetéseknek sem szabad a szószéken valamiféle magatartáson alapuló merev eszméknek lenniök, a liturgikus formákat belső élet kell, hogy átjárja. Alapvető szabály itt is: a liturgia sohasem öncél, hanem mindig csak eszköz, híd ahhoz, ami utána következik. Észrevehetik, hogy nézeteim a liturgiáról nem okoskodáson alapuló akadémikuskodások, hanem hogy ezek az összefüggések alapvető jelentőségűek. Hogy értsük ezt? Hosszadalmas definíciók helyett néhány példával szolgálók.

A templom liturgiájáról beszélünk. Beszédünkben a hely lelkének gondolata csendüljön ki. Minden templomnak megvan a maga lelke. Hogy plébániatemplomunkban vagy egy kápolnában vagyunk, vagy kegyhely templomában vagy egy dómban, mindez lényegesen befolyásolja imádságos hangulatunkat. Ehhez járulnak még az illető templom különlegességei: az oltárok története, szentjei, akik ott működtek vagy el vannak temetve, személyes emlékek, mint szülőfalunk temploma vagy ahol kereszteltek bennünket, első áldozók voltunk. A hely lelke aszerint is különböző, hogy ádvent van vagy karácsony, böjt vagy húsvét, mindez megváltoztatja képét. Így hat a liturgia a lélekre.

Ha a *lépcsőimáról* beszélünk, hangsúlyozhatjuk, hogy a pap mint a hívek feje mondja a Confiteort. Az egész közösség előtt megvallja vétkeit. Mennyi gondolatot meríthetünk ebből a papnak a hívekhez való viszonyára! Ha a liturgikus öltözékekről szólnak, akkor az istentiszteletnél szokásos ruhák felsorolásába beleszőhetünk egy fejtegetést a divatról. Milyen ellentétesek ezek a ruhák azokkal a báli ruhákkal, melyekben asszonyaink és leányaink sokszor a templomba jönnek! Összeegyeztethető ez a liturgikus közösséggel? Egy ilyen meggondolás többet használ, mint a tilalmak özöne; a nők önmaguktól belátják azt, amit különben nem akarnak megérteni.

Miről beszéljünk? Bizony Uraim, majdnem úgy vagyunk, mint egy jólvezetett háztartásban; az ügyes háziasszony érti a módját, hogy kevésből is kijöjjön és mindenféle maradékot és hulladékot is felhasználjon. A jó homiléta nem az, aki szenzációkat hoz, hanem aki

az apróságokkal is számol. *Elfelejtett apróság* annyi akad az evangéliumokban, ha nyitott szemmel nézünk körül. Megemlítek valamit, amiből megértik a dolgot. Olvassák el Márk 5, 22—43-ig Jairus leányának feltámasztását. Itt a végén azt találják, hogy Jézus azt mondja a szülőknek, adjanak enni a leánykának. Milyen kedves vonás ez! Milyen sokat mond! Nem válik-e Jézus egyszerre emberivé, sokkal közelebb érezzük, egészen személyi közelségben? Vagy vegyék ugyancsak Márk 9, 36-ból annak leírását, mikor Jézus a gyermekeket állítja példaképül az apostolok elé. Itt olvassuk: «És előfognak egy gyermeket, közéjük állítva megölelve, azt mondá nekik: Aki egy ilyen gyermeket befogad az én nevemben, engem fogad be»... Tehát Jézus szelíd volt a gyermekekkel szemben! Mennyit szűrhetünk el egy-egy ilyen jelenetből! Ha egyszer elővesszük így liturgikus könyveinket vagy a szentek legendáit, ráeszmélünk, hogy aranymezőkön járunk anélkül, hogy sejtettük volna. Lépésről-lépésre a homiletikai felhasználás új lehetőségei csábítanak bennünket. A kert rózsái és krizantémumai minden szépségük mellett sem gyógyító erejűek. A gyógyfüvek többnyire igénytelen külsejű mohák és fűvek, melyeket csak a hozzáértő lát meg. Épígy a lelkiéletben is legtöbbször a figyelemre alig méltatott apróságok azok, melyek megváltó erőt tartalmaznak, ha szemünk van hozzá, hogy meglássuk őket.

A hallgatóink az igék cselekvőivé váljanak. Ettől az elhatározó lépéstől függ minden. Befejezésül röviden válaszoljuk még egyszer a lényeges szempontokat.

1. Életimpulzusok csak egyszerű összefüggésekből

jönnek létre. A karácsony hangulatát megvilágíthatjuk annak a misszionáriusnak a példájával, aki napimádó pogányokhoz érkezik. Hirdeti nekik az örömhírt, hogy az az Isten, aki mindent teremtett, emberré lett. Ezzel megértettük, hogy milyen hallatlanul nagy dolog a megtestesülés, amiről ritkán szoktunk gondolkodni.

2. Ne állítsuk hallgatóinkat állandóan válaszutak elé! A lélek nem antitézisek szerint él, nincs «vagy-vagy»-ra beállítva, hanem állandó emelkedő és süllyedő hullámvázban van. Ritkaság az, ahogy a szószékről halljuk: valaki egészen az Istennek adja magát vagy egészen a bűnnek. Az életszentségtől még az átlagos jó keresztény is fél kissé, míg a bűnt semmiesetre sem akarja, hanem ingadozó elhatározással és száz mentegetődzés közt belecsúszik. Ezért kell magunkat a belső küzdelmek megérzésére beállítanunk, mondanivalóink olyanok legyenek, hogy belső dinamikájuk erejével tovább dolgozzanak hallgatóinkban. Mint ahogy a vegyi reagenciák hatnak, úgy a lelki folyamatok függetlenítése a hallgatók lelkében a fontos, amennyivel kisebb mértékben az egyéni akarattal függően és amennyivel inkább tudat alatt, ösztönszerűen dolgoznak motívumaink, annál jobban számíthatunk cselekedetekre.

3. Hagyjuk a mondottakat hallgatóink lelkében továbbcsengeni, ahogy a megütött harang soká zeng. Ezzel kapcsolatban különösen egy dologra szeretnék rámutatni. A prédikáció nem egymás mellé sorakozó gondolatok láncolata, hanem az a fontos, hogy a motívumokat engedjük tovább csengeni. *Nekilendítés nélkül nincs lendület, nem következhetnek tettek!* Azon legyenek,

hogy ugyanazt a gondolatot különböző formákban mutassák be, különböző oldalokról világítsák meg. Ha így vesszük elő a kereszténység nagy gondolatait : az istengyermekséget, megváltást, bánatot, vezeklést, hitet, reményt, szeretetet, szentségeket, akkor mindezek konkretizálódnak, színt és melegséget nyernek. Ez jelenti a katekizmus-tónuson való felülemelkedést. *A prédikációban a szimfónikus elemnek nevezném.* A melódia nem maradhat ugyanabban a hangnemben, mindig új lehetőségeket kell felfedeznünk, új regisztereket kihúznunk. Ilymódon tízszer is elővehetjük ugyanazt, mégis mindig új harmónia csendül fel. Ha sikerül nekünk ugyanazt mindig új színezéssel és hangnemben adni anélkül, hogy unalmasakká válnánk, akkor hamarosan kezünkben vannak hallgatóink ; cselekedetekre indítjuk őket.

Örölnék neki ha például egyszer megkísérelnék egy éven át minden vasárnap az evangéliumokból az istengyermekség gondolatát termékennyé tenni hallgatóinknak folytonos változatosságban. Így hallgatóik tényleg tartós lelki táplálékhoz jutnának. Mi pedig tudnók, hogy mit kell mondanunk. Ha így helyesen látjuk témánkat, már félig kész a beszéd. Természetesen az ilyen próbálkozásnál a kereszténység egy alapvető gondolatát kell elővennünk. Helytelen lenne, ha ilymódon akarnók az embereket valamely ájtatossági gyakorlatnak vagy a lelkigyakorlatokra megnyerni.

4. Ne féljünk attól, hogy nem merítettük ki témánkat! Ez sok beszéd hibája : mindent alaposan és teljesen el akar intézni és valójában nem ér el semmit. Ha a dogmatikus a kegyelemről tárgyal, akkor arra

törekszik, hogy az összes kérdéseket egy szempont alá fogja. A homileta a fordított utat járja. Nem összegez, hanem szétszed. Ezek a kitérések hozzátartoznak módszeréhez. Természetesen nem azt akarom ezzel mondani, hogy egész idegen dolgokat vonszoljunk beszédünkbe ; mindennek, amit mondunk, kapcsolatban kell lennie az alapgondolattal és annak szempontjából kell néznünk. De minél inkább eltekintenek az exakt és kimerítő tárgyalástól, annál mélyebb lesz a hatás. Ha ma előveszem első próbaprédikációmat, azt kell mondanom, hogy anyagából kitellenék egy egész böjti beszéd sorozat. Milyen sok anyagkeresési gondtól szabadulnának meg szónokaink, ha megtanulnák az anyagot helyesen felosztani ! A belátások és meglátások egész világa nyílnék meg. Ha az ember megpróbálja a dolgot, mindenütt új lehetőségek tárulnak elének. A lelkiéletben nincs az, hogy dolgok csak akkor kezdik hatásukat kifejteni, ha öntudatossá váltak. A befejezettség sokszor inkább akadály, mint segítség. Másrészt állíthatjuk, hogyha egy részletigazság működésbe lép, a többieket is magával rántja. A konvertitáknál újra és újra tapasztalhatjuk, hogy amikor egy dogma igazsága megvilágosodik előttük, azzal rendesen az összes dogmákat elfogadják, míg a hit elvesztésénél megfigyelhetjük, hogy egyetlen elutasított hitigazsággal valamennyi elvész. *A homiletikában minden szervesen összefügg: ha egy törvényt vagy tényt említünk, valamennyit értjük alatta a valóságban és fordítva ; ha egy alapelv ellen vétünk, egyúttal valamennyit elhibáztuk. Győzelem vagy vereség itt csak az egész vonalon lehetséges.*

5. **A termékeny pillanat.** Mondottuk, hogy egy állandó áramlás a szónoktól a hallgatóságig és viszont teszi a beszédet hatékonyá. A homiletának meg kell hallania a ki nem mondott választ, mely az előtte ülőktől feléje száll; sokszor a beszéd közben jönnek a legjobb meglátások. Ezért színtelen a felolvasott beszéd, mert itt nincs alkalom az ilyen válaszadásra. De azt is látjuk, hogy milyen fontos a prédikációra a kedvező szituáció, melyből keletkezik. Emlékezetükbe idézem a termékeny pillanat fontosságát a művésznél — Lessing Laokoonjával kapcsolatban. Hasonlóképpen a prédikációnál is beszélhetünk termékeny pillanatról. Kár, hogy nálunk a *temetési beszédek* annyira kimentek a divatból. Eszembe se jut, hogy az evangélikusok gyakorlatát példaképül állítsam. Ha csak arról van szó, hogy Nagy János vagy Horvát Péter elhunytával okvetlenül valami épületeset kaparjunk elő életükből, akkor tényleg méltán tiltakozik katolikus érzékünk a gyászbeszéd ellen, mert a legtöbb esetben nem sokan fognak épülni rajta. Másrészt nehezen tudok beletörődni abba, hogy némely vidéken csak latin szó járja a temetésnél. Miért hagyjuk a halál és mulandóság, feltámadás és örök élet gondolatait kiaknázatlanul? Különösen akkor, mikor annyi ember van ott, akihez máskor úgysem jut el szavunk. Bizonyos, hogy a tehetségek nem egyformák és nem minden lekipásztor lenne képes rá, különösen a nagyvárosok túlhajtott munkája közepette. Mégis meg kellene ragadnunk az alkalmat. Épígy egy plébánián sem szabadna egyetlen esküvőnek sem lennie beszéd nélkül. *Az esküvő a legjobb jegyesoktatás.* Ha végigolvassuk a szertartásokat a rituáléban,

mennyi gondolatot találunk bennük az alkalmi beszédekhez ! Ez szerintem a liturgikus mozgalomnak még nem eléggé hangsúlyozott gondolata.

6. Egyéni lelkesedés az általunk képviselt igazságokért. Minden csak annyira van hatással hallgatóinkra, amennyire ránk hat. A katolikus akció titka önmagunk megszentelése. Minden más a szervezkedéstől, fegyelemtől, adottságoktól függ ; hatásunk alapja azonban ez. Az tud erőteljesen beszélni, akinek lelkét eltöltik azok a gondolatok, melyekről szól. Némely szónok nem bízik erejében, hogy vezetni tudja az embereket és ezért hiába keres fogódzó pontot. A fogódzópont nem rajtunk kívül van, hanem lelkünkben kell keresnünk. *Minden lélekgyondozás elsősorban saját lelkünk gyondozása.* A homiletika is ebben az értelemben az én szolgálata ; ez határozza meg rangját a teológiában, különben csak adottságok tömege lenne. Ebben a látszólagos egoizmusban rejlik az erő forrása : csak amennyit önmagunkban jelentünk, annyit jelenthetünk mások számára. Saját lelkünkben van az archimédesi pont, honnan kiemelhetjük a világot sarkaiból. Ha önmagunknál kezdjük, akkor mások is megindulnak utánunk : «Ne hanyagold el benned levő kegyelmet, mely a jövődölés következtében a presbitérium kézföltétele mellett adatott neked. Ezekre a dolgokra legyen gondod, ezekre add magad, hogy haladásod nyilvánvaló legyen mindenki előtt. Vigyázz magadra és a tanításra ! Légy állhatatos ezekben, mert ha ezt teszed, üdvözítéd magadat is, meg azokat is, akik hallgatnak téged» (I. Tim. 4, 14—16).

Eredmények és alkalmazások.

«Mégis oly gyengédek voltunk köztetek, amint a dajka ápolgatja gyermekét.» (1. Tessz. 2, 7.)

I.

Uraim! Attól félek, hogy kezdetben tett ígérete-met, mely szerint nem fogom Önöket teoretikus fejtegetésekkel kínozni, nem egészen tartottam be. De nem kerülhettem el; egy fa kidöntésénél sem lehet előre megmondani, hány fejszecsapásra lesz szükség, míg a földre kerül. De most már igazán térjünk rá a praxisra. Azonban engedjék el nekem azt a kínos pedantériát, mely megboldogult gimnázista stílusgyakorlatainknál minden apróságon fennakadt és rámutatott, hogy az előrebocsátottakban hogyan is volt erről szó; közben mindent úgy szétszedett, mint ahogy a botanikus addig vagdossa és metszi a virágot, míg eredeti szépségéből már semmi sem marad. Lélektani tanulmányainkban is legjobb az arany középut; túlzott elmésség rendesen kevés okosság; ugyanaz a harmatcsepp, mely a reggeli mapfényben gyémántnál szebben csillog, a mikroszkóp alatt egy halom undorító baktériummá válik.

II.

1. Keltsd fel hallgatóságod érdeklődését! Ez legkönnyebben egy olyan szituáció vagy konfliktus által történik, mely őket személyesen érinti. A halálról és utolsó ítéletről akarunk beszélni. Így kezdjük: «Képzeld el saját halálodat, az utolsó betegséget, utolsó szentségek vételét, búcsúdat tiedtől, a halált, temetést. Leeresztik a koporsót, rágörögnek a rögök, először döngve, aztán tompán, egyre tompábban és aztán következik a csend, a nagy csend, melyet többé semmi sem zavar meg».¹ A legközömbösebb ember is figyel erre, hideg fut végig a hátán. Kezddhetjük az alkalmazást, a vasat már megtüzesítettük.

2. A szavak szimbolikus ereje! Olyan szavakat keress, melyekből érzelmek és emelkedett hangulat cseng ki, melyek optimizmussal telített képzetekben és vidám készségben oldódnak fel. Inkább «elki magányról» beszélj mint «elkigyakorlatokról», «önmagunkba nézésről», mint «elmélkedésről», «teremtő alázatosságról», mint «engedelmességről», «tettekészségről», mint «jó-cselekedetekre való készségről», «elki felemelkedésről», mint «javulási szándékról», a «kenyérszegés közösségről», mint «vasárnapi misehallgatásról». Különösen a szentírás egész seregét tartalmazza az olyan fogalmaknak, melyeket sokkal jobban lehetne értékesítenünk, mint a teológia és szenteskedő jámborság elkoptatott fogalom-velutáit. Legyünk bibliaiak! aminél nem szabad a biblikum pedantériájára gondolnunk.

¹ Fölösleges talán hangsúlyoznom, hogy mindez így rövid vázlatban nem hat úgy, mintha kellően kifejtjük.

A külföldi mintaprédikációk itt cserbehagynak, csak édes anyanyelvünk és a nemzeti szellem sietnek segítségünkre. Nemrégiben az «istengyermekség» szótól óvtak bennünket; ne használjunk férfiak és fiatal-emberek előtt, mert lefokozást éreznek benne. Magam másként vélekedem. Kétségkívül a «gyermek» szó egy férfiben sem kelt aktív képzeteket. De csak akkor, ha csak minden elmélyítés nélkül vetjük oda. Az emberi lélek «örök gyermekségéről» kell beszélünk. A «kék mennyország» az, melyről gyermekkorunkban álmodozhattunk, mikor a karácsonyt vártuk vagy anyánk mesélt nekünk. Az istengyermekség ezt a vágyat jelenti, a vágyat valami magasabb iránt, mint a hétköznapi dolgok. Gondolják, hogy a férfinak a maga örökös tevékenykedése mellett is nincs égetően szüksége erre a gyermekségre és nem fogja értékelni, ha helyesen beszélünk neki róla? Hasonlóképpen vagyunk itt is, mint az ezermesterkedésnél: ha az ember egyszer igazában ráadja magát, akkor haszontalan lim-lombból remek dolgok születnek.

3. **A sebezhető pontot kikeresni!** Az ifjúkori visszamemlékezés rendesen megfogja a felnőtteket. Elsőáldozáskor sok olyan szülő jön el a templomba, akik évek óta nem látták az Isten házát. Próbáljuk meg a visszamemlékezéssel megfogni őket: «Ma lélekben ismét mindnyájan elsőáldozók vagyunk». Hány éve is már? Mi minden történt azóta? Ma mégis olyanok vagyunk mint akkor, ami közben történt, az el van törölve. Ez az áttörési pont, hol betörhetünk a lélekbe.

4. **Kelts napsugaras motívumokat!** Asszonyok és leányok szeretik a szép ruhákat. Ezt a lelki harmóniával

hozhatjuk összefüggésbe. Ahogy az ember külsejében tiszta és szép szeret lenni, úgy kell lenni a lélekben is. Sok ember vágya a boldog házasság. Ide kell kapcsolnunk a házasság szentsége felvételének szükségességét. Egy vallástalan leánynak több hajlama van arra, hogy divatbáb legyen, mint anya. Vallástalan férfi nem fogja megtartani a házastársi hűséget. Vallás nélkül elképzelhetetlen igazi szerelem és igazi családi élet.

5. Tárgyilagos polémizálás! Pascal hívja fel rá figyelmünket, hogy milyen tárgyilagosan szólnak az evangéliumok Jézus ellenségeiről. Júdásról vagy Poncius Pilátussal szemben semmi gáncsokodás bennük. Szent Péter még a zsidó népet is védelmébe veszi: «Ámde tudom testvérek, hogy tudatlanságból cselekedtetek, mint ahogy a ti előjáróitok is». (Ap. Csel. 3, 17.) Az együttérzés vagy részvét egy szava az ellenféllel szemben, ha nem lekicsinylésből, hanem igazi megértésből fakad, lefegyverzi ellenfeleinket. A szeretet ellenállhatatlan. Haragunk sohase forduljon emberek ellen, mindig legyen tárgyilagos. Nem a rosszak, hanem a rossz ellen kell fordulni. Amennyivel határozotabban tudatában vagyunk ennek a megkülönböztetésnek, amennyire szavainkon átcseeng, annyira van nyert ügyünk: perditte errores, diligite errantes, mondja Szent Ágoston.

Még néhány szót az egyházpolitikai kérdésekről a szószéken! Magától értetődik, hogy itt az idők járásához kell alkalmazkodnunk. Mégis sok esetben szellemi kényelmesség az alapja, hogy előhozzuk; nem kell nagyon megerőltetnünk magunkat, hiszen adva van a téma — *pectus quod disertum facit*. Arról lehet erre rá ismerni, hogy a szónok nem tudja a szó végét megta-

lálni, ha egyszer belekezdett. Ebben a dologban az a feladatunk, hogy nézeteinket és céljainkat képviseljük, de egy szóval se többet a kelleténél! Mértéket tartani! ez hatásunk titka.

Leolvasom arcukról, hogy mondjak valamit változatos idők egyházpolitikai beszédeiről is. Nem szívesen vetem fel a kérdést, mert attól félek, hogy itt is csalódást kell okoznom Önöknek. Azt hiszem elhiszik nekem, hogy eléggé átérzem egyházunk helyzetét; mégis úgy vélem, hogy sok esetben a krízis azon alapszik, hogy az idők prédikációink hibáit feltűnővé teszik, míg normális és nyugodtabb időkben az emberek egyszerűen átsiklottak felettük. De talán világosabban kell kifejeznem magam! Elsősorban is egy alapvető tévedésre szeretném Önöket figyelmeztetni: *soha semmiféle formában se vigyék fel a szószékre egyéni idegességüket vagy nyugtalanságukat*. Bizonyára lehet a prédikációban is nyugtalanság. De az a szent nyugtalanság, mely Istenhez vezet. Sohasem szabad azzal a nyugtalansággal összetéveszteni, amely a napilapok olvasásából származik. Az igazságosság utáni vágy és szomjúság tegyen bennünket nyugtalanná. A népben egészséges érzék van az iránt, hogy szent vagy profán tűz lobog-e bennünk. Létezik «a gondok ateizmusa» is, mely manapság sajnos, sokakat megfertőzött azok közül is, akik látszólag nagyon tevékenyen kiállnak Istenért.

Mindenek előtt meg kell őriznünk a prédikáció vallásos jelegét. Ezért kell mindent elkerülnünk, ami tendenciózus. A témának kezdettől világosan kell állnia, nem lehet eléggé gyorsan kifejtjenünk. És emellett aztán kitartunk! Mindent elkerülünk, amiben

célzások lennének valamire, amit az ember **gondol**, de nem mond ki, a körülírásokat és utalásokat. Hagyjuk mindazt, ami csak szenzációs, szellemes, de nem indít cselekedetekre. Mint lelkipásztoroknak, bizonyos tapintatunk legyen, erre már elégszer rámutattam. Csak-hogy a tapintatot nem szabad összetévesztenünk a taktikával; mert általa a prédikáció vallásos előadás nívójára süllyedne le, lemondanánk róla, hogy «az evangélium hirdetése» legyen. Sohasem abban keressük a prédikáció célját, hogy valamely kérdést fogalmilag tisztázzunk, megmagyarázzunk vagy megcáfoljunk. Mert születhetik-e ebből bármiféle életimpulzus? Az evangéliumok elején is ott áll az Isten-ember, és vele polárisan szembe helyezve az ember. Ezért a prédikációban is mindig az ember van előtérben, nem az eszme, hanem a személy. Ellenfeleink is elsősorban emberek és csak másodsorban tévelygők. Csak a világosság fegyvereivel való harcolást ismerjük, a szeretet törvénye mindenek fölött áll. Persze ez nemcsak felrakott cégtábla, külsőséges fordulat, melyet felhasználunk és aztán feltűzött szuronnal rontunk elő, hanem belső szeretet kell hogy legyen, mely mindenben velünk jár. Vannak gondolatok és eszmék, amelyek kibírhatatlanok, de mi nem azokkal törődünk, hanem az emberekkel.

Talán új értelmet nyer számunkra így Szent János evangéliumának egyik helye, 16, 33 : «Ezeket szólóttam nektek, hogy énbennem békességtek legyen. E világon szorongatástok vagyon; de bízzatok, én legyőztem a világot». A körülötte levő világ nyugtalanságával Jézus csak ezt a tényt állítja szembe, hogy Ő legyőzte

a világot. Semmi többet ! Mi se akarjunk többet. A prédikáció célja számunkra is ebben van : «Én legyőztem a világot». Az emberek ezt várják tőlünk. Ha elképzelem magamat, hogy most Moszkva utcáin járok, a legerősebb kommunista terror közepette és belépek azon templomok egyikébe, amelyek még nyitva vannak és ott éppen egy szónok áll a szószéken, aki árasztja a szeretetet, egyszerűséget és békét, az evangélium régi igazságait a legegyszerűbb formában, azt hiszem, hogy engem személyileg ez sokkal jobban meggyőzne a bolsevizmus tarthatatlanságáról, mint a legfényesebb apologetikus beszéd. Ezzel kapcsolatban csak azt szeretném még kérdezni, beképzeltjük-e magunknak, hogy többre vagyunk képesek, mint Jézus maga. Ha neki nem sikerült összes kortársait tanításának igazságáról meggyőzni, csodálkozhatunk-e azon és ráadhatjuk-e magunkat a kesergő pesszimizmusra, hogy a mi esetünkben is «nem nagyobb a tanítvány, mesterénél?»

6. Valóságérzék ! Az emberek állandó tévedésekben élnek. Meg kell őket ismernünk és vezetnünk kell őket. Meg kell mondanunk nekik, hogy a legnagyobb tevékenységük sem kötelességteljesítés, ha a család és a vallás elhanyagolásához vezet. Fel kell világosítanunk a nőket, hogy a modern divatban veszélyes eltévelyedések rejlenek ; sokszor tapasztaltam már, hogy ők maguk nem veszik észre. A fiatalembereknek meg kell mondanunk, hogy az irodalommal való foglalkozás nagyon meggondolandó lelkük szempontjából ; ők maguk azt hiszik, hogy műveltségük szempontjából szükségünk van rá. Meg kell legyen bennünk a bátorság,

hogy az új áramlatokat megvizsgáljuk és elválasszuk az igazat a tévedéstől, fel kell fednünk azt az élethazugságot, mely abban rejlik, hogy a község előljárói a templomban díszhelyen ülnek, belsőleg pedig idegen számukra a vallásos élet. Nem elég az, hogy csak homályosan mutatunk rá, hogy virágos szavakban beszélünk; csak amit világosan kimondunk, veszik magukra és fogadják meg az emberek. A misztikus tarthat kiválasztottak számára előadásokat vagy írhat könyveket, de ne menjen a szószékre.

7. **Konkrét célkitűzéseket !** Hallgatóinkat konkrét célkitűzéssel bocsássuk el és ne csak valami goethei idézettel: «Und solang du das nicht hast, dieses Stirb und Werde, du bist nur ein trüber Gast hier auf Erde». — Ettől még senki sem fog megváltozni. A cél ne legyen általános, hanem minél konkrétebb annál jobb, tehát ne az imádság általában legyen a jóelőhatározás, hanem a reggeli ima ! Az anyákat ne általában gyermekeik nevelésére buzdítsuk, hanem az iskolai misedhallgatásra való nevelést kössük szívükre vagy a leányukkal való törődést, kinek már udvarlói vannak. Nem érthetnek egyet azoknak a szónokoknak az optimizmusával, akik ebben «túlzott moralizálást» látnak. A moralizálás hibája nem az, hogy moralizálunk, hanem az, hogy túlzásba vesszük, egymásra halmozzuk a tilalmakat és buzdításokat. Talán kérhetem azt, hogy nézzenek egyszer utána a szemináriumi szabályoknak; egész határozott követeléseket találnak benne a legapróbb részletekig. Ha a jövőendő papság fiatal jelöltjeivel szemben ilyen «pesszimizmussal» vagyunk, mennyivel kevésbé szabad híveink vezetésében, kiket úgyszólván csak a

kategorius imperativussal vezetünk, az ilyen optimizmust előlegeznünk ! Óvakodjunk attól a hiú nagyra-vágyástól, hogy mindig csak a legmagasabb dolgokról beszélünk, mintha a misztikus szemlélet harmadik foka lenne az, melyre híveinket vezetjük. Mennél inkább szolgálunk a kezdőknek, kevésbbé tökéleteseknek, félig-készeknek, annál többet teszünk tényleg a tökéletesség elérésére. Itt a szándék és a hatás fordított arányban állnak egymással ; csak a kegyelem előkészítői vagyunk és nem osztogatói vagy pótlói.

8. **Az utolsó előtti dolgok !** Sok minden, amit egyetlen tankönyvben sem olvashatunk és egy vizsgán sem kérnek számon, mégis nagyon fontos az életben. A szószéken sem haladhatunk el azok mellett a kérdések mellett, amelyek, bár nem nyugszanak a kinyilatkoztatáson, mégis a vallásos élet számára jelentőségteljesek. Kiragadok néhányat : «Kerüld a haszontalan beszédeket, még ha nincs is bűnről szó». «Nehéz órákban maradj egyedül bajaiddal, ez tesz erőssé !» «Tudsz-e néha egyedül is lenni?» «Mit teszel mohóságod és nyugtalanságod ellen?» «Vannak felesleges kívánságaid?» «Miért félsz jámbornak lenni?» «Kellemetlen az neked, ha mások észreveszik rajtad, hogy katolikus vagy?» Ezek mind «az életművészet vitaminjai». Sokszor hályog esik le az emberek szeméről, ha valaki először mondja nekik. A kézenfekvő dolgokat látjuk meg a legnehezebben. Mindenki tudja, hogy mint kereszténynek hinnie kell a Szentháromság titkát, vagy Jézus jelenlétét a legméltóságosabb Oltáriszentségben. De hogy épúgy a kereszténység lényegéhez tartozik, hogy feleségének ne mutasson morcos arcot, vagy gyerekeire ne förmedjen

rá, ez már nem mindenki előtt világos. Hogy a szemérmelenség halálos bűn, mindenki tudja, hogy az unalom a vallásos életben néha éppolyan halálos lehet, már nem tudja mindenki. Az Isten országának nagy elhatározásai és küzdelmei rendszeren mindennapi életünk homályos guerilla-harcaiban folynak le. Pascal megint rámutat az igazságra, amikor azt mondja: «Az ember erőneyeit nem rendkívüli, hanem közönséges cselekedetei szerint kell értékelnünk». A tökéletesség legalacsonyabb foka a legfontosabb a prédikáció szempontjából.

9. Számoljunk az elemi ösztönökkel ! Vegyünk tekintetbe mindent, ami összefügg a kényelmességgel ! Egy hideg, barátságtalan templom nem előnyös a prédikáció számára, ha mégoly tágas is. Ide tartozik a templom látogatottsága is. Nem mindegy, hogy egy ezrekkel tömött domban beszélünk-e, vagy csak mérsékelttel teli templomban. Ilyen körülmények közt azt ajánlanám, hogy a prédikációt helyezzük át egy kisebb kápolnába, akkor tömött templomnak beszélünk. Gondoskodjunk változatosságról, mégha az előkészület szempontjából jelentékeny áldozatunkba is kerül. Némely plébánián évről-évre csak a vasárnapi evangéliumról prédikálnak. Tegyük elvünkkel, hogy mindig magunkat hibáztatjuk, ha hallgatóink unatkoznak. Kérdezzük magunktól : mi érdekli hallgatóinkat, a fiatalságot, a férfiakat, az asszonyokat, a leányokat? Ha a régi igazságokat új formákba öntjük, eddig észrevétlen oldalait látjuk meg. Próbáljuk meg hallgatóinkat a velünk való együttgondolkodásra kényszeríteni : az önállóan megtalált igazság jobban hat, mint az előadott igazság. Ne haladjunk előre túlgyorsan ! Nem szabad a feszültséget és

figyelmet kifáradni hagyni, de annál lassabbaknak és meggondoltabbaknak kell lennünk az alapgondolat kifejtésében; a hallgatóság szelleme nehézkes tömeg, a sokféleség szétaprózza a figyelmet. Kérdezzük önmagunktól, mit és mennyit szabad az emberekről feltételeznem? Csak keveset, de ezt a keveset egészen és teljesen követeljük. Hízelegjünk-e hallgatóinknak? Már látom kritikásaim dühtől összeszorított öklét. De nem kezdte-e, mint említettük, Szent Pál is egy elismeréssel beszédjét az Areopágban? Nem sző-e egy-egy dicséretet is éles szavai közé leveleiben? A finom elismerés lelki híd a hallgatóság szívéhez és semmi köze az alakoskodáshoz. Egy csepp méz több legyet fog, mint egy hordó ecet, mondja Szalézi Szent Ferenc.

Legyünk óvatosak a szokások elleni küzdelemben! Többnyire sokkal mélyebben gyökereznek, semhogy egyedül a szószékről kiirthatnók őket.¹ Ha a templomban helytelenül imádkoznak, nem sokat segít, ha csak prédikálunk ellene. Ehelyett neveljük a gyerekeket a rendes imádkozásra és éneklésre, akkor talán már támaszpontot nyertünk, amelyre támaszkodhatunk és a hívek előtt utalhatunk. Mindenekelőtt fontos, hogy olyan esetekben, amikor erősen begyökeredzett szokásokról van szó, a nagy türelem. Magunknak is milyen nehezünkre esik apróságokban megváltozni; mennyivel nehezebb lehet ez egy közösségnek! Uraim! Az Egyház már majd kétezer évet tud a háta mögött és még mindig fennáll Szent Pál bűnlajstroma, és talán nem merészség tőlem, ha azt mondom: Önök sem fog-

¹ Gondoljunk a gyermekek korai áldozása körüli küzdelmekre.

ják megváltoztatni. Ahogy az Isten országában az alázatosak az elsők, úgy a türelmesek érnek leg hamarabb célt. Aki az emberben csak angyalt akar látni, hamarosan ördögökkel fog szemben állni; de aki beletörődik abba, hogy félig-meddig ördögökkel találkozik, csakhamar az Isten lelkének leheletét érezheti majd.

Szabad-e hallgatónk érdeklődését érzéki dolgokkal lekötnünk? Regények pikáns módjára semmiesetre sem. De finomabb formában megengedhető. A biblia is mutatja. Emlékezetükbe idézem az okos és balga szűzekről szóló beszédet; egy alkalommal Krisztus is a szomorúságot a vajúdó anya fájdalmához hasonlítja. (János 16, 21.) Továbbá emlékezhetünk a jegyesség misztikumára, melyből liturgiánk is bőségesen merít. Az egyoldalú prűdéria csak a XIX. század találmánya, amivel természetesen nem akarjuk mondani, hogy itt nem kell határt tartanunk.

Még ma is a pokollal fenyegetünk? Sajnos, ebben a pontban is sok kritikusommal ellentétes véleményt kell nyilvánítanom. Sokan mostani módszereink előrehaladását látják abban, hogy már nem fenyegetünk annyit a pokollal, mint azelőtt. A pokolról szóló sötét elmélkedések kimaradnak a prédikációkból és lelki gyakorlatokból. Nem győzzük ebben egy mélyebb felfogás jelét látni. Én nem tudok ezzel egyetérteni. Az igaz, hogy azelőtt kissé nyersen és felületesen kezelték ezeket a dolgokat. De mi volt ennek az oka? A pokol leírását Dante mintájára adták. Minden hozzáértő előtt világos, hogy Dante műve egészen középkori román elképzeléseken alapszik; ennek folytán mi, németek

sohasem fogunk igazán Dante megismeréséhez eljutni, dacára a legjobb fordításoknak. Ha a pokolról beszélünk, akkor mindenekelőtt a német géniuszban szunynyadó immanens gondolatot kell hangsúlyoznunk a borzongató kínzások helyett és rögtön egész más megvilágítást nyer az egész. Amint például a túlvilági felelősségről beszélünk, az örökkévalóság eldöntéséről, mely a földi életben történik, arról a drámáról, amely megismételhetetlenül játszódik le, a felelősségről, amely minden tettünk felett ott lebeg, akkor meg kell engedniök, hogy ezeket a dolgokat ma is meg lehet és meg kell mondanunk. A pokol elsősorban Istentől való elzártság, a világosság utáni vágy. Carlyle találóan fejezte ki egyszer az ember helyzetét az idő és örökkévalóság között: «Emlékezzél meg életedről. Az élet nem merész álom, hanem fölemelő tény. A te tulajdonod; mindened, amid van, amivel szemébe nézhetsz az örökkévalóságnak. Egy próbaidőt kaptál; másodikat nem fogsz kapni; örökkévalóságok fognak lefolyni, de egy második próbaidőt nem nyersz». Uraim! Mennyi felemáság rejlik a mai divatos szellemes nézetekben, ha az ember végiggondolja őket! Az előrehaladáshoz hozzá tartozik a bátorság a maradisághoz.

10. Egy igenlés az elején és megnyílik a lelkek kapuja. «Szülők, akarjátok, hogy gyermekeitekből rendes emberek váljanak, hogy öreg szüleiket ne felejtsek el és ne hagyják magukra, mint manapság olyan sokszor megteszik? Akkor járjatok elől jó példával a vallásos életben, az iskola nem tehet mindent, ha a szülők is nem segítenek.» Itt van az igenlés mindjárt az elején; biztosan minden szülő akarja, hogy gyermeke jó legyen.

Már hajlanak rá, hogy megtegyék azt, amit erkölcsi követelésekkel talán nem tudtunk volna elérni náluk. Az igenlés az elején nemcsak pusztá szó, hanem magatartás; az átlagember mindjárt egész másként fogja követeléseinket fogadni, ha ezt az igenlést egyszer megkaptuk tőle.

II. Érzék az irracionáliák és a hangulatok iránt!
 Be kell iskoláznunk, hogy logikus gondolkodásunkat kitágítsuk annyira, hogy a hangulatok értéke iránt is érzéket nyerjünk. Milyen sokat lehet hangulatokkal elérni! Mikor a fogházban a karácsonyt ünneplik és a kápolnában a foglyok rákezednek a régi karácsonyi énekekre, akkor még a legmegkeményedettebb szívű bűnösök is sírni kezdenek, mint a gyerek; ezt teszi a hangulat. Vegyük elő Uhland ismert költeményét:

Das ist der Tag des Herrn!
 Ich bin allein auf weiter Flur;
 Noch eine Morgenglocke nur.
 Nun stille nah und fern.

Anbetend knie ich hier —
 O süßes Grau'n, geheimes Weh'n!
 Als knieten viele ungeseh'n
 Und beteten mit mir.

Der Himmel nah und fern,
 Er ist so klar und feierlich,
 So ganz, als wollt' er öffnen sich:
 Das ist der Tag des Herrn!

Azt hiszem, ezzel a verssel többet érhetünk el hallgatóságunknál a vasárnap megszentelésére, mintha egy tucat pontban tárgyalunk róla. Itt is látjuk a titok-

zatos öntudatlannak erejét: spontán módon fakad a lélekből a vágyódás. Közvetve beleöntjük hallgatóinkba a vágyódást egy cél után, melyet aztán magukénak éreznek. Kezünkben van a hallgatóság, ha céljaink párhuzamosak az övéikkel; amennyivel önállóbban és szabadabban haladnak előre, annál biztosabban találkozunk majd velük a közös célnál. Figyeljük meg magunkat és kérdezzük: mi van rám hatással? mire gondolok vissza szívesen? mi ragad meg valamely olvasmány nál? Csakhamar megtaláljuk majd a kulcsot hallgatóink szívéhez, tudni fogjuk, hogy mi ragadja meg őket.

Még egy fontos megjegyzés. Óvakodnunk kell minden lelki iskolásdítól. Mikor a szószéken állunk, nem noviciusok ülnek előttünk, akiknek alkalmat adunk az aszkézisre az engedelmisség által. A lélek legbensőbb szentélyében minden lelki tirannizmus elhibázott. Nem tűnt még fel Önöknek, hogy Jézus a hegyibeszédben és Szent Pál a rómaiakhoz írt levelében mekkora érettséget tételez fel hallgatóiról? Bizonyára az akkori emberek sem voltak mások, mint a maiak; az apostolok magatartása nem sok megértést mutat és a nép még rosszabb lehetett. Azt mondtam Önöknek: konkrétságra kell törekedniök. És most azt mondom: ne tegyék a szószéket iskolateremmé, ahol már csak a nádpálca hiányzik! Hogyan tudják a kettőt egyesíteni, az az Önök művészete. Sohase hagyjon el bennünket bizonyos lelki lendület és nagyvonalúság. Minden leereszkedés és földközelség mellett is szellemünk szárnyai sohasem súrolhatják a földet, sohase szálljunk le hallgatóságunk közé az arénába, mindig fölöttük kell hogy maradjunk,

fel kell, hogy nézzenek reánk. Hallgatóink nem bennünket követnek, hanem a szent ügyet, mely általunk száll le közéjük : személyiségünknek ebben a transzponálásában rejlik a lelkivezetői tehetség.

Amire gondolok, azt az anyai vonásának mondhatnám a prédikációban. Tudják, hogy a nemek különbözősége mélyen belenyúlik a lelkiekbe, hogy a nő gondolkodásmódja és érzésvilága különbözik a férfiéétől. Mikor az édesanya mesélget, egy új világ születik, melyben a gyermek hamarosan otthonosan érzi magát. A prédikáció sem jogi védőbeszéd az Isten mellett, hanem egy új szellemi világot kell, hogy teremtsen a hallgatóság számára. A történelemből tudják, hogy egyes nemes női alakok a szellem és melegség, a kedvesség és biztonság milyen világát árasztották maguk körül, olyan hatásokat, melyek nem szépségben vagy gazdagságon, vagy származáson alapulnak, még kevésbbé tudományon vagy ismereteken. Épígy a prédikációból sem szabad ennek az örök anyainak hiányozni ; gondoljunk mostani előadásunk elé bocsátott szentpáli idézetre. Hallgatóinkat ki kell emelnünk önmagukból, hétköznapi énjüket el kell feledtetnünk velük. A láthatatlan sugarak hatolnak legmélyebben a szervezetbe.

Solowjew egy szép hasonlatban szögezte ezt le. Egy vadászról beszél, aki elgondolkodva ül az erdei forrásnál és életének céljáról töpreng. Az örökös hajsza értelmét és célját keresi. Ekkor egy öreg anyóka közeledik feléje és kéri, hogy vinné át vállain a folyón, mert a túlsó parton, mely atyjáé, szeretne meghalni. A vadász teljesíti kérését, de közben hátán a teher olyan nehéz lesz,

hogy már azt hiszi, elragadja az ár. A másik parton az anyóka gyönyörű királykisasszonnyá változik, aki kézenfogja és bevezeti atyja birodalmába. A hasonlat értelme az Egyház erejébe vetett hit. A vadász a földi ember a maga örökös élethajszájával. Az anyóka az Egyház a maga ősi örök igazságaival, melyek a mindennapi életben jelentékteleneknek és szürkéknek látszanak. A folyó a hit. Ha sikerül átjutnunk a túlsó partra, akkor az anyóka királykisasszonnyá változik át: a dogmák és igazságok a hit hajnali fényében ifjúságot és szépséget sugároznak felénk. Ennek kell sikerülnie a prédikációban is. A szónok kezének mindent át kell varázsolnia és meg kell ifjítani. A világ megint fenségessé válik, mint a teremtés első napján.

12. Ne hagyjunk ürt a lélekben ! A parancsolatoknál meg kell különböztetnünk azokat, melyek az egész embert betöltik és olyanokat, melyek mint kötelezettségek csak időnként lépnek fel. Az utóbbiaknál gondoskodnunk kell, hogy a tilalom helyébe egy pozitív célt állítsunk. Ha azt mondjuk : «Ne törj házasságot !» Ez olyan követelés, mely az egész embert betölti. Itt magában a követelésben van az újdonság, a pozitívum. Nincs szükség hosszú magyarázatra, hogy mit kell tennünk, a lelket rögtön betölti. Láthatják, hogy milyen egyoldalú és pszichológiátlan új katekizmusunk, mikor ezt a parancsot ezzel az erőtlen fogalmazással vezeti be : «Légy szemérmes és tiszta !» Ez szobapszichológia, mely nem az életből táplálkozik ! Ebben az esetben éppen a negatív fogalmazás imperatívussza tényleg sokkal pozitívabb, mint a katekizmus kifejezései ; éppen ilyen esetekben az értelemhez kell ragaszkodnunk és nem a

nyelvtanhoz.¹ Egészen másként áll a dolog a közvetett követelésekkel, ahol a bűn nem annyira önmagában rejlik, hanem inkább a túlzásban ; itt mindig kell valamit a negatívum helyére tennünk, ami a lelket betöltheti. Egészen elhibázott lenne egy fogházban a katekizmus szerint a tulajdonjogról beszélnünk. Itt egyszerűen azt mondjuk : «Ne lopj !» Csak a lapidáris követelés lehet hatással. Ha ellenben a rossz filmek és táncmulatságok ellen beszélünk, akkor talán jó, ha a «Borromäusverein»-re is kitérünk. Azt mondjuk : «Milyen szép lenne, ha mikor vasárnap este a család együtt ül, valaki felolvassa egy jó könyvből. Akkor eszünkbe se jutna rossz filmeket megnézni vagy kétes mulatóhelyet felkeresni.»

13. **Óvd meg eredetiségedet !** Egy vallás sem olyan általános, de egyik sem tesz annyira egyénivé, mint a katolikum. A prédikációból is csengjen ki valami tősgyökeres eredetiség. Ismerik az öreg plébánosról szóló anekdótákat a Spitzweg-festmények eredeti modorában.² Kár, hogy ezeknek az ideje lejárt, olyasvalamit vittek magukkal, amit összes homiletikai elméleteinkkel sem tudunk pótolni. Különcködésük messze fölötte áll azoknak a világias gesztusoknak, melyek az arany manzsettagombot villogtatják a szószékről, de semmi igazi meleg-

¹ Természetesen megengedem, hogy a katekizmus itt egy nehézséggel küzd : gyermekekhez szól, akiknek a szemérmertlenségről még nem lehet olyan fogalmuk, mint a felnőtteknek. Erről a kérdéstről már olyan sokat írtak, hogy itt nem térhetek ki rá. Itt csak a prédikáció szempontjából nézem a kérdést.

² Spitzweg Károly (1808—85) autodidakta bajor festő, ízes humorral festette meg kis képein a német kisvárosi és nyárspolgári életet. (Fordító.)

séget nem árasztanak. Azt hiszem a leghelyesebb út a híveink iránti nagy szeretet ; de az igazi szeretet, nem csak kegyes leereszkedés. Beszéljünk hozzájuk úgy, mint velünk egyenlőkkel, mint egy nagy lelki családból való testvéreinkkel! — Szerepelhet-e humor a szószéken? Már megint rosszaló homlokráncolást látok. A közönséges értelemben vett humor bizonyára nem, de az a humor igen, amely, mint a messzi villámlás, olyasvalamire emlékeztet, amit a szentek humorának nevezhetnénk. Minden életrajzban találnak valamit ebből, a pazar naivitás egy szikráját. A szentek nehéz helyzetek kúszált csomóját egyetlen megjegyzéssel átvágják. Milyen nagy adomány az, ha időnként a kedély derűje felvillan és mindent bevon aranyló fényével! Olvassák át egyszer ilyen szempontból Timmermann «Franciskus»-át, sok ilyen gyöngyszemet fognak benne találni. Érdekes, hogy a dolgok mennyire más világítást kapnak, váratlanul minden a maga helyére kerül, ha a kedélyesség rendezi el. Az ilyen ember mindenkit vonz, érezzük, hogy nem gögös, senkit sem fog visszautasítani, megértés és szeretet van benne. Nem szeretném, ha félreértenének : a kedély nem tréfacsinálási képesség, hanem lelki magatartás, az istengyermekség adománya a mindennapi életbe beleállítva : csak a gyermek tud igazán vidám lenni, játszani és nevetni ironia és keserűség nélkül. A derű az élet hajnalán áll, hol még az elveszett paradicsom sugarai érik. A humor mindig nagy titok ; kár, hogy megoldását nem tudom Önöknek megadni, de kétszeresen szerencsések, ha megtalálják !

14. Tragikus életfelfogás ! Ez nem ellentétes a vidámsággal, hanem különös módon kapcsolatba hoz-

ható vele: «Atyám házában sok lakóhely vagyon». (Ján. 14, 2.) Ha a derű az istengyermekség jele, akkor a tragikus iránti érzék az érettséggé: «Midőn gyermek voltam, úgy beszéltem, mint gyermek, úgy vélekedtem, mint gyermek, úgy gondolkoztam, mint gyermek; midőn pedig férfiúvá lettem, felhagytam azokkal, amik gyermekhez valók». (1. Kor. 13, 11.) A tragikus életfelfogás alapja a földi dolgoktól való distancia, az életkonfliktusok és kötelesség-ütközések átértése. Mindent tudunk, de nem mindent mondunk ki; némely dolog jobban hat, ha csak ráutalunk, de nem mondjuk ki. Aki túlközelről néz, az rövidlátó; a leghíresebb festmény is csak tarka festékcsomók tömege, ha közelről nézzük. Meg kell látnunk a sötét hátteret is. Tragikus életfelfogás annyit is jelent, mint részvét a bűnösök iránt, megértés olyankor is, amikor igazán nehéz. A tragikus életfelfogás annyit is jelent: nem mindenbe beleelegetni, nem mindig döntvények hangján beszélni, várni tudni, míg a kegyelem megérleli munkánkat; még szeretetünk se legyen túlviharos.

15. Tervszerű munka! Gondoskodjanak róla, hogy beszédek közt benső összefüggés legyen! «Ahol pedig az Úr Lelke, ott a szabadság», mondja Szent Pál (2 Kor. 3, 17.); de ezt ne holmi homiletikai Prokrustes-ágymódjára értsük, melybe mindent belevethetünk. Valami tervszerűségnek kell lenni! Ha a vásárnapi evangéliumot vesszük elő, akkor mutassunk rá egy pontra: Jézus magatartása tanítványaival szemben, Jézus és a nép egyes rétegei. Egyszer egy teljes éven át csak a szentmise részéről beszéltem. Itt nyugodtan bele lehet kapcsolni olyan dolgokat, melyeket máskülönben alig

érintünk : a templomszentelést, az oltár felszerelését, misekönyvet, liturgikus előírásokat. Ha sorozatos beszédek tartunk vasárnap esténként egy kórházi kápolnában, akár egy apostollevelet is végigmagyarázhatunk. Csak attól szeretném Önöket óvni, hogy itt egyetemi jegyzeteiket hívják segítségül. Hálát adok Istennek, hogy az Újszövetséget eredetiben tudom élvezni, de igazán nem tartom fontosnak, hogy a hívőket a görög szöveg minden finomságával megismertessük. Az örök igazságok a fontosak, a szöveget élővé kell tennünk, korunkba kell beleállítanunk.¹ Tervszerű munka annyit jelent, mint a teremtés örömeivel haladni előre. Sokszor és még többször mondom Önöknek, hogy írásban dolgozzanak. Csak így látják és érzik a haladást. Azt a prédikációt, melyet egy éve tartottunk és akkor homiletikai mesterműnek véltük, ma már nagyon középszerűnek és egyoldalúnak látjuk, ma egészen másképp mondanók el. Időközben megnőttünk, új erők fejtöztek ki bennünk.

16. **Földi motívumokat!** Ismerik a szemrehányást, mellyel a kereszténységet illetni szokták : nem törődik a földi dolgokkal, semmit sem tesz, hogy az ember kemény sorsát enyhítse, csak «a boldogabb túlvilággal» vígasztal. Erre elsősorban azt kell válaszolnunk, hogy a kereszténység a földi életet a túlvilági élet előkészítésének tartja és lényegéről mondana le, ha erről lemondana. De másvalami is fontos ezzel kapcsolatban. Helyes-e az éles dualizmus felállítása az evilági és túlvilági

¹ Ideálisnak tartom e tekintetben azt a módot, ahogy Johannes Müller a hegyibeszédet megeleveníti «Die Bergpredigt» c. könyvében. Meg kellene kísérelnünk egyszer az emberekhez ebben az értelemben közel hozni a szentírást a katolikus felfogás szempontjából.

élet között? Ez csak a középkorból származik, mikor a nép elnyomott helyzete, nyomor és betegségek a túlvilágra vetett pillantást hagyták meg egyedüli reménynek az ember számára. Azóta némileg megváltozott a helyzet. Sok akkori álom azóta valóra vált. A ragályos járványok ellen ma már eredményesen küzdünk ; míg a középkorban a csecsemők háromnegyedrésze meghalt, a higiénia előrehaladásával a csecsemőhalandóság ma már lényegesen kisebb. Minden pesszimizmus dacára is az ember jól érzi magát a földön ; a mennyország reménye éppen olyan kevésbé csalogatja, mint amilyen kevésbé tartja vissza a pokoltól a való félelem a büntől. Újra le kell szögeznünk, hogy a mult individualizmusa nem tűnt el nyomtalanul. Ezen sajnálkozhatunk és elítélhetjük, de az embereket azért még hosszú időn át nem fogjuk megváltoztatni.

Arra is szeretném figyelmeztetni Önöket, hogy ez a dualizmus a föld és túlvilág között Jézus kinyilatkoztatásaiban még nem szerepel. Jézus mindig a jelenben beszél az Isten országáról, nem olyasvalamit lát benne, ami jönni fog, hanem ami már itt van. «Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, egyedül igaz Istent és akit küldöttél, Jézus Krisztust.» (Ján. 17, 3.) A jelenen van a hangsúly. Krisztus annyira hisz az új élet hatalmában, hogy az már itt kezdődik : «Ha valaki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék. Aki hisz énbenem, mint az Irás mondja : élővíz folyói fakadnak majd belőle.» (Ján. 7, 37—38.) Ebből a prédikáció is tanulhat. Távol áll tőlem, hogy Förster F. W. könyvét, *Christus und das menschliche Leben*-t mindenben példaképül állítsam, amennyiben komolyan veszi, hogy a vallást és keresz-

ténységet a jelenben működő erőnek állítsa be, mely a mindennapi életet is átjárja és átalakítja, de láthatják a célunkat. Csak gyerekes korok engedik magukat jövő reményekkel ringatni, a modern embert csak a közvetlenül fogható, személyesen ható motívumok fogják meg. Tehát ebben is útmutatónk a szentírás !

17. **Érzék a nuanceok iránt !** Az emberek, kik előttünk ülnek, rendesen a jónak és rossznak csodás keverékei. A világon az egészen jók és egészen rosszak kisebbségben vannak, az átlagos az uralkodó. Ezért semmi túlzás a bűn ecsetelésében vagy az erény követelésében ! Kérdezzük meg mindig magunktól : találva érzik-e magukat az előttünk ülők? Sok esetben bizony nemmel kell felelnünk. Sokkal kevesebb a kimondottan vallásellenes ember, mint általában gondoljuk. Ezzel szemben az átlagember hibái, a restség és felületesség az okai a legtöbb bűnnek. Tehát itt kell az ellenséget keresnünk ! Könnyű lovasságra nem nehéz tüzérsséggel, hanem gépfegyverrel szokás támadni. Csak ha a középszerűre állítottuk be magunkat, akkor érzik hallgatóink, hogy róluk van szó. Mindegyikük azt érzi : «Aha, itt a nyitja, ez az én esetem !»

18. **Helyes és helytelen apologetika !** Sokszor kell a szószéken apologetikai kérdésekben állást foglalni. Mire kell itt ügyelnünk? Elsősorban is egy lelkiismereti kérdés : meg vagyunk-e győződve annak igazságáról, amit meg akarunk védeni? Tarthatatlant védelmünkbe venni, az Szentlélek elleni bűn, gondolatainknak kényszeredett ízt ad, amivel célunknak éppen ellenkezőjét érjük el hallgatóinknál. Valamely dolog védelménél erre kell ügyelnünk : *a hatás annál gyengébb, minél nagyobb*

a tekintetbe jövő szempontok száma. Éppen, mikor azt hisszük, hogy mindent megmondtunk, ami szóba jöhet, akkor van a legkisebb esélyünk az eredményre hallgatóságunknál. Tegyük fel azt az esetet, hogy az egyházi élet hibáit akarjuk mentegezni a reformáció idején. Le lehet szögezni, hogy a középkor nem volt olyan rossz, mint ahogyan hirdetik, rá lehet mutatni, hogy akkoriban a vallást és a politikát nem lehetett szétválasztani. Végül azt is meg lehet jegyezni, hogy a reformátorok éppen azokban a pontokban, melyeket a középkornak vetnek szemére, maguk sem voltak jobbak. Ez mind igaz és helyes, jól is hangzik a katedrán, de nem a szószéken. Ha ehelyett azt mutatjuk meg, hogy az Egyház a Szentlélek ereje által mégis újra felülkerekedett, ez a gondolat egymagában és egyedül hatni fog.

Továbbá az érvek konkrétak és ne elvontak legyenek; mindenekelőtt a hitbéli érvek mindig előnyben vannak a politikaiakkal és egyházpolitikaiakkal szemben. Ha például a felekezetnélküli iskolát támadjuk, mert a szabadkőművesség egyik programpontja, ez rossz apologetika. A szabadkőművesség elvont fogalom, mely csak az értelemben él, de nem fog ellenszenvet kiváltani. Amellett ez kerülő út is: elvetünk valamit, mert egy szervezet képviseli, mely ezzel esetleg az ismeretlen jövőben kárt akar okozni az Egyháznak. Ehelyett arra kell rámutatnunk, hogy a felekezetnélküli iskola nem képes igazán nevelni, mert az igazi neveléshez hozzátartozik a vallás. Amellett odaállíthatjuk a hitvallásos iskolák építő munkáját, hogy az egész nevelés milyen harmóniában van, hogy a tanítás összes ágait, a profán tárgyakat is átjárja a vallásos szellem,

hogy az iskolai közösség és osztálycsalád éppen vallásos alapokon nyugszanak. Csak ha az utalások erejét személyesen érezzük, akkor fogadjuk el azokat.

Döntő befolyással van az érvek átütő erejére mindig, hogy elemi szükségletekre vagy ösztönökre apellálnak-e? Ha Kant műveinek új kiadása megbukik pénzügyi nehézségeken, ezt el bírjuk viselni, de ha a német nép kenyérrel való ellátása válnék lehetetlenné, ez már komolyabb dolog. Épígy van a szellemi életben is. Teljesen visszás, ha a legszellemesebb érvet tartogatjuk döntőnek; éppen ellenkezőleg: mennél primitívebbek és egyszerűbbek a motívumok, mennél inkább hitbeliek és eredetiek, annál nagyobb a dinamikájuk a szellemi életben.

A legjobb védelem mindig a támadás. Qui s'excuse, s'accuse — ez a prédikációra is áll. Ha a mentegetődzés még oly jogos is, a szószéken mégis kellemetlen mellékize van. Többet árt az ügynek, mint használ. Vegyük azt az esetet, hogy egy plébános meg akarja magyarázni híveinek az egyházi adózás kötelességét. Kényes téma! Ahelyett, hogy az adózás jogosságát bizonyítaná, ami ebben az esetben semmi hatást se gyakorolna, megfordítja a dolgot és azt mondja: «Ezentúl semmit sem fizetünk többé az Egyháznak, egy fillért se. Mi lesz ennek a következménye?» Ez agresszív apologetika.

19. **A szó hatalma!** A prédikáció célja, hogy Nietzsche szavaival szóljunk, «Wille zur Macht». Nem tudást és tanítást akarunk, hanem uralmat a lelkek fölött. Az uralom a lelkek fölött több, mint az épülés, amit a protestáns prédikáció keres vagy a térítés a

methodistáknál ; az egész személyiség fölötti uralomra tör. A prédikáció az egészre tart igényt. Ezért helytelen a prédikációnak valamilyen szolgai szerepet kijelölni a liturgián belül, mert végeredményben egészen különleges kapcsolatot jelent az én és a te között. A legkülönbözőbb tapasztalatokat és alapelveket adtam elő Önöknek, amelyek gyakran heterogének egymással. Azt kérdezhetik tehát tőlem, milyen szempont alatt kell ezeket az elveket összeegyeztetni, hogyan kell egyiket a másikkal kapcsolatba hozni? Megvan ez is végre : Wille zur Macht, az uralomra törés. Az uralmat itt nem egyéni értelemben vesszük, hanem mint tárgyi elvet : nem én uralkodom, hanem uralkodik az Ige, a Lélek, a kegyelem. Ittasodjanak meg ennek az uralomnak a gondolatától ! Amilyen mértékben az egyéni hatalom az emberben felébreszti a gögös tirannust, éppolyan mértékben válik ez az objektív hatalom-öntudat személytelenné : «Tehát Krisztus követségében járunk, mintha Isten buzdítana általunk». (2. Kor. 5, 20.) Ez az a gyújtópont, amely a szónoki hatás összes sugarait egybegyűjti : a szónoknak hatalma van.

III.

A befejezés koronázza meg munkánkat. A jószándék csak Isten előtt elég, az emberek előtt nem az számít, hogy jó szónokká iparkodunk válni, hanem hogy tényleg azzá válunk-e. A prédikációról való gondolatok természetük szerint olyanok, mint a tettekre és tárgyilagosan hüvös stratégia, melynél nem annyira az a fontos, hogy a részleteket ismerjük, mint inkább az,

hogyan kell győzni. Azt vélem, hogy ha Karl von Clausewitz generális Napoleon hadjáratai helyett homiletikával foglalkozott volna, akkor nagyon használható könyv lenne kezeink között a homiletikus kérdésekről, mert megvolt benne az a zseniális képesség, hogy a legkülönbözőbb eseményeket egységes szempontból lássa és rendezze el, ahogy a vasreszelék is elrendeződik, amint mágneses térbe kerül. Az a szónok, aki hivatásának tudatában van és nem tesz sem többet, sem kevesebbet a kelleténél, ezáltal bizonyítja be rátermettségét : nem annyira új formák megtalálásában mutatkoznak képességei, melyek szemetszúrnak, hanem inkább az egészben mutakozó szerencsés végeredményben. Helyesen előre feltételezni, az egész tevékenységen végigvonuló nyugodt harmónia, erre kell törekednünk és ez csak a végső eredményben mutatkozik meg. Hogy prédikációink érnek-e valamit, vagy sem, az nem körmönfont kalkuláció eredménye, hanem egyedül az élet szolgáltat nekünk igazságot vagy sem. Egy merőben teoretikus homiletika élő ellentmondás ; a hatás az az ellenpróba, melyre valamit adhatunk. És mi a hatás teherpróbája, mikor beszélhetünk a lelkek fölötti hatalomról? Mindenekelőtt erős benyomást kell, hogy keltsen a beszéd. Színtelen általánosítás később sem fog eredményt hozni. Valójában az általános benyomás szempontjából leglényegesebb a tartósság. *Minél tovább megmarad a szavak hatása a prédikáció után, minél kevésbé külső érzéseken és minél erősebben belső hatásokon nyugszik szavaink hatása, annál inkább mondhatjuk : elértük célunkat.*

Hatalom a lelkek fölött ! *Staudenmeier* ma, sajnos,

elfelejtett könyvében, a *«Der Geist des Christentums»*¹-ban nagyszerűen találom ezt kifejtve. Püspökének karácsonyi beszédét írja le, melyből előtör ez a hatalmas gondolat:

«A püspök letette az evangéliumos könyvet és áttekintette híveit. Tiszteletet keltő arcán a szent áhítat tüze izzott, tüzes lelkesedés volt vonásain. Elkezdte beszédét, mely számomra felejthetetlen. Az, amit telve erővel és kenettel, mint akit eltöltött az Isten Lelke, mondott, maga a kifejtett, a világi körülményekre alkalmazott evangélium volt, vagyis az evangélium tökéletes kifejtése a világra és emberiségre vonatkozó alapgondolatai és irányelvei szerint. Egyetlen témája ez volt: Ő volt az élet és az élet a világ világossága. Az egésznek ez az alapgondolata volt az, mely, mint a zenében az egyetlen alaptéma, mindig új és mindig magasabb és mélyebb értelmű variációkban tért vissza. Az egymásután kifejtett gondolatok nagy gazdagsága nem zavarta meg a híveket, hanem az alapgondolat egysége rögtön világosságot és áttekintést adott az egésznek. Minél előbbre haladt a püspök beszédjében, annál inkább látszott a híveken, hogy az egyetlen alapgondolat a szívekben egyre mélyebb gyökeret vert, az igazság a lelkekben egyre mélyebben behatolt, az elhatározás megérlelődött, erőteljessé vált; és mialatt a figyelmeztetések, melyeket a püspök hozzáfűzött, egyre sürgetőbbekké váltak, hangja egyre melegebb lett, egyre bensőségesebb, erősebb és elevenebb,

¹ 3. Auflage. Mainz, 1843. I. Bd. 188. sk. old. Kár, hogy a sok újdonság folytán nehezen szánjuk rá magunkat, hogy egy ilyen könyvet, mely a szónok számára a leghasznosabb indítások tömegét adhatná, újra elővegyünk.

a hallgatók arcára kiült a lelkesedés, arcuk fénylett, mint pásztoruké és az egész hívősereg mintha egy emberré vált volna, akit eltölt az a világosság és örök élet, melyet lehozott az, aki emberré lett értünk. Igen, a láthatatlan világ leereszkedett a látható világba, legyőzte azt és ez a győzelem látszott mindenkin.»

IV.

Uraim! Fejtegetéseim végére értem. A homiletika alapelvei rendszerint olyan egyszerűek, hogy megtalálni és előadni őket nem nagy dolog. A nehézség csak alkalmazásuknál kezdődik. A prédikáció tudományában minden roppant egyszerű, de a legegyszerűbb is nehéz. Olyan komplikált mechanizmus az, melynek kerekeit nem lehet egyetlen tengelyről mozgásba hozni. Sok minden, amit még a beszédtechnikáról, hangmagasságról, gesztusokról mondani lehetne, nem kerül már sorra. A teória határán állunk, előttünk a kiszámíthatatlan lehetőségek serege: ami az egyik szónoknál siker, a másikon vereség lehet, ami egyik hallgatónknál hat, a másikon lepereg. A többi szellemi tevékenységgel ellentétben a prédikáció nehéz körülmények közti tevékenység: a sikertelenség veszélye és a cél elérésére kifejtett erőfeszítések azok az elemek, melyekben a szellem megacélosodik. Innen van az, hogy az önmagunk elé kitűzött vonaltól rendszeren elmaradunk és már ahhoz is nem közönséges erőre van szükség, hogy a középszerű nívó alá ne süllyedjünk. Állandóan küzdenünk kell homiletikus céljainkért, hogy szellemileg el ne szegényedjünk.

Kevés munkaterület van a lelkipásztorkodásban, melyre annyi energiát fordítunk, mint a prédikációra. De kevés terület van, melyen olyan csekély az elért eredmény, mint a prédikációnál. Mi ennek az oka? Ezzel a kérdéssel, melyre a választ Önöknek engedem át, veszek búcsút Önöktől. Adják meg rá a feleletet, nem annyira szavakkal, mint inkább cselekedetekkel. Többet mondani nem áll módomban ; előadásaim csak indítások akartak lenni és semmi több. Így mindenestre békességben válhatunk el! «Ezért ámbár a Krisztus Jézusba vetett nagy bizodalmamnál fogva meg is parancsolhatnám neked azt, ami való a szeretetnél fogva, mivelhogy ilyen vagy, inkább kérlek én, mint öreg, jelenleg Jézus Krisztusért meg is bilincsel Pál.» (Filem. 8.)

TARTALOMJEGYZÉK.

A fordító az olvasóhoz	3
Előszó.....	4
A hallgatóság.....	9
A szónok	35
A prédikáció stílusa.....	59
Mélységpszichológia	77
Az evangéliumi prédikáció	95
A cselekedetek felé.....	109
Eredmények és alkalmazások	125

